

Dette værk er downloadet fra Slægtsforskernes Bibliotek

Slægtsforskernes Bibliotek er en del af foreningen DIS-Danmark, Slægt & Data. Det er et special-bibliotek med værker, der er en del af vores fælles kulturarv, blandt andet omfattende slægts-, lokal- og personalhistorie.

Slægtsforskernes Bibliotek:
<http://bibliotek.dis-danmark.dk>

Foreningen DIS-Danmark, Slægt & Data:
www.slaegtogdata.dk

Bemærk, at biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. Når det drejer sig om ældre værker, hvor ophavs-retten er udløbet, kan du frit downloade og anvende PDF-filen.

Når det drejer sig om værker, som er omfattet af ophavsret, er det vigtigt at være opmærksom på, at PDF-filen kun er til rent personlig, privat brug.

HARDSYSSELS AARBOG

UDGIVET AF
HISTORISK SAMFUND
FOR RINGKJØBING AMT

23. BIND

K Ø B E N H A V N

I KOMMISSION HOS P. HAASE & SØN

1 9 2 9

A. RASMUSSENS BOGTR. RINGKJØBING

INDHOLD

	Side
C. Møller: Borbjerg Sogns Historie	1
P. Storgaard Pedersen: Om Familien Gyldenstjerne paa Nørre Vosborg	96
Johannes Vejlager: Genforeningsmindesmærkerne i Ringkjø- bing Amt	113
August F. Schmidt: Sagn og Tro knyttet til Sten i Ringkjø- bing Amt	146
Peter Skautrup: Nogle Højnavne i Hardsyssel	156
Navnefortegnelse	169
Oversigt over Indholdet af Hardsyssels Aarbøger I—XXII	172
Regnskab	177

BORBJERG SOGNS HISTORIE

Af Lærer *C. Møller*, Borbjerg.

I Følge senere Oplysninger om den lærde og varm-hjertede Præst, Magister Michael Nielsen Schmidt, skal jeg meddele følgende: Han er født den 5. Maj 1801 paa Gaarden »Heden« i Elling Sogn ved Frederikshavn. Denne Gaard havde været i Slægtens Eje i hvert Fald fra ca. 1700, og her boede hans Fader Niels Michelsen Schmidt og Hustru Catharina Maria Lønstrup. Faderen var døbt 2. April 1775 og blev siden Toldbetjent i Viborg, men døde 17. Januar 1829 i København.

I Begyndelsen af 1817 kom Michael Nielsen Schmidt i Borgerdydsskolen paa Christianshavn, hvor han tog Eksamen Artium og dimitteredes til Universitetet 1820. Det paafølgende Aar tog han filologisk-filosofisk Eksamen med Karakteren »laudabilis«. 1. April 1827 tog han theologisk Embedseksamen og aflagde den 26. August den homoletiske Prøve med bedste Karakter. Den 5. November 1828 disputerede han for Magistergraden. Den 4. Maj 1832 blev han Sognepræst til Borbjerg i Ribe Stift, hvorfra han forflyttedes 24. Juni 1837 til Ølsted i Aarhus Stift, hvor han døde 4. Januar 1840.

Den 26. Oktober 1832 blev han gift med Ernestine

Catharine Sophie de Hofman — en Datter af Consumptionskasserer Christian Georg de Hofman i Maribo — med hvem han fik adskillige Børn, en Søn Michael, der fødtes efter Faderens Død, en Søn Corvinus og en Søn Axel, som blev Løjtnant og Journalist (blandt andet Korrespondent til »Fædrelandet« under Krigen 1864) og Ejer af Håndbjerg Hovgaard. Denne Axel de Hofman Schmidt var Bedstefar paa Mødrene Side til den kendte Forfatter og litterære Redaktør af »Politiken« Svend Borberg.

Michael Nielsen Schmidt var baade fra Forstandens og Hjertets Side et rigt udstyret Menneske. — Han var meget lærd, efter Familietraditionen skal han have talt 11 Sprog, og selv om det kan være lidt rigeligt, saa vidner dog hans Selvbiografi i »Solemnia academica« i Anledning af Formælingsfesten i 1828 (skrevet paa Latin) hans nære Venskab med den store Filosof F. C. S i b b e r n og hans Doktordisputats, Magisterconferens, om en næsten ufattelig Lærdom i Betragtning af Forfatterens Ungdom. Denne Doktordisputats hedder: »De sacrificus religionis Indo-Brahmanico«, er trykt i København 1828 og forudsætter ikke blot Kendskab til levende Sprog, men ogsaa til Latin, Oldgræsk, Hebraisk og adskillige andre østerlandske Sprog. — Foruden at være lærd og videnskabelig, var han poetisk begavet. Han har saaledes skrevet:

1. »Himeros«, en Samling blandede Smaakvad (omtalt i anerkendende Ord af Poul Martin Møller).

2. »Vilhelm og Fanny« i otte Sange (ogsaa anerkendt af P. M. Møller).

3. »Bibelske Sange« til Kirkeaarets Søn- og Festdage med en Fortale af Professor Sibbern.

4. »Digte«, spredte i Rahbeks »Læsning i bl. Em-

ner«, »Dagen«, »Københavneposten«, Elmquistes »Læsefrugter« og C. F. Kruses »Nytaarsgave«. —

Rahbeks Kreds stod han nær. Han skrev ved Rahbeks Død et stort Digt.

Af hans bibelske Sange gik adskillige over i Salmebogen bl. a. Nr. 192 og 494.

Om hans ædle Karakter vidner en Slægtstradition: En Vinterdag gik den unge Præst fra Borbjerg Præstegaard om til Borbjerg Mølle, og han blev da Vidne til, at Isen paa Møllensøen brast, og Møllersvenden og en ung Haandværker gik under. Uden at betænke sig og med Fare for sit eget Liv, skyndte han sig at komme de nødstedte til Hjælp. Det lykkedes ham at faa dem reddet; men han paadrog sig ved det iskolde Bad en Lungesygdom, der nødsagede ham til, som han siger i sin Afskedsprædiken, at »søge hen under en mildere Himmel for sit svage Helbreds Skyld«. — Pastor Due i Oense oplyser, at han i en gammel »Liber Daticus« for Ølsted Sogn har fundet følgende Notat:

»Hr. Holst's Eftermand her i Ølsted blev Hr. Magister Schmidt, tidligere Sognepræst til Borbjerg i Ribe Stift. Han havde søgt dette lille Embede paa Grund af sin svækkede Sundhed, som han dog ikke fik helbredet; men bortkaldtes af Herren efter at have været her i 2½ Aar, yndet og højagtet af Menigheden. — I Kirkebogen i Ølsted opgives, at han blev begravet den 14. Januar 1840.

Hans Alder opgives til 38½ Aar. Dødsårsagen var Vattersot. Gravstedet paa Ølsted Kirkegaard kan endnu paavises.

Se iøvrigt Borbjerg Sogns Historie under Michael Nielsen Schmidt. — Naar jeg udførligt har samlet og skrevet om denne Mand, da er det ikke alene fordi,

han var en meget lærd Præst og en alvorlig og ydmyg Kristen; men ogsaa fordi han var et ædelt Menneske, hvilket ses i Sognebogen under de forskellige Optegnelser.

SKOLEFORHOLD

i Borbjerg Sogn i det sidste Aarhundrede.

Skoleloven af 29. Juli 1814 førte med sig, at Skolevæsenet maatte omordnes de fleste Steder, saaledes ogsaa i Borbjerg. Den Ordning, som hidtil havde været gældende, var bestemt i en Fundats, d. v. s. Skoleplan, af 1741.

I Borbjerg Skolekommissions Arkiv findes en Forhandlingsprotokol, der er begyndt 1825, og som giver et godt Billede af Skoleforholdene i Sognet i Tiden fra 1825—1840, og som de var her, var de i de omliggende Sogne. — Det er først 1825, man mærker den »ny« Skolelovs Virkning — et Vidnesbyrd om, at alt gik langsomt dengang; men naturligvis har den trange, fattige Tid, som fulgte efter Napoleonskrigene, sin Del af Skylden.

Nævnte Aar lægger Skolekommissionen den ny Skoleplan, og i den Anledning sendes til Skoledirektionen en Skrivelse, der giver gode Oplysninger om Forholdene dengang, hvorfor den delvis gengives her.

»Aar 1825 den 7. September var den anordnede Skolekommission for Borbjerg Sogn forsamlet i Borbjerg Skole for overensstemmende med den respektive Skoledirektions Cirkulære-Skrivelse af 25. f. M. at affatte Forslag til ny Skoledistrikters Inddeling i Sognet overensstemmende med Skoleanordning af 29. Juli 1814, og blev da forhandlet som følger:

1. I Henseende til Degnekaldet.

1. Degnen Holger Schou er 40 Aar, ikke Student.

2. Kaldet den 4. Maj 1812 af S. T. Hr. Kammerherre Schested til Kirkesanger for Borbjerg og Ryde Sogn og Skolelærer for Borbjerg Sogn.

3. Kaldet med den Klausul, at han var pligtig til at underkaste sig de Forandringer, som Skolevæsenets nye Indretning vil medføre. Som Følge heraf er han ved approberet Skoleplan for Ryde Sogn af 21. Oktober 1820 alt fra den Tid entlediget fra Kirkesanger-tjenesten i Ryde Sogn.

4. Degnekaldets Indkomster:

Rug 11 Tdr. $7\frac{3}{4}$ Skp.

Byg 1 Td. 1 Skp.

Havre 3 Tdr. $\frac{1}{4}$ Skp.

Penge 4 Rbd. 2 Mk. 1 Sk. Sølv.

Brød 24 Stk.

Faarelaar 24 Stk.

3 Højtidsobre 24 Rbd. Sølv.

Accidenser 24 Rbd. Sølv.

Skolepenge $3\frac{1}{8}$ Sk. Sølv pr. Td. Hartkorn,
10 Rbd. Sølv.

Lysepenge 3 Rbd. 2 Sk.

Degneboligen, beliggende tæt ved Borbjerg Kirke, har 6 Skp. 3 Fdk. Hartkorn, ansat til Grund- eller Arealskat af 9 fem Syvendedel Td. Land Ager, 61,520 Kv.-Al., det er 4 seks Fjortendedel Td. Land Eng, upløjelige Banker 23,730 Kv.-Al. Han saar aarlig Rug 4 Skp., Byg 5 a 6 Skp., Havre 3 Tønder. Paa Engen avles 4 Læs Hø. Vaaningshuset er 12 Fag foruden en tilbygget Kvist $1\frac{1}{2}$ Fag; Bryggers, Tørvehus etc. er 13 Fag $5\frac{1}{2}$ Al. dyb foruden 2 Fag til Præstens Stald; alt godt vedligeholdt, men ogsaa bekostelig at vedligeholde, fordi meget af Tømmeret er maadeligt.

2. Om faste Skolelærere og hvor disse findes.

1. I Borbjerg Sogn er ingen fast Skolelærer undtagen Degnen; men der har efter gammel Fundats været holdt Omgangsskole i en Del af Sognets østre Part.

2. Degnen har lønnet Læreren fra 1. November til Paaske. Den sidste Lærer var Jens Christensen 25 Aar, ikke seminaristisk oplært.

3. Om Skoledistrikternes ny Inddeling.

1. I Skave Skole bør anskaffes et Skolehus og ligesaa et i Hogager.

Og formener Kommissionen, at Sognets faste Skolelærer kunne disse bestyre ved en duelig Assistent, naar han lønnes saaledes, at han dermed nogenlunde kunde være tjent, da Sognet, hvis Beboere for største Delen er fattige, ingenlunde formaa at lønne mere end een fast Lærer. Og vilde Undervisningen blive at give af denne Assistent vekselvis i begge Hjælpeskoler, enten de 3 første Dage af Ugen i den ene Skole og de tre sidste i den anden, eller vekselvis hveranden Uge i hver Skole.

Det bestemmes, hvorledes Sognet skal deles i Skoledistrikter:

Til Borbjerg Skole søger Børnene fra: Borbjergby, Libergreen, Kyndestoft, Hedegaard, Damgaard, Risumgaarde, Vandborg, Haislund, Sønderhvam, Pajbjerg, Munksgaarde, Bisgaarde, Bøgildgaarde og Huse, Nørhvam, Brødbækgaarde og Huse, Dalgaard og Huse, Skylvad og Huse, Kvisgaard, Bukdal, Rindbækhus, Flenggaarde og Huse, Perregaard, Saustrupgaarde og Mølle, Trabjergby, Naltoft, ialt 69 Børn.

Til Skave Skole: Skave By, Tinkedal By, Heselaa

og Hus, Store Hesel med Parceller, Lille Hesel, Stendis By i Ryde Sogn, ialt 32 Børn.

Til Hogager Skole: Hogager, Brunbjerghuse, Abildholtgaard og Huse, ialt 14 Børn.

2. Til Brændsel for Hovedskolen leveres 20 Læs á 18 Snese pr. Læs og 20 Læs Hedetørv á 10 Snese; til Skave Skole 20 Læs Hedetørv og til Hogager 10 Læs.

5. Om Skolebygningerne.

1. Da Skolestuen i Borbjerg er for lille, bestemmes det, at den skal udvides, dog vedtages det at vente til næste Sommer, da det kan befrygtes at ville medføre Fugtighed at bygge nu i Efteraaret, og det kunde blive skadelig saavel for Lærerens som for Børnenes Helbred, ja endogsaa tjene dem, der gerne vilde, som Paaskud til at lade deres Børn udeblive fra Skolen.

2. »Da ingen Byggeplads haves for Tiden til at opføre Skolebygningen paa i 2. og 6. Distrikt, formener man dertil at kunne leje en Stue i hvert Distrikt, indtil bedre Lejlighed kan faas. Og hermed sluttes Forhandlingen med Kommissionens Medlemmers Underskrift. Datum utsupra, Gjølby. J. Thorning, Jens Pedersen. Søren Nielsen.«

Underskriverne er Pastor Gjølby, der var Præst i Sognet fra 1820 til 32. J. Thorning var Møller i Borbjerg Mølle; han var Skolepatron, d. v. s. han førte Skolevæsenets Regnskab, der dog ikke fyldte saa meget som nu om Stunder, idet et Aars Regnskab kan staa paa een Side i Protokollen, eksempelvis kan nævnes, at Regnskabet fra 1824 viser en Indtægt af ca. 10 Rbd. Sølv og 20 Rbd. Sedler. Vi mindes igen Statsbankerottens Efterveer. Sedlerne var ikke meget værd. Thorning blev 1826 afløst af Christen Dam, Trabjerg, der var Skolepatron til 1840, da Johannes Mor-

tensen, Naltoft, overtog Bestillingen. Jens Pedersen var Gaardmand i Skave og kaldtes til daglig Jens Just. Den sidstnævnte, Søren Nielsen, ejede Store Hedegaard. Lærer Schou tog sin Afsked 1858 og døde kort efter.

I Indberetningen oplyses ikke, hvor lang Undervisningstiden var; men det ses andetsteds, at 2. Klasse om Sommeren skulde søge Hovedskolen hver Onsdag fra Kl. 12—3 og 1. Klasse Lørdag samme Timer. Til Gengæld tog man naturligvis bedre fat om Vinteren.

I Løbet af det følgende Aar maa den til Direktionen indsendte Skoleplan være bleven godkendt, for 25. Oktober 1826 er Kommissionen samlet og lejer en Stue hos Gaardmand Nicolaj Mohrsen Tingedal til Skole for Skave Skoledistrikt, saaledes at han for Stuen, som forsynes med fornøden Varme samt Borde og Bænke ligesom ogsaa for Skolelærerens Kost og Logi faar 1 Rigsbankmark daglig. Ligeledes blev Kommissionen enig med Gaardmand Peter Laursen i Hogager om en Stue og Kost for Skolelæreren paa samme Vilkaar og for samme Betaling daglig.

Det bliver ikke til noget med at bygge hverken i Skave eller i Hogager, og de følgende Aar undervises af »Assistenten« i Tingedal og Hogager om Vinteren, medens »Sognets faste Lærer« om Sommeren underviser saavel i Hovedskolen som i »Hjælpekolerne«, i de sidste 1 Gang ugentlig i Middagsstunden.

Hvis man vil danne sig et Billede af Skolens indre Liv i den Tid, maa man huske paa, at det var den indbyrdes Undervisnings Tid.

»Den indbyrdes Undervisning« var i en Aarrække højeste Mode i de pædagogiske Kredse, der gav Tonen an. At Kongen, Frederik d. 6., i høj Grad yndede

Metoden, bidrog ogsaa sit til, at den vandt Indgang i næsten alle Landets Skoler.

Alt Lære- og Læsestof opførtes paa »Tabeller«, som blev ophængt paa Skolestuens Vægge. Børnene blev inddelt i Hold, der hver lededes af sin »Bihjælper«, (der udtoges blandt de dygtige Børn); en »Hjælper« (det var en af de ældste og paalideligste Elever) hjalp Læreren med at faa Tabellerne ophængt osv. Læreren sad paa sin Plads og gav Signal med en Fløjte, naar Undervisningen skulde begynde og slutte, naar Afdelingerne skulde skifte Plads og Tabel, eller naar han havde en almindelig Meddelelse at gøre. Naar Signalet lød, marscherede Børnene fra deres Pladser til det Sted, hvor deres Tabel hang, og under Bihjælperens Ledelse begyndte Arbejdet, hvad enten det var Læse-, Skrive- eller Regneskole.

Staveundervisningen foregik foran Bogstavtabeller, hvor Børnene først lærte at stave lettere Enstavelsesord, senere sværere som hadsk, Hvalp o. l., og efterhaanden føres frem til mere vanskelige Ord som »Brændevinsbrænderianlæg«, »Generalkvartermesterskab« og andre af den Slags. Naar Børnene havde naaet Færdighed i at stave saadanne Ord kom de til Læsetavlerne, hvor de ogsaa føres gennem det lettere til det sværere, f. Eks.: »Selv forkyndte Jesus en Sædelære, fast i dens Grundvold, ædel og ren i dens Bund, velgørende for Tid og Evighed«. Naar man tænker sig de forskellige Hold raabe disse Ord og Sætninger i Munden paa hverandre, forstaar man noget af, hvorledes Undervisningen har formet sig; man forstaar ogsaa, at det var nødvendigt for Læreren at have en kraftig Fløjte til at skaffe sig Ørenlyd med.

Skriveundervisningen var paa lignende Maade sat i System; Begyndere skrev med en Jernpind i et tyndt

Lag Sand paa »Sandbordet«, viderekomne skrev med en Griffel paa Tavle, og de, der var kommet længst, skrev med Fjerpen paa Papir. Læreren havde Arbejdet med at tilskære de mange Penne, og det Arbejde maatte han ikke udføre i Skoletiden.

I København blev oprettet en Normalskole, hvor Lærere fra Landets forskellige Egne kunde sætte sig ind i Metoden; her fra Provstiet rejste Lærer Dahl, Holstebro, derover, og hos ham lærte Omegnens Lærere saa Metoden. Lærer Schou indførte den først i Hovedskolen og senere i Hjælpeskolerne, og Skolekommissionen omfattede den med stor Interesse; vi ser saaledes Pastor Gjølby har skrevet i Protokollen i Tingedal: »Ved min Nærværelse i Skolen den 1. Februar 1828 forefandt jeg 34 Børn og fandt med Fornøjelse, at den nu og her indførte indbyrdes Undervisning alt havde gjort god Fremgang og haft glædelige Følger.« Gennemblader man Skoleprotokollen fra den Tid, ser man, at Skolekommissionsmedlemmerne næsten ugentlig har besøgt Skolen og i Almindelighed fundet alt i god Orden.

Det er underligt at se, hvor smaa Forhold, der virkedes under, og hvor vanskeligt det var at faa selv de mindste og nødvendigste Ting afhjulpne. Brønden i Kirkeskolen var i en saa daarlig Tilstand, at det blev nødvendigt, at faa en ny; men dette gik ikke saa let:

Aar 1832, den 24. September var Skolekommissionen for Borbjerg Sogns Skoledistrikt forsamlet i Sognets Hovedskole for at ligne en ekstraordinær Udgift til en Brønds Istandsættelse i Skolegaarden. Samme Brønd havde været til Licitation paa Holstebro Raadstue, Overslaget var 50 Rbd. Sølv; men intet Bud skete, og for samme forgæves Holdelse maatte Skolekassen udbetale til Licitationsretten 2 Rbd. og

3 Sk. Sølv. Da Arbejdet ikke blev bortliciteret, blev saadant tilmeldt Amtet, som svarede gennem Herredsfogden, at Distriktet selv maatte lade samme Brønd istandsætte, naar det kunde ske under Overslagssummen 50 Rbd. Sølv. I Følge heraf lod Skolekommissionen indkøbe Materialerne dertil, som med Arbejdsløn kostede 49 Rbd. 3 Mk. Sølv. I den Anledning har Kommissionen med tiltagne fire Mænd af Distriktet, nemlig Jens Meldgaard, Poul Christian Andersen, Jens Jensen og Peder Pedersen, foretaget Ligning paa Distriktets Beboere, og hvormeget enhver har at udrede. Bemeldte Lignings Summa oversteg vel fornævnte 50 Rbd. Sølv; for dette Overskud skulde der ved næste Regnskab blive gjort Rede og Rigtighed, hvortil det blev anvendt eller i Beholdning ført.

Ved samme Kommissionsmøde blev man enig med Johannes Christensen — Kendingsnavn »Krevel Johannes« — om at være Hjælpelærer ved Skolerne i Skave og Hogager fra næstkommende 1. November til 1. Maj 1833, hvor han vekselvis underviser Børnene, ligesom forrige Aar for Løn paa egen Kost og Nattehold 28 Rbd. Sølv. — Ligesaa blev Skolestuen i Skave lejet af Jens Jensen Lae for næste Aar, hvorfor han skal have 8 Rbd. Sølv. Ligeledes hos Peder Laursen i Hogager for 3 Rbd. 3 Mk. 10 Sk. Sølv. — Da intet videre denne Gang var at behandle, blev Mødet sluttet med samtliges Underskrift. Borbjerg Sogns Skolekommission. M. Nielsen Schmidt, Christen Dam, Jens Meldgaard, Jens Jensen, Jens Pedersen, Søren Hedegaard, Peder Pedersen, Poul Christian Fleng.

Den 1. Februar 1834 blev Skolernes Dagbøger eftersete for de tvende sidste Maaneder, og det blev befundet, at ingen af Lærlingerne i bemeldte Tidsrum

havde egnet sig til Bøder. Degneboligen, den 1. Februar 1834. M. Nielsen. Schmidt, Jens Christensen.

Der kommer nu en værre Historie frem om »Krevel Johannes«, Hjælpelæreren i Skave og Hogager. Han beskyldes for umoralsk Opførsel overfor Ungdommen samt Ulydighed mod sine Foresatte. — Vi lader den daværende Skolekommissions Formand Hr. Magister M. Nielsen Schmidt redegøre for Klagen:

»Forinden Skolekommissionen i forløbne Efteraar havde tinget Johannes Christensen til Hjælpelærer i de østre Skoler, havde Sognepræsten i Enrum venkabeligen advaret ham imod hans Spillelyst og taget det Løfte af ham, at han for Fremtiden vilde vogte sig for alt, hvad der kunde give Forargelse, samt udtrykkeligen betydet ham, at hvis han vedblev med den omtalte Fejl, vilde han blive afskediget, hvilken Betingelse han ogsaa antog. Men dette sit givne Ord har han siden brudt, der er indløbet mange Klager over, at han sad i Kroen til langt ud paa Natten og saaledes var uskikket til at varetage sin Gerning om Dagen.

Sognepræsten lod ham derfor for omtrent 3 Uger siden kalde for sig i Nærværelse af Kirkesangeren og Skoleforstander Søren Nielsen i St. Hedegaard, foreholdt ham det forargelige i hans Opførsel og erklærede ham, at hvis flere Klager indløb over ham, vilde han blive afskediget. — Desuagtet vedbliver Rygtet at fortælle mange Haande om hans Nattesværmen. For at afhjælpe disse Klager forsamledes Skolekommissionen i Dag, ved hvilken Lejlighed ogsaa Gaardmand Jens Laae i Skave indfandt sig og forklarede, at den paagældende sjælden eller aldrig indfandt sig om Morgenen til den bestemte Tid og var for det meste søvnløs og vranten om Dagen. Om fornødent

gøres, tilbyder Søren Hedegaard sig at tilvejebringe gyldige Vidnesbyrd om hans utilbørlige Forhold. Skolekommissionen fandt, at et Menneske, der nedlod sig til, trods baade venskabelige og strængere Advarsler, at vedblive at handle mod de Forpligtelser, han havde overtaget sig med den ham overdragne Bestilling, og som viste et Forhold, der er upassende for enhver; men især for en Ungdomslærer, — maatte anses for uværdig til længere at være Biskolelærer i Borbjerg Menighed; og bestemte, at han fra i Dag af skulde cphøre at undervise Ungdommen i de ham betroede Skoler; men da han uden Kommissionens Skyld, uden Sygdoms — eller andre Uhelds Sammentræf — alene ved sin egen Brøde, paa denne Maade ej kom til at udtjene sin Tid (først udløben til 1. Maj) besluttede Kommissionen, at den kunde tilstaa bemeldte Johannes Christensen, som en ubrugelig og imod sine Forsatte overhørig Tjener, den fulde Løn, som var lovet ham under Forudsætning af, at han var vedbleven at tjene til 1. Maj, men at han i det højeste kunde erholde saa meget, som falder paa den Tid, der er forløbet fra 1. Novbr 1833 til 12. Marts 1834. Denne Kommissionens fulde Beslutning skal mundtlig tilkendegives ham af Skoleforstander Jens Christensen, som medtager Gaardmand Jens Laae.« — Efter at dernæst Skolekommissionen var kommen overens med Jens Christian Schou om at undervise i Biskolerne fra i Morgen af, den 13. Marts til 1. Maj for 6 Rbd. Sølv, endtes Mødet.

Næste Vinter fik han igen Pladsen som Biskolelærer i Skave til en Løn af 14 Rbd. Sølv, medens Jens Laae fik 4 Specier Leje af Skolestuen. I østre Distrikt lejedes Skolestue hos Gaardejer Lauge Madsen, Øster Abildholdt, for 3 Rbd. 1 Mark 3 Sk., og her skulde en

af Sønerne Niels Mehlsen Laugesen give Undervisning for en Løn af 10 Rbd. 4 Mk. 3 Sk.

Paa denne Maade gik det til November 1848, da Niels Laugesen afløstes af sin Broder Mads, og Skolen flyttedes tilbage til Østergaard, idet Lauge Madsen var flyttet til Tingedal. Næste Vinter skete ingen Forandring, idet »Christen Mortensen, Pugdalhus, efter foregaaende Prøve antoges til at holde Skole i Skave.«

Man er øjensynlig ikke tilfreds med Forholdene, og da A. Damgaard, der i Sommeren 1839 blev Sognepræst i Borbjerg, første Gang er samlet med Skolekommissionen, skrev han følgende i Protokollen:

»Skolestuen i Skave blev lejet for næste Aar fra Nov. 1839 til Nov. 1840 af Jens Jensen for 4½ Specier, og Jens Jensen lejede endvidere til Skolevæsenet et Kammer ved Siden af Skolestuen for 2 Specier, hvilket han forpligtede sig til at indrette med Dør ind i Skolen; dog dette sidste kun i det Tilfælde, at der til næste Vinter bliver antaget en Seminarist til at forestaa Skolen i Østersognet.

Skolekommissionen blev enig om at antage en Seminarist til at holde Skole i Skave næste Aar, saaledes at Børnene i Hogager, der for Øjeblikket kun er 3, søger Skolen i Skave, hvorved Løn til en særegen Lærer i Hogager og Leje af Skolestue sammesteds spares. Det vedtoges, at der gennem »Viborg Avis« skulde søges en Seminarist og som Løn tilbydes om Halvaaret 40 Rbd. Sølv og i Kostpenge 32 Rbd. Sølv foruden fri Bolig og Varme.«

Det lykkedes imidlertid ikke at faa en Seminarist, og Mads Laugesen antoges til at undervise alle Østersognets Børn i Skave for en Løn af 15 Specier paa egen Kost. Næste Sommer faar Mads Laugesen Lov

til at fortsætte med Undervisningen, idet han skal undervise de smaa 3 Dage om Ugen — et Vidnesbyrd om, at man er godt tilfreds med ham. Det lader nemlig til, at man ved Foraarseksamen har faaet Øjet op for, hvor dygtig han var, det hedder saaledes: »I Skave Skole har Børnene ikke ladet Vinteren gaa hen uden Nytte.« — Og det er jo en god Anbefaling for en Lærer. Nu er vi kommet igennem den gamle Skolekommissionsprotokol, den vidner om trofast Arbejde i Skolens Tjeneste. I de 15 Aar er Skolevæsenet kommet ind i faste Rammer, og dette skyldes særlig de dygtige og interesserede Præster, der har staaet som Skolens Tilsynsmænd; men det har været en god Støtte for dem, at de har haft forstaaende Mænd ved deres Side. Og de Lærere, der har virket i Borbjerg i den Tid har ogsaa for største Delen været dygtige Folk, det gælder først og fremmest Lærer Schou, men ogsaa flere af de unge Mænd, der har arbejdet i Østersognet, vistnok ikke mindst Mads Laugesen.

· Hvis vi vil kaste et Blik i den omhyggelig førte Skoleprotokol fra Vinteren 1839—40, ser vi følgende, skrevet med Mads Laugesens pyntelige Haandskrift: »1840 den 16. Januar var ingen Skole formedelst Ligprædiken over vores i Herren hensovede Konge, Kong Frederik den 6.« En saadan Bemærkning viser bedre end mange Ord Sorgen over Landefaderens Bortgang; men disse Ord skrevet af en jævn Bondekarl, siger os ogsaa noget om, hvorledes den Tone var, der raadede i Skave Skole dengang.

BORBJERG SOGNS DEGNE.

I Begyndelsen af det 17. Aarhundrede var Skoleforholdene i Sognet alt andet end gode, men værre blev det, da Skolemesteren for Holstebro Latinskole, Hans Hegelund, helt ophævede Degneembedet i Borbjerg

for at lade det betjene ved en lejet Løbedegn fra Holstebro Latinskole. Dette skete 1618. Den daværende Degn i Sognet »Mads Degn« kaldet følte sig meget brøsthølden derved, og da Løbedegnen kom og vilde indtage Pladsen i Degnestolen i Kirken, nægtede Mads Degn at vige samme. Han blev nu stævnet af Skolemester Hans Hegelund, og ved et Provstemøde i St. Ibs Kirke i Varde 1618 faldt der Dom i Sagen. Stiftsamtmanden og Biskoppen i Ribe gav Latinskolen Medhold. — Præsten i Borbjerg, Hr. Mogens Sørensen, gav nu tilkende, at der holdtes Løverdags Prædiken i Borbjerg, som ikke kunde betjenes af en Løbedegn. Hertil svarede Skolemesteren i Holstebro, at han af Skolen vilde forsørge baade Løverdags og Søndag, hvis Fundatsen for den Løverdags Prædiken tilholdt Degnen at være tilstede. — I en hel Del Aar havde Sognet nu Løbedegne fra Holstebro undertiden en »Substitut«, indtil de afløstes af de saakaldte »Sædedegne«. —

Løbedegnene var i Reglen Latinskolepeblinge, der for en ringe Penge gav lidt Undervisning. Ved at lade Undervisningen foregaa paa denne Maade, fik Latinskolen en forøget Indtægt. — Denne Ordning holdt sig, indtil Sognet fik sin første Degn og Skoleholder Christen Madsen, Skolemester i Borbjerg, f. ca. 1640, begr. 4. Juni 1684, gift 19. Juni 1670 med Maren Pedersdatter, der er født 1645 eller 50, d. ca. 1699.

Da Christen Madsen (Borberg) er den første Degn og Skolemester i Borbjerg efter Løbedegnenes Tid, skal han omtales mere udførligt. I de Tider var det ikke sjældent, at de gav dem Navn efter Sognet. Christen Madsen blev kaldt for Borberg, ligesom hans Eftermand i Kaldet Christophersen blev kaldt Ølby. — Christen Madsen er Stamfader til den store og

kendte Slægt »Borberg«. Indenfor denne Slægt har der været ikke faa betydelige Mænd blandt militære, juridiske, medicinske og dels ogsaa flere Bankmænd og literære Folk. Af nulevende kendte Mænd i Slægten kan nævnes Direktøren for vort Lands Sygekassevæsen L. P. Borberg, samt den kendte Forfatter og literære Redaktør ved »Politiken« Svend Borberg.

Som ungt Menneske oplevede Christen Madsen (Borberg) den frygtelige Svenskekrig 1657—1660. Efter Borbjerg og Ryde Sogns Kirkebøger at dømme, har han ikke boet i disse Sogne før 1670. Han maa dog ikke have boet langt derfra, eftersom han hentede sin Hustru fra Annekssognet Ryde. — Fra ca. 1677 til sin Død i 1684 var han derimod Skolemester i Borbjerg By og Sogn. — Den højtbegavede og virksomme Præst, Knud Poulsen, havde jo som omtalt andetsteds Strid med Gaardmændene i Sognet om et Skolehus ved Kirken, hvilket Hus Præsten selv kom til at betale; men han oplevede dog i godt 2 Aar at se sin Yndlingstanke ført ud i Livet ved at faa en virkelig Degn ansat ved Borbjerg Kirke, og det var Christen Madsen (Borberg). Knud Poulsen gav en $\frac{1}{2}$ Gaard i Sønderskov i Ryde Sogn og 2 Tønder Korn til Lønning af Degnen og til Vedligeholdelse af sit Familiegravsted. — (Se Tillæget til Borberg Slægtens Stamtavle Side 1 ff.).

Det var et stort Antal Børn, Skolemester Christen Madsen (Borberg) havde »informeret«, op mod 800. — 1684, den 4. Juni begravedes danske Skolemester ved Kirken Christen Madsen, — efterladende sig Enke og 3 Børn, 2 Sønner og 1 Datter.

12. Søndag efter Trinitatis 1691 giftede Enken Maren Pedersdatter sig 2. Gang med sin afdøde Mands Efterfølger, Skolemester Christen Rudolphsen (Ølby).

Hun døde vist 1699? Borbjerg Kirkebog fattes for Tiden 1695—1702; men det vides, at hendes Søn af første Ægteskab, Mads Christensen (Borberg), efter Moderens Død rejste bort, ved Aaret 1700, fra Borbjerg Skole ad Landevejen, der fører østerpaa til Viborg og derefter ad Jyllands Hovedstad Aarhus, formodentlig søgende sig et Degnekald. Omtrent midtvejs Viborg—Aarhus ligger Haurum. Her fandt han det ledige Kald, og ved Henvendelse til Enkegrevinde Frijs, født Reventlow, paa Frijsenborg, hvilket Grevskab havde Patronatsretten, fik han Udnævnelsen og levede der Resten af sit Liv, henved et halvt Aarhundrede.

Christen Rudolphsen Ølby giftede sig ikke mindre end 5 Gange, de 4 Hustruer »bragte han i Graven«, den 5. overlevede ham. Han blev som gammel Mand begravet paa Borbjerg Kirkegaard 12. Oktober 1732; men hvornaar han har taget sin Afsked, vides ikke.

Det ser ud til ifølge gamle Kilder, at der har været en Laurs Jensen — maaske en Medhjælper — 1688. Derefter er Christen Lassen Degn fra 1716—30, Hans Pedersen Tuxen fra 1730—36, Arent Schytte fra 1736—48, Johannes Dorscheus 1748—1790, Ole Vestergaard fra 1790—1812, Holger Jensen Schou fra 1812—1858, Chr. Mathiasen Christensen 1858—1883 og Chr. F. E. Møller fra 1883—1925.

De fire sidste Lærere i Borbjerg omtales mere udførligt i det efterfølgende:

1. OLE VESTERGAARD,

Degn og Skoleholder for baade Borbjerg og Ryde Sogn. Endskønt Degn i to Sogne var han dog tit i Pengevanskeligheder; maaske det hidrørte fra, at han kostede for meget privat paa Degneboligerne. Pen-

gene hos Bønderne var baade faa og smaa. Der skulde spares overalt; det var trange Tider i Slutningen af det 18. Aarhundrede. I et Andragende til Kong Kristian den 7. om Hjælp til disse Bekostninger paa Ryde Degnebolig fik han 18. Juli 1807 Svar, der lyder saaledes:

»Vor Gunst! Da Sogndegn for Borbjerg og Ryde Menigheder i Ribe Stift, Nørre Jylland, Ole Vestergaard allerunderdanigst haver andraget, at han paa sin Degnebolig haver anvendt saa betydelige Omkostninger, at han desaarsag er geråadet i trængende Forfatning, og hans Kone, om hun overlever ham, vil som Følge heraf i sin Enkestand savne et betydeligt Bidrag til sin Underholdning m. v. Saa giver Vi dig hermed tilkende, at Vi i Betragtning heraf, samt den derover afgivne Erklæring, allernaadigst ville have bevilget og fastsat, at førnævnte Degn, Ole Vestergaard, til Erstatning for ovennævnte paa Ryde Degnebolig anvendte Omkostninger, skal af Eftermanden i Embedet udbetales den Summa 100 Rbd. Dog, at bemeldte Degnebolig fremdeles vedligeholdes og i sin Tid afleveres i god og forsvarlig Stand, derefter du dig allerunderdanigst haver at rette og vedkommende saadant til Efterretning at tilkendegive. Befalende dig Gud! Skrevet i vor kgl. Residensstad København den 14. Juli 1807. Efter hans kgl. Majestæts allernaadigste Befaling.«

Kaas. Cold. Knudsen. Monrad. Schauch. Berner.
Lassen. Lüders.

I Ole Vestergaards Tid kom en Cancelliskrivelse, hvori Degnene anmodes om at indsende til Præsten Lister over Børnene i Skolen samt i hver Uge en Kom-

munikantliste — Liste over de indtegnede Altersgæster.

Ole Vestergaard var ikke helt daarlig til at rime, han plejede gerne at sende Præsten Kommunikantlisten paa Rim. Blot en lille Prøve: I Brandtbjerg ved Naae boede paa den Tid en noget pralende og stortalende Bonde ved Navn Christen Brandtbjerg. Ole Vestergaard skriver saa til Slutning af Altersgæsterne: Og sidst saa tren Christen Brandtbjerg frem med sin den dydige Frue, han tale kan med Fynd og Klem som i en Borgerstue. —

HOLGER JENSEN SCHOU,

der var Degn i Borbjerg i 45 Aar, fødtes 5. Marts 1785 i Aale Sogn, Vrads Herred ved Horsens af Forældre Fæstehusmand Jens Madsen og Hustru Sidsel Frederiksdatter i Aale Skovhus, der tilhørte Kammerherre Holger Schested til »Bjerre«. Holger Jensen Schou er sikkert opkaldt efter denne Kammerherre. Da Holger Jensen Schou blev voksen, blev han Tjener paa Rydhave hos Niels Schested — Stiftamtmand i Viborg — der var en Søn af førnævnte Kammerherre Holger Schested. 1811 blev han gift med Mette Johanne Frølund, født 27. Juni 1783, og Datter af den ansete Peder Frølund, der købte Gaarden Nørholm fra Hovedgaarden Herningsholm, der ejedes af Holger Schested. 1813 blev Holger Jensen Schou Degn i Borbjerg, sikkert protegeret af Niels Schested til Rydhave. I Borbjerg var han Degn til 5. Marts 1858; 24 Dage efter at han havde faaet sin Afsked, døde han og blev begravet paa Borbjerg Kirkegaard lige ved Kirketaarnets Fod, hvor og hans Hustrus Gravsted fredes af Kirkebestyrelsen. — Han var efter sin Tid en udmærket Lærer, begavet og indsigts-

fuld i mange Retninger, dyrkende Lægekunsten, var Snedker, Drejer, Maler, Bogbinder og Digter, samt Sognets Hjemmeprokurator. — Der blev af Sognets Beboere holdt en Afskedsfest for Lærer Schou den 5. Marts 1858, og ved denne Lejlighed holdt Schou følgende Tale: »Kære agtværdige Sognemænd! En Taksigelse for denne store og skønne Gave, hvormed I for det meste samtlig overraskede mig i Dag paa min 73 aarige Fødselsdag. Mangler jeg Ord og Kraft til at udføre min Gerning, da jeg er svag, maa jeg vel aflægge den hjerteligste og mest velmente Tak, jeg formaar. Jeg har meget at takke eder for i de 45 Aar, jeg med Glæde og Tilfredshed har levet iblandt eder. 1813, da jeg kom fra en fremmed Egn til eder eller eders Forældre, var de fremmede for mig, men ingen af dem holdt mig for fremmed, de tog venligt imod mig i deres huslige Kreds og i Kirken, og deres Børn samledes om mig i Skolen, af hvilke en Del endnu er i Live. Den gamle agtværdige Sognepræst Hr. Provst Schourup modtog mig kærligt og lovede at komme mig i Møde med al den Velvilje, der stod i hans Magt, hvilket han og gjorde, og dette har alle de andre Præster gjort, som kom hertil og ikke mindst den sidste, Velærværdige Hr. Pastor Møller, han elskede mig og udviste al den Kærlighed mod mig, han formaade, som Bevis derfor deltog han ogsaa med sit Bidrag i Gaven og var her tilstede i Forsamlingen med de øvrige Sognefolk samme Dag. Til at begynde min Gerning tog jeg altid Gud med mig og begyndte den i Jesu Navn, og Gud gav mig sin Velsignelse. Kære Venner! I ville nu modtage min hjerteligste Tak for al Trofasthed, Kærlighed og Tillid til mig baade de Forældre og Mænd, der var den Gang, da jeg kom som fremmed, og de, der er fødte og blevne Mænd i

de hensovedes Sted, og de, som endnu er Børn. Tak for alt godt, jeg har modtaget iblandt eder i de 45 Aar, jeg har boet iblandt jer. Gud være med eder og eders Børn og velsigne eder alle, hver i sin Stilling, det er min Bøn til Gud for eder! Amen.«

Ved denne Lejlighed var der digtet en Afskedssang til Holger Jensen Schou, og et af Versene lyder saaledes:

»Han trolig virked her som Ungdomslærer
blandt os i fem og fyrretyve Aar,
hvorfor vi ham som en Fader ærer
og yder al den Hæder, vi formaar,
thi vi ham alle saare meget skylder
for sit saa ædle Forhold mod enhver,
saa vi med Glæde denne brave hylder,
vi alle har saa inderligen kær.«

24 Dage efter døde Lærer H. J. Schou.

I Hardsyssel Aarvog af 1917 har Førstelærer C. Møller skrevet om een af de gamle Lærere, der var med til at stifte et af de bekendte Lærerkonventer i Hjerm-Ginding Herreder, nemlig:

2. LÆRER SCHOU

i Borbjerg, han var een af de mest initiativrige Lærere i Herredet, baade paa det ene og andet Omraade. Oplysningerne om denne Lærer har Lærer Møller fra gamle efterladte Papirer fra en gammel Mand, der har gaaet i Skole hos Schou og som saaledes kendte hans Færd baade i og udenfor Skolen. En gammel Kone, der boede i Mejrup har i sin Tid udtalt sin Taknemmelighed for, at hun havde gaaet i Skole hos en saa god og dygtig Lærer som Schou i

Borbjerg. — Lærer Møllers Meddelelse lyder som følger:

»Da Menigheden i Borbjerg den 8. April 1858 fulgte deres gamle Lærer til Graven, der ligger ved Taarnets Fod, og som renholdes og pyntes af Kirkens Bestyrelse — viste det sig ved det ualmindelige store Følge, at han maatte have været en afholdt Mand. Det er vist faa Mennesker, der har været til større Gavn og Glæde i et Sogn end Lærer Schou. Man undres over, ved at høre de gamle fortælle om ham, hvor alsidig en Begavelse denne Mand var.

Foruden den store Skole, hvilken han passede punktlig, fik han Tid til at hjælpe Sognets Folk med snart alt. Var der een, der havde en daarlig Arm eller et daarligt Ben, henvendte man sig ikke til Lægen, nej, Schou var meget bedre. — Blev et Dyr sygt, hen til Schou, han vidste Raad ogsaa for sligt. Gik en Rok i Stykker, hen til Schou, han skulde nok ordne det. Om det saa var Sognemændenes Barberknive, der trængte til Slibning, saa kunde Schou ogsaa hjælpe dem ved dette. Han var deres et og alt. Han var i Ordets bedste Forstand deres Konsulent. Man kunde fristes til at tro, at det gik ud over Skolen. Ingenlunde, Borbjerg Skole blev endog anset for een af de bedste paa Egnen. Mange unge Mennesker, der forberedte sig til Seminariet, søgte til Schou og fik deres Forberedelse. Af forhenværende bekendte Lærere her paa Egnen, der har faaet deres Forberedelse hos Lærer Schou kan nævnes Bisgaard i Mejrup, Frølund i Maabjerg, hans egen Søn Christian Schou i Hjerm og flere. — Den senere kendte Seminarieforstander, Jens Chr. Madsen i Jellinge, var ogsaa forberedt af Schou. Det var ikke saa sært, at Schou's Foresatte satte stor Pris paa ham. Det lyder underligt i disse Tider, at de

var næved at betragte ham som en jævnbyrdig. De havde en Følelse af, at han i mange, mange Ting var dem overlegen. Naar saa hertil kom hans elskværdige og frimodige Væsen, bidrog ogsaa dette til at gøre ham afholdt. I 45 Aar var han Lærer i Borbjerg; man undres over, at et Menneske kunde holde ud saa længe; men da var hans Livskraft ogsaa snart ude. I 1858 fik han sin Afsked og flyttede da ud fra det Sted, der havde været et Samlingssted for Sognets Folk, og hvor der var levet mange glade og ogsaa mange vemodige Aar sammen med dem — hen til en Datter, der var gift med en Gaardmand i Sognet. Hos dem var han, til han døde 29. Marts 1858, stille og rolig sov han hen.

I Havamaal staar:

»Formue dør, Frænde dør, men een Ting dør ikke: Hædersnavnet for hver, som det forhverved.« Schou har forhvervet sit. Velsignet være hans Minde!

3. CHRISTIAN MATHIESEN CHRISTENSEN.

Af de mange Lærere, der har virket ved Borbjerg Skole som Lærere og som Kirkesangere ved Borbjerg Kirke, indtager Lærer Christian Mathiesen Christensen en Førsteplads, idet han var — som en gammel Elev, afdøde Amdsraadsmedlem P. Pedersen Hedegaard ved en Lejlighed udtalte — langt forud for sin Tid.

Han er født i Darum Degnebolig 1816 den 3. Oktober af Forældre Skolelærer og Kirkesanger og Dannebrogsmænd Peder Christensen og Hustru Marie Dorthea født Jensen. Ved Udskrivningen fra Darum Skole fik han for Kundskab og Opførsel: »Meget godt med Udmærkelse«.

Efter Konfirmationen kom han i Snedkerlære i Ribe i 7 Aar, og da han havde aflagt Svendep prøve, rejste han i 2 Aar, saaledes som Skik og Brug var den Gang. Efter de to Aars Rejse arbejdede han i længere Tid hos Snedkermester Kaalund i Vejle. Fra den Tid skriver Pastor Jørgensen i Vejle: Snedkersvend Christian Mathiesen Christensen communicerede den 6. Juli i Vejle Kirke og forlader nu Menigheden med et meget godt Vidnesbyrd. Hver Gang han kom hjem og saa til sine Forældre, talte hans Moder stadig om, at hun syntes, da de ikke havde flere Sønner end ham, og da de havde Raad til at bekoste hans Uddannelse, at han skulde give sig til at læse til Lærer. Paa hendes indtrængende Bønner om at læse gav han omsider efter. I Maj 1839 kom han hjem, og derhjemme læste han privat et Aar dels hos Præsten i Darum og dels hos sin Fader, der ansaas for Ribe Amts dygtigste Lærer — hos ham samledes Lærerne fra Ribe Amt for at faa Vejledning og Hjælp i de forskellige nye Fag, der begyndte at kræve deres Ret.

Efter et Aars strengt Arbejde rejste han til Lyngby Seminarium for at underkaste sig Lærereksamen, som han bestod med et meget smukt Resultat. Aaret efter sin Dimission fik han Ansættelse som Huslærer i Vejlby Præstegaard hos Pastor Cramer, hos hvem han var et Aar, da han saa blev kaldet til Skolelærer i Limskov, Nørup Sogn.

Pastor Cramer skriver, da han forlod ham: Seminarist Christian Mathiesen Christensen har siden 1. Oktober 1840 conditioneret hos mig som Huslærer, og ved saavel sin Flid som moralske Forhold som og ved mine Børns gode Fremgang under hans Vejledning, har han gjort sig fortjent til min fulde Tilfredshed og Kærlighed. Jeg ønsker ham al mulig Held og

Lykke i hans nye Embede, idet jeg er forvisset om, at han vil arbejde med Velsignelse i sit Kald.

I Limskov var han Lærer i 10 Aar til 1851, da han forflyttedes til det i samme Pastorat ledige Embede i Randbøl. I den Tid, han var Lærer paa disse to Steder, havde han til Præst den senere saa bekendte Pastor H. Svejstrup, der siden forflyttedes til Rødding i Sønderjylland og efter Udjagelsen af Tyskerne Præst i Vejen og Læborg. Denne Præst fik stor Indflydelse paa Lærer Christensen. Det stærke aandelige Røre, der blev vakt i Sognet, rev ogsaa Lærer Christensen med. Store Sjælekampe gennemgik han, og til Tider var han Fortvivlelsen nær. I disse svære Tider stod den nidkære Præst stadig rede med Trøst og Hjælp. Han havde selv gaaet den samme Kamp igennem, derfor fik hans Ord Vægt. De blev siden hinandens gode Medarbejdere for Guds Rige. En stor Sorg var det for Pastor Svejstrup, da Lærer Christensen søgte det ledige Lærerembede i Borbjerg. — Pastor Svejstrup sagde: »Pas paa, for min Anbefaling har meget at sige hos Pastor Møller!« daværende Præst i Borbjerg. Det gik da ogsaa, som der var forudsagt. Han blev kaldet til Borbjerg, og i April Maaned 1858 drog Familien med stor Vemod bort fra Randbøl til Borbjerg, hvor han virkede til 1882, da hans Søn blev constitueret i Embedet paa Grund af Faderens Sygdom og Svaghed. 1883 døde Lærer Christensen. Hele Skoledistriktet søgte om at beholde Sønnen som hans Eftermand, hvilket Ønske Biskoppen beredvilligt imødekom. — Det ejendommelige ved Lærer Christensen var hans overordentlige Samvittighedsfuldhed og inderlige Kærlighed til Børnene. Det var ikke saa sært, han fik stor Indflydelse paa sine Elever. Hans inderlige Tro og Kærlighed til Gud for-

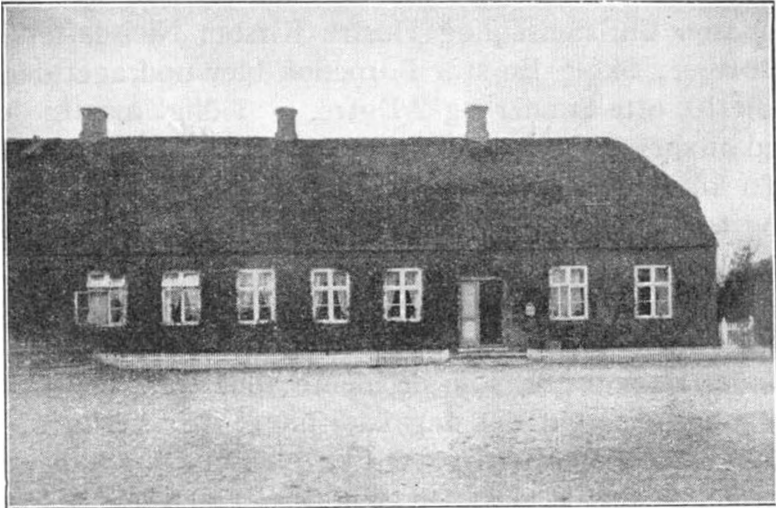
plantede sig senere til mange af hans Disciple, saa de aldrig glemte ham. — Velsignet være hans Minde!

4. CHRISTIAN FREDERIK EBERHARD MØLLER (Christensen)

er født 2. April 1859 af Forældre Lærer Christian Mathiasen Christensen og Hustru Kirsten Nielsdatter i Borbjerg Skole. En stor Børneflokk blev opdraget der, ialt 10, otte Sønner og 2 Døtre. — Tidligt maatte de ud at sørge for sig selv og lære at staa paa egne Ben. To kom til Handelen, 3 til Landbruget, 1 blev Jurist og to blev Lærere. — Indtil det 16. Aar var jeg hjemme hos Forældrene og hjalp til ved det Landbrug, som hørte til Skolen. Paa de mange Opfordringer fra Forældrenes Side om at bestemme mig for et eller andet Haandværk, som de mente vilde være bedst at slaa ind paa, var der dog ikke noget, der særlig optog Sindet; men en Dag ved en pludselig Indskydelse slog det ned i mig: Du skal gaa Lærervejen! Fra nu af var der intet, der kunde hindre det, og det viste sig som saa ofte, at hvor der er Vilje, er der ogsaa Vej. Mange Vanskeligheder taarnede sig op. Jeg havde ingen Penge, og ingen til at hjælpe mig, ingen Forberedelse, intet Skolehold, hvilket var nødvendigt for at blive optaget paa Seminariet. Jeg begyndte at læse paa egen Haand og gik samtidig i min Faders Skole og hjalp til ved Undervisningen.

Saaledes gik et Par Maaneder, da saa jeg en Dag i Avisen, at der søgtes en Biskolelærer til Sønder Esp Skole i Thorsted Sogn. Min Fader spurgte mig, om jeg kunde have Lyst til at søge Pladsen. Dertil var jeg villig; men da det var saa nær paa Tiden, kun fjorten Dage til Skolen skulde begynde, bestemte vi, at jeg næste Dag skulde rejse dertil. Det var Regnvej, da

jeg vaagnede om Morgenen, men dette holdt mig ej tilbage, jeg var bange for, nogen skulde komme mig i Forkøbet. Jeg traskede afsted til Holstebro for derfra at tage med Toget til Tim Station, hvorfra jeg skulde gaa ind gennem Heden til S. Esp. Regnen var

Borbjerg Skole før Ombygningen

taget stærkt til, saa inden jeg kom til Formandens Hjem i S. Esp, var jeg drivende vaad. Det var en gammel Gaard. I Gangen til Dagligstuen var der toppede Sten. Da jeg kom ind i den tarveligt udstyrede Dagligstue, sad Formanden ved Bordenden og ordnede nogle Papirer. Jeg præsenterede mig som Ansøger til Embedet. — »Ja,« siger han, »saa skal vi jo omkring til nogle flere Sogneraadsmlemmer og ogsaa til Præsten.« Jeg spurgte ham, hvor langt der var til disse Steder; han sagde blot: »Aa, en bette Snop.« Hvad der forstodes ved »en Snop« fik jeg nærmere Bekendtskab til den Dag, idet der var mindst en Mil efter almindelig Beregning.

Ved Aftenstid naaede jeg Præstegaarden sammen

med Formanden og to andre Medlemmer af det høje Raad. — Præsten, en yngre Mand, bød os tage Plads, og da han havde krydsforhørt om alt, bad han os følge med ind i Studerekamret og spurgte mig, om jeg ikke vilde skrive ham en Afhandling »om det ufrugtbare Figentræ«. — Jeg var ikke rigtig glad ved Tilværelsen, gennemvaad, forfrossen, havde aldrig prøvet at skrive den Slags, og de talte om alt mellem Himmel og Jord; men jeg turde ikke sige nej, da det nærmest kunde opfattes som en Falliterklæring. Efter ca. 1 Times Forløb havde jeg faaet et helt Ark skrevet, og da Præsten havde læst det, sagde han: »Indholdet er ikke ilde, skal vi ikke være enige om at tage Møller (Christensen) til Pladsen.« De andre samtykkede med Præsten, og jeg blev saa fæstet for en Betaling af 60 Kroner for Vinterhalvaaret foruden Kosten, som jeg skulde have hos de Folk, hvor Skolen skulde holdes. — Da jeg kom hjem den næste Dag, var jeg glad ved Tanken om, at jeg nu kunde se, det lysnede for mig. — Den sidste Oktober rejste jeg hjemmefra; min Fader bad mig, inden jeg sagde Farvel, om at søge ind til Livets Gud og altid bede om hans gode Aands Hjælp. Ved Aftenstid naaede jeg Bestemmelsesstedet. Næste Dag begyndte Skolen.

Folkene, jeg skulde bo hos, tog venligt imod mig og viste mig Skolestuen, hvor der var et langt Bord og to løse Skamler, en gammel Bilæggerovn og et Skab, hvorpaa en Bunke Tavler laa og nogle faa Læsebøger. — Et lille Kammer ved Siden af Skolestuen blev mig anvist som Soveværelse. Det var ikke luksuriøst udstyret. Den ydre Væg mod Nord var opført af Ler, og ind imod denne Væg laa Møddingen. Sengen var lang nok, men Dynen for kort, hvor for jeg frøs. Jeg talte med min Vært derom, og han

sørgede for, at jeg fik hans Svigermoders Rejsekaabe at dække Fødderne med. — Det var forresten en gammel from Kvinde, der havde faaet det Hverv at skulle fyre i den gamle Bilæggerovn i Skolestuen, desuden kjærkede hun Smør i en Flaske til mig hver Morgen. Der var ikke andre, der fik Smør paa Brødet. — Naar hun var færdig med Skvulpingen i Flasken, tog »Bedstemor« en Haandfuld Salt og kom i Smørret, rørte rundt nogle Gange, og saa var det til en Side. Mine Værtsfolk var flinke, men fattige. En Søndag spurgte Præsten mig, om jeg kunde være tjent dermed, hvortil jeg bemærkede, at jeg nødig vilde forlade Pladsen, da det i min Hjemegn kunde udlægges, som om jeg ikke kunde være noget Sted, og saa vilde jeg bedrøve mine Forældre, og det kunde jeg ikke nænne. — Der var da heller ikke længe til Jul, og jeg glædede mig til at komme hjem, det var jo første Gang, jeg havde været ude paa egen Haand. — Blot nu ikke Vejret skulde lægge Hindringer i Vejen! Desværre gik det saadan, at to Dage før Ferien begyndte det at sne, og Natten før Juleaftensdag kom der saa meget, at alle Tog indstilledes. — Vilde jeg hjem, var der ikke andet at gøre end prøve paa at traske igennem, saa godt jeg kunde. Jeg var oppe den Morgen før Husets Folk; thi skulde jeg naa hjem til Juleaften, maatte jeg tidlig afsted, Dagene var korte, og Vejen var træls. Jeg havde et Par lange Støvler, men desværre var de smaa nok, dog fik jeg dem presset paa, og saa vandrede jeg afsted de 4—5 Mil. Da jeg havde gaaet ca. 2 Mil i Sne omtrent til Knæene, følte jeg Træthed, og desuden gjorde det ondt i Fødderne; jeg kunde mærke, Huden var gaaet af mine Hæle. Jeg kom forbi en Lade tæt ved Landevejen, hvor jeg saa, der stod en stor oprejst Sten,

denne Sten gik jeg hen og støttede mig til; men da jeg vilde til at gaa, var jeg ikke i Stand til at rejse mig, jeg var halvt ihjelfrossen. Dog havde jeg saa megen Omtanke, at jeg kunde vinke ad en Dreng, der kom løbende. Han hjalp mig hen til et Hus, hvor de kærlige Mennesker hjalp mig Støvlerne af og fik mig i Seng. Jeg sov nu trygt i to Timer, og da jeg kom op og fik mine Fødder forbundne og noget at spise, følte jeg mig helt vel igen, tog en hjertelig Af-sked med de godhjertede Mennesker og ønskede dem en glædelig og velsignet Jul.

Ud paa Aftenen naaede jeg hjem, og da de saa mine Fødder, blev de alle helt forfærdede. Ved omhyggelig Pleje fik jeg atter Hud paa Hæl og Taa og var glad og godt til Mode, da jeg atter rejste tilbage efter Juleferien. Jeg havde nemlig faaet et Laan bragt i Stand paa 800 Kr., som fire af Sognets Mænd vilde laane mig at læse for, og Seminarieforstander Mad-sen i Jellinge vilde hjælpe mig paa flere Maader som Tak for udvist Gæstfrihed, da han læste til Præst og i Ferierne boede hos mine Forældre. Præstegaarden var tit saa optaget af Gæster, at han ikke kunde bo der.

Efter at være færdig med Vinterskolen og da jeg havde læst et Par Maaneder til Seminariet, rejste jeg i Juli Maaned til Jelling for at prøve, om jeg kunde blive optaget. Jeg havde Følelsen af, at det næppe vilde lykkes, da der havde meldt sig 90, og der kun kunde optages 30. Jo nærmere jeg kom til Jelling, desto mindre syntes det mig muligt at naa mit Maal. Tæt udenfor Byen mødte jeg en Flok Seminarister med Silkehuer paa Hovedet og lange Piber i Munden. — Aa, hvor de saa lærde ud, og hvor nedladende de be-tragtede mig, de kunde nok se, det var en »Kanin«, Betegnelsen for dem, der skulde optages. I mit stille

Sind tænkte jeg: Kunde du endda blive som een af dem! men det var vist uopnaaeligt. Efter Optagelsesprøven samlede alle »Kaninerne« i Seminariegaarden i spændt Forventning for at høre, om deres Navne var med i Fortegnelsen over de nyantagne. Efter lang Tids Venten blev endelig mit Navn raabt op; hvor var jeg lykkelig! nu kunde jeg se Maalet lyse i det fjerne, og da vi fik at vide, hvornaar vi skulde møde, og hvilke Bøger vi skulde anskaffe, rejste jeg glad hjem.

Ved Forhandling med Pastor Madsen blev det ordnet saadan, at jeg boede i Præstegaarden og spiste der. — De tre Aars Ophold der blev af den største Betydning for mig. Mange betydelige Mænd kom til denne Præstegaard, og tit var de der i flere Dage. — Ved Maaltiderne var der baade Alvor og Skæmt. Ingen glædede jeg mig mere ved, der kom, end Vilhelm Birkedal, hvis Datter Nanna var gift med Kapellanen Sofus Balslev, der senere blev Præst i Søndersø paa Fyn; han var meget morsom og vittig, og da Pastor Madsen ogsaa var i Besiddelse af megen Humor, tog det ofte lang Tid ved Middagsbordet. Ogsaa alvorlige og dybe Samtaler blev førte.

Da Missionær Børresen var hjemme, efter at han i mange Aar havde været i Santalistan, boede han i Præstegaarden. Han var meget stille af Væsen, en ejendommelig Skikkelse at se paa, lille af Vækst og med et stort hvidt Skæg, der naaede langt ned paa Brystet. Da han talte i Kirken om sine Oplevelser i det fjerne Indien blandt Santalerne, var det for en Forsamling, der maatte tælles i Tusinder; langt ud paa Kirkegaarden stod Skarerne tæt sammen. Børresen talte med høj og klar Røst, og da Vinduerne i Kirken var aabnede, hørtes hans Røst helt ud over Kirkegaarden.

Præstegaarden var et Samlingssted for de grundtvigske Folk i en vid Omkreds. Mange Møder blev holdt paa Seminariet, og der lød aandsbaaren Tale baade af fremmede Talere og af Seminariets egne Folk, særlig af Seminarieforstanderen og R. J. Holm. Det er ogsaa de to Lærere, jeg mindes bedst. Jeg glemmer ikke, da vi skulde rejse fra Seminariet, og det Aars Dimittender, jeg hørte til, var samlede i Præstegaarden sammen med vore Lærere, og der blev talt af de fleste af dem. Kun Lærer Holms Tale husker jeg endnu. Holm begyndte saadan: »I tror jo nok, at I er færdige nu; men det var ikke godt! Jeg vilde ønske for jer alle, at I saa snart som muligt maatte glemme, hvad I har faaet proppet ind her, og véd I hvorfor? Der bliver en Smule tilbage, en Essents, almindelig Dannelse, og naar I har den, saa kan I ogsaa forstaa at læse, og I skal nok faa Brug for Læsning, naar det kniber her og der, saa søg hen til Kilderne. Faa hver Dag noget nyt med ind til Børnene, saa de kan forstaa, at Læreren øser af skjulte Kilder, der aldrig tømmes. Gør han dette, da har han Disciplinen og en Flok glade og taknemmelige Børn.« Inden jeg var færdig paa Seminariet havde Seminarieforstanderen spurgt mig, om jeg kunde have Lyst til at blive Huslærer i Sønderjylland. Det var paa en stor Gaard ved Tønder. Det var en god Løn, der blev mig lovet, og kun 3 Drengene at holde Skole for. Jeg tog mod Tilbudet og kom saa efter Ferien til Visby-Hedegaard. Her befandt jeg mig vel, den megen Fritid, jeg havde, benyttede jeg til at ordne Bogsamlingen for den dansksindede Befolkning, hjalp ogsaa med Regnskabsvæsenet i Brugforeningen o. m. a. Da Aaret var omme, bad Knudsen og Hustru, om jeg ikke vilde blive hos dem et Aar mere, dette

vilde jeg godt; men jeg skulde paa Sessionen, og da jeg blev taget til Infanterist, maatte jeg, hvor nødigt jeg vilde, rejse bort.

I Efteraaret 1882 kom jeg hjem for straks at overtage Skolen for min Fader, der i længere Tid

C. Møller

havde været syg. 1883 blev jeg ansat paa eget An- og Tilsvar at lede Skolen. Samme Aar tog min Fader Afsked, og Embedet blev opslaaet vakant. — Der var en Del Ansøgere foruden mig selv. Jeg gjorde slet ikke Regning paa at komme i Betragtning, jeg havde kun været Huslærer et Aar og saa været Hjælpe-lærer et Aar, og dette kunde jo ikke give mig stort Haab; men da Skoledistriktets Beboere hørte, at jeg gerne

vilde søge det, samlede de Underskrifter paa et Andragende om at beholde mig, hvori alle i Distriktet bad Kaldsmyndighederne om at imødekomme deres Ønske. — Det var en stor Overraskelse for mig, da jeg i November 1883 fik Meddelelse fra Biskoppen, at jeg var kaldet. — Nytaarsdag blev jeg indsat af Pastor Kuhlman. I en gribende Tale bad han ikke blot Kredsens Beboere tage vel imod mig som deres Lærer, men ogsaa Sognefolkene bad han vise Venlighed imod mig, da jeg jo skulde have Forbindelse med

dem, ikke blot som Kirkesanger, men ogsaa paa andre Maader. Dernæst talte han bevægede Ord om min Fader, der laa hjemme i Skolen som Lig. Han døde sidst i December. Det var en bevæget Tid for mig; men alle kom mig saa kærligt i Møde og var saa hjælpsomme imod mig, og naar jeg nu ser tilbage paa de 43 Aar, jeg har været Lærer i Sognet, da stiger der Tak paa Tak op til min Gud for al hans Naade imod mig.

Det er ikke muligt her i Sognebogen at komme nærmere ind paa de 43 Aar. Kanske gives der Lejlighed dertil senere.

BORBJERG SKOLES ANDENLÆRERE.

Med Undtagelse af Lærerinde Frk. Warming, der var den første Medhjælper ved Skolen — og det kun ganske kort — hun forflyttedes til Lolland, har der hele Tiden siden været Andenlærere.

Den første var Seminarist Chr. Christensen. Han var Lærer ved Skolen 1902—08, men forflyttedes saa til Glæsborgkær Skole ved Grenaa.

Hans Eftermand var Carl Baarstrøm, der var ved Skolen fra 1908—13; han forflyttedes til »Kongens Thisted« paa Himmerland.

Seminarist Chr. M. Møller blev derefter ansat; men efter nogle Aars Forløb kaldedes han til Førstelærer i Krejbjerg i Salling. Som hans Efterfølger kom Seminarist Isak Isaksen, der ogsaa var her i nogle Aar, hvorefter han kaldedes som Førstelærer til Ramsing Skole.

Derefter blev Lærer Christjansen fra Sjælland ansat. Han var her kun i 2 Aar, da han forflyttedes til Ordrup paa Sjælland. — Den nuværende Andenlærer

hedder Thejlade og er fra Nabosognet Handbjerg, dimitteret fra N. Nissum 1925.

Lærer Thejlade har erhvervet sig mange Kundska ber og stor Viden og har et stilfærdigt, beskedent og bramfrit Væsen, der gør ham meget afholdt. Der er ingen Tvivl om, at han uafvidende øver en god Indflydelse paa Børnene i Skolen og paa den opvoksende Slægt.

TRABJERG SKOLE.

Een af de ueksaminerede Lærere ved Trabjerg Skole, der har haft størst Betydning, er uden Tvivl Peder Nielsen. Han var Lærer i mange Aar i Trabjerg Skole og var særdeles dygtig. Børnene i hans Skole kunde i de fleste Fag godt staa Maal med Børnene i den øvrige Del af Sognet. — Da han tog sin Afsked, var Børnetallet i Trabjerg Skole vokset saa stærkt, at det blev bestemt, at der nu skulde ansættes en eksamineret Lærer.

1873 blev Seminarist Christen Laursen ansat som Lærer. Denne unge Lærer var en udmærket dygtig Mand; stille og beskeden arbejdede han Skolen op, og adskillige af hans Elever, der endnu lever og bor i Trabjerg, mindes ham med stor Taknemmelighed. — Kun tre Aar var han Lærer der, saa blev han forflyttet til Fræer Skole.

Efter Lærer Laursen blev Lærer Haar kaldet. Han var her kun i faa Aar, inden han forflyttedes derfra til Nørre Vium. Derefter kaldedes Lærer Vind, der ogsaa kun var Lærer i kort Tid, han forflyttedes til Løkken.

Embedet blev nu besat med Seminarist Jes Peter Hansen. Han var Lærer til 1889, da han forflyttedes til Ryde. Det var en meget dygtig Lærer og samvittighedsfuld i højeste Grad.

Fra 1889—1913 var Lærer Madsen i Trabjerg, han var ogsaa en dygtig Lærer, der trods det svage Helbred dog holdt Skolen paa et smukt Stade. 1913 døde han paa Holstebro Sygehus efter et næsten aarelangt Ophold. — Hans Efterfølger blev Hans Chr. Hansen, der nu er Førstelærer i Embedet.

I 1900 deltes Børnene i 4 Klasser, der byggedes ny Skolelokaler og ansattes en Lærerinde, Frk. Lund, der dog Aaret efter blev afløst af en Andenlærer; der har siden den Tid været følgende Andenlærere: 1) Christensen, 2) Juul, 3) Mandal, 4) Tage Madsen, 5) Oskar Pedersen, 6) Palle Sørige og 7) Villads Skaaning.

HOGAGER SKOLE.

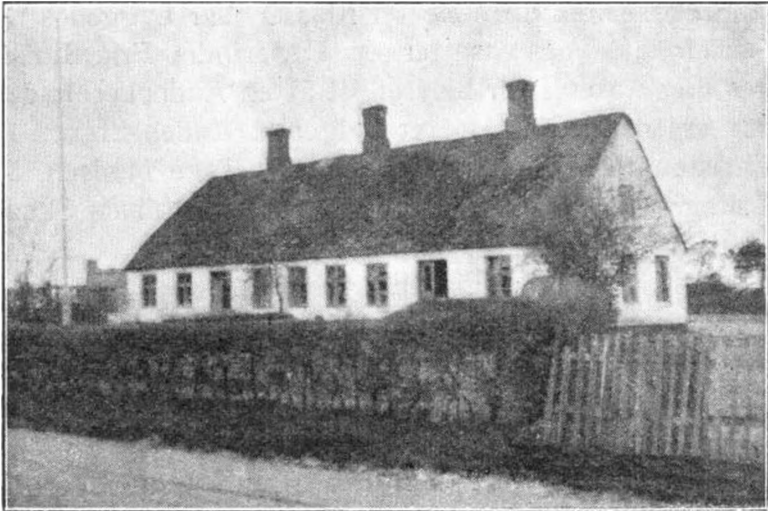
Den nuværende Skole byggedes 1869 som Biskole. Før den Tid havde der været holdt Skole i Østergaard. Der blev kun bygget Skolestue og et lille Værelse, hvor Læreren kunde spise sin Mad. Fjorten Aar senere blev der bygget Lejlighed til en Lærer, og samtidig blev en saadan kaldet. Den første fast ansatte Lærer var Christensen. Han var Lærer i nogle Aar; men blev saa kaldet til Hjerm Østre Skole, hvorfra han for nogle Aar siden tog sin Afsked.

Derefter blev Petrus Johannes Bøtcher Christensen kaldet; men efter et Par Aars Lærervirksomhed gik han over til Handelsvirksomheden. Som Nr. 3 af de fastansatte kaldedes Lærer Karl Hansen. — Han kom til Hogager som Vikar 1892, constitueredes for et Aar og blev saa fast ansat. I en lille Menneskealder virkede han i Hogager, indtil han 1. August 1921 tog sin Afsked og flyttede til Holstebro, hvor han endnu opholder sig.

Efter Lærer Hansen blev Karl Højbjerg Lærer. Han er født 13. Marts 1889 i Lyngs, Thyholm, hvor hans

Fader var Landmand. 1921 kaldedes han til Hogager.

Da Børneantallet i Distriktet voksede saa stærkt, at der blev for mange til een Lærer, arbejdedes der en Tid paa at faa Skolen udvidet. Dette lykkedes ogsaa. Aaret 1919 byggedes der en ny Skolestue og Lej-

Hogager gamle Skole

lighed til en Forskolelærerinde. Forskolen blev i den gamle Skolestue. Følgende Lærere har været ansat her: Frk. K. Jensen, kaldet Foraaret 1920, forflyttedes til Sjælland 1922. Frk. D. Myrhøj, konstitueret 1922, forflyttedes til Hjerik i Juni 1924. I August 1927 blev hun gift med Købmand Vestergaard i Hogager. Frk. M. Højgaard konstitueredes 1. August 1924 og blev fast ansat Aaret efter.

SAUSTRUP SKOLE.

For en Del Aar siden fik Saustrup Skoles Børn Undervisning om Sommeren af Læreren i Hogager og om Vinteren ved en Vinterlærer. I mange Aar var

Jens Christensen Vinterlærer. Da den nye Skolelov i 1899 udkom, blev det ordnet saaledes, at Andenlæreren i Borbjerg Skole underviste Børnene en Dag ugentlig om Sommeren. Nu er dette forandret igen, idet Saustrup er blevet et selvstændigt Embede og selv har sin Lærer. — Den nye Skole byggedes 1911. Den første Lærer var Sønderskov; men han døde kort efter Kaldelsen og ligger begravet paa Borbjerg Kirkegaard.

Den næste Lærer var P. Chr. Paaske, født i Hjerm og dimitteret fra N. Nissum. Paaske var ansat i Saustrup fra 1. Marts 1912 til 1. Decbr. 1915. Forflyttedes til Oksbøl ved Varde.

Iver Martin Iversen født i Hvorslev ved Udstrup 25. Januar 1888, dimitteret fra N. Nissum 1914. Antaget som Vikar i Saustrup 1. Decbr. 1915, constitueret 1. April 1916 og fast ansat 1. Marts 1917, Afsked 1. Oktober 1921.

Hans Peter Laurids Kristensen, født 1. Oktober 1896 i Gadbjerg Sogn ved Vejle, dimitteret fra Haslev 1919, ansat i Saustrup 1. Novbr. 1921.

HVAM SKOLE.

I Begyndelsen af det 19. Aarhundrede gik Børnene fra Hvam til Borbjerg Skole; men da Børnetallet blev større, blev det ordnet saadan, at Læreren ved Kirkeskolen skulde undervise 2 Dage ugentlig i Hvam.

Et Stykke fra Sognevejen til Landevejen Skive—Holstebro laa et meget lille Hus, hvor Skolen holdtes. I mange Aar underviste Lærer Christensen i Borbjerg her fra 1858 og ind i Halvfjerdserne. Børnetallet blev nu for stort begge Steder, og der blev saa en selvstændig Skole i Hvam med en seminaristisk uddannet Lærer. Den første, der ansattes, var

K. LAURSEN.

Han var Lærer der en Del Aar; men forflyttedes saa til Ikast Sogn. For nogle Aar siden tog han sin Afsked og bor nu i Ikast.

Efter Laursen blev N. Møller Lærer i Hvam, han forflyttedes siden til N. Nissum vestre Skole og døde for et Par Aar siden.

A. Simonsen blev derefter Lærer; men kun ganske faa Aar var han i Hvam; han forflyttedes derfra til Aulum. Han døde for godt et Aar siden. Hans Eftermand var Simon Nielsen, der var Lærer i mange Aar, indtil sin Død for en 7—8 Aar siden.

Nielsen var en dygtig Lærer og havde en egen Maade at holde Diciplin paa. Han var fuldstændig Kammerat med Børnene; men naar der skulde arbejdes, var der Ro og Stilhed. — Han var en Personlighed, der mindes. — Da han døde, var der i længere Tid Vikarer, indtil Embedet blev besat med den nuværende Lærer P. Nøhr.

Af Andenlærere ved Hvam Skole har der været ansat følgende:

Sigurd Jensen, der efter faa Aars Forløb blev kaldet til Holstebro Borgerskole. Efter hans Forflyttelse blev Lærer Hansen Andenlærer, han forflyttedes senere til Trabjerg Skole som Førstelærer. Derefter blev Seminarist Kjær ansat ved Hvam Skole, indtil han efter nogle Aars Forløb blev kaldet til Dragstrup Skole ved Randers.

Efter Kjærs Ansættelse blev Lærer P. M. Pedersen kaldet til Andenlærer, han rejste efter nogle Aars Forløb derfra og vikarierede forskellige Steder.

Hans Eftermand som Andenlærer er den nuværende Lærer Enevoldsen.

BORBJERG SOGNS TIENDER.

Man hører undertiden Folk her i Sognet sige: »Det er en Lykke for os, at vi ingen Herregaarde har haft her i Sognet, vi har ejet vor Jord og altid haft den i Selveje«. Det er nu saa som saa med denne Selveje. I Følge Borbjerg Præstegaards Liber Daticus saa det i 1760 saaledes ud med Selvejere og Fæstere:

»I Aaret 1760 var der ikke flere Selvejergaarde i Borbjerg Sogn end i Vandborg, Damgaard, som da var en Gaard paa 6 Td. 6 Skp. 3 Fdk. Hartkorn, og Jens Haus Gaard i Borbjergby paa 7 Td. 5 Skp. 3 Fdk. 2½ Alb. Den største Lodsejer var Lundenæs, hvorunder hørte 5 Gaarde i Skave, Lille Hesel og Heselaa, Kyndestoft og Store Hedegaard, Gren og 8 Gaarde i Trabjerg. Palstrup ejede Borbjerg Mølle, Bukdal, begge Bisgaarde, begge Bøgild Gaarde samt to Gaarde i Sønder Hvam. Quistrup ejede Naltoft, Brandtbjerg, 1 Boel i Borbjergby, hele Nørre Hvam med Hvamgaard, Pajbjerg, Over Saustrup og to Gaarde i Hogager. — Hanbjerg Hovgaard ejede 1 Gaard i Abildholt, Store Hesel, Hajslund, 1 Gaard i Sønder Hvam, Kvisgaard og begge Perregaarde, 3 Gaarde og 3 Boel i Borbjergby. — Wolstrup ejede 1 Gaard i Abildholt, 2 Gaarde i Hogager, 5 Gaarde i Tingedal. — Rydhauge ejede 2 Gaarde i Hedegaard, Munksgaard, begge Gaarde i Fleng, 2 Gaarde i Brødbæk og 1 Mølle, 2 Gaarde i Kjelsmark, Skyldvad og Rigdalhus.

Det vil heraf ses, at der ikke var megen Selvejendom i de Dage. — En nogenlunde velhavende Selvejer var nær op mod den lavere Adel — den saakaldte Knapadel — dog kaldtes Mændene for Bønder; men mærkeligt nok deres Hustruer for Fruer.

Først ved Begyndelsen af det nittende Aarhundre-

de sker den store Udskiftning, hvor Beboerne købte deres Gaarde og Huse og derved blev Selvejere med Undtagelse af de Gaarde, der hørte under Stamhuset Ausumgaard, nemlig Søndergaard i Hogager, Nygaard i Tingedal, Heselaa og det paa Marken byggede Hus, som beboes af Peder Christensen; desuden Saustrup Mølle og Neder Saustrup med Christen Faarbeks Hus, som hører derunder. Endelig var der to Fæstere til Anneksgaarden i Borbjergby og de fattiges Gaard i Skave, den sidste var Arvefæster, alle de andre, der ikke var Selvejere, var blot Livsfæstere.

Paa den Tid var der ialt 88 Gaarde og 44 Huse med Jord. Af Gaardene var 10 Helgaarde med over 6 Td. Hartkorn og 78 Halvgaarde, som var mellem 1 og 6 Td. Foruden var der 30 Huse, der ikke havde skyldsat Jord, uden dog, for en Del at være jordløse, da de brugte et større eller mindre Stykke Jord under Gaardens Hartkorn; men der opstaar Aar for Aar flere jordløse Huse paa Hedelodder, der vel derved opdyrkes; »men Sognet paabyrdes en Del Familier, som truer med at falde Fattigvæsenet til Byrde om kortere eller længere Tid«, klages der. Man var ikke heldig med Udskiftningen, idet de fleste Byers Marker blev uheldig fordelt mellem de enkelte Gaarde, som Følge af, at ingen har villet udflytte fra Byerne. derved har de fleste faaet langtfra liggende Lodder i Udmarkerne og ofte af en ubekvem Form.

Der er ingen Tvivl om, at ved denne Udskiftning i forrige Aarhundrede er Skellet mellem Ryde og Borbjerg afsat urigtigt forbi Ryde Mølle, da alle Møllens Marker er indbefattede under Ryde Sogn, medens Aaen fra Skyldvad egentlig gør Skel, og Møllens Mark paa denne Side hører til Borbjerg Sogn, der efter de gamle Matriculslister har haft 335 Td. Hart-

korn, men efter de senere Lister ikkun har 334 Td. gammelt Hartkorn.

T i e n d e r.

Sognets Kirketiende, der var matriculeret for 38 Td. Hartkorn, ejedes fra ældre Tid af den adelige Schestedske Familie til Rydhauge, der saaledes havde jus vocandi til Borbjerg Præstekald. Aar 1689 købte Fru Margrethe Redtz, senere gift med Malte Schested til Rydhauge, Borbjerg Sogns Kirketiende af Kommerceraad Peder Røsteen til Elkjær og Langholt; og fra den Tid hørte den til Rydhauge til Aar 1803 og 1804, da Kammerherre Stiftamtmand Schested solgte den til Sognets Beboere, der saaledes hver især ejer sin Gaards Kirketiende paa et Par enkelte Undtagelser nær.

Kongetienden ejedes af Kronen og var ligesom Kirketienden matriculeret til 38 Td. Hartkorn. I det 17. Aarhundrede fattedes Riget Penge. Derfor solgte Kronen Borbjerg Sogns Kongetiende til Christen Linde til Wolstrup. — Tienden var nu i Lundenæs Eje til Begyndelsen af det 19. Aarhundrede. Den blev da solgt til Sognets Beboere, saa hver Gaard fik Kongekorntiende. Derimod fik de ikke Konge-Qvægtienden, som ejedes af Stamhuset Ausumgaard, der aarlig lod den tælle og opkræve.

BORBJERG SOGNS GAMLE GAARDE

HERREGAARDEN TRABJERG.

Denne Herregaard tilhørte Kongefamilien omkring Midten af det 13. Aarhundrede og skrives da paa en lidt anden Maade end nu. Den gik saa over til Lavadelen eller den saakaldte Knapadel, hvor Mændene gerne nævntes ved deres Fornavne, medens deres Hu-

struer bar Fruetitlen. — Een af de ældste Slægter til Trabjerggaard er Hvidslægten. Om den stammer fra den berømte Hvideslægt paa Erik Ejegods Tid kan ikke bestemt paavises, dog er det ikke helt udelukket. Hvis saa var, vilde det være en sjælden Ære for vort Sogn, om vi gennem denne Slægt i Trabjerg stod i Slægtsforhold til Absalon, Esbern Snare, Anders Suneson, Marsk Stig, Jakob Erlandsen og Jens Grand o. fl. — Det faar nu staa ved sit Værd; men een Ting er ganske sikkert, at kongelig Rentemester Christen Hvid, død 1536, er Søn af Peder Hvid fra Holstebro og Dattersøn af den adelige Borgmester Jens Blaabjerg, og at de hører til Hvidslægten i Trabjerg. At der er stor Sandsynlighed for, at Hvidslægten i Trabjerg, fra ca. 1400—ca. 1600, og Hvidslægten i Vorgod, ca. 1438—1655, hvoraf der endnu findes Efterkommere, er af den berømte Skjalm Hvides Slægt bygges paa følgende Grunde:

1) Hvid Navnet er fælles.

2) Paa den Tid Niels Andersen Hvid boede i Abildtrup (c. 1522—1557) i Vorgod Sogn levede der i Nabosognet Assing en Præst ved Navn Christen Hvid (1533—1575), som i Viborg Præstehistorie siges at være af Ærkebiskop Absalons Slægt (Viborg Præsteh. N. 255). Det er ikke urimeligt at formode, at de to Mænd er af samme Slægt.

3) Ovennævnte Niels Andersen Hvids Farbroder Magister Mads Hvid til Estvadgaard benævnes af Kong Christian d. 3. i kongelige Breve flere Gange for Mads Pors i Anledning af hans Strid med sin Hustrus Slægt (Gyldenstjerne). Se Samlinger til Jydsk Historie og Topografi, 9. Bind, 1. Hefte 1882, S. 64. — Naar Kongen kalder Magisteren for Mads Pors, kan det næppe forklares paa anden Maade, end at

dennes Moder har været en Pors, og at Kongen for særligt at hædre ham benævner ham med dette fine Slægtsnavn. Det var meget almindeligt, at en Mand tog Moderens Navn, hvis dette var finere end Faderens. Forøvrigt boede Medlemmerne af Porsslægten der paa Egnen. Saaledes nævnes en Adelsmand Jens Pors i Svenstrup i Sahl en Mils Vej fra Trabjerg omkring 1380, dette gør det yderligere sandsynligt, at Mads Pors's Moder hørte til denne Slægt. Om den adelige Porsslægt véd man, at den stammer fra Skjalm Hvides berømmelige Slægt.

5) Christen Jepsen Hvid i Trabjerg (1464), Oldefar til ovennævnte Niels Andersen Hvid var gift med en Datter af Adelsmanden Poul Qvie i Kviesgaard i Fabjerg Sogn. Dennes Moder, Inger Nielsdatter, var en Datter af Niels Jakobsen (Jepsen) Ridder til Eskjær (1402) og anses for at være en Gyldenstjerne, hvis Slægt ligeledes stammer fra Hvideslægten (Se Trap VIII, S. 142 og Trap VI Side 87).

Vi gaar nu over til nærmere at omtale Hvidslægten i Trabjerg, Ejer af Herregaarden.

IB HVID

er født før 1390, han er den første kendte Mand af Hvidslægten i Trabjerg. Han boede der i første Halvdelen af 1400erne og er sandsynligvis født i Slutningen af 1300erne.

Hvad Ib Hvids Hustru hed vides ikke; men man véd, at hun i Forening med sin Mand og Søn Christen skænkede Borbjerg Kirke en Jord, hvoraf der svarede i Afgift 1 Ørte Korn.

CHRISTEN HVID,

født før 1430,

overtog Gaarden efter sin Fader Ib. 1464 træffes

Christen Ibsen Hvid som Sandemand i Hjern Herred. Denne Stilling kan han ikke have faaet før sit 35. Aar, saa han maa være født før 1430. Hans Hustrus Navn er ukendt; men vi véd, det var en Søster til Adelsmanden Jes Quie, der fra 1476 til 1486 var Lensmand paa Riberhus. — Quiernes Vaaben fra 1399 er afbildet i dansk Adelsleksikon med to parallelle Bjælker i et Skjold.

Christen Ibsen eller Jepsen var i mange Aar Sandemand; og som saadan træffes han Lørdagen før Pinsedag paa Hjern Herredsting. 22 Aar derefter hører vi atter om Christen Ibsen. Den 28. April 1486 blev der afsagt Dom paa Hjern Herredsting angaaende Vejrum Præstebords Ejendom. Blandt de Mænd, der er med til at udstede Domsdokumentet nævnes Christen Ibsen.

6. Maj 1486 omtales Christen Ibsen igen vedrørende et Sandemandstog paa Vejrum Præstebords Ejendom.

Christen Ibsen havde to Sønner:

Christen Christensen, der boede i Skave i Borbjerg Sogn. I et Brev af 25. April 1493 hedder det, at Christen Christensen i Skave og Jep Christensen i Trabjerg kender sig ingen Del at have i Kviesgaard i Fajbjerg Sogn.

I et andet Brev af 6. Maj 1493 omtales han vedrørende en Arv, som han havde i Jes Quies Gods i Bølling Herred.

1515 bekræftede Kongen i et Brev, at Christen Christensen i Skave og Jep Christensen i Trabjerg var i Besiddelse af Hogager og en bygt Gaard i Stendis i Ryde Sogn.

De to Brødre maa have haft Trabjerg i Fællesskab, ialt Fald en Tid, thi 1517 lod de begge læse Lavhævd

paa Trabjerggaard, Gaardsted og Bolsted med tilliggende Marker.

JEP CHRISTENSEN HVID,
født før 1450.

Man véd ikke, naar han har overtaget Trabjerg efter sin Fader Christen Ipsen; men den 26. April 1492 træffer vi ham i Sale Kirke, hvor han er med til at afsige en Dom i Anledning af en Strid om noget Gods i Malt og Gørding Herred. Hans Meddommere var Bisp Niels i Viborg, Væbner Peder Nielsen i Tim, Albert Skeel i Hegnet, Oluf Pedersen i Spøttrup, Erik Juul i Svenstrup Hovgaard, Ejler Thim i Galtrup, Christjern Hvas i Kaas, Jens Kaas i Volstrup, Peder Brokkentand i Lerbæk og Bønderne Nis Sale i Nittrup og Svenning Thygesen i Trandum.

At vi træffer Jep Christensen som Meddommer blandt saa mange fornemme Adelsmænd viser, at han har været en betydelig og anset Mand.

1515 bekræfter Kongen i et Brev, at Jep Christensen og hans Broder Christen Christensen i Skave har Ejendomsret til Trabjerg, Hogager og den Gaard i Stendis, der forhen har hørt under Stubberkloster.

1517 møder vi Jep Christensen for sidste Gang, han kan da sammen med Broderen læse Lavhævd paa Trabjerg Gaardsted og Bolsted med tilliggende Marker.

Under Grevefejden blev Jep Christensens Gods forbrudt; men i Følge kgl. Brev af 1. Decbr. 1542 fik Mester Mads Ibsen Hvid, Sognepræst i Holstebro, Kongens Minde til, at Jep Christensens Arvinger maatte beholde deres Barnegods ligesaa frit og for samme Landgilde som før Fejden.

Jep Christensen havde to Sønner: Mads Ibsen Hvid,

Præst i Holstebro 1543, tog Magistergraden i Wittenberg, gift med Lene Gyldenstjerne — Datter af Adelsmanden Hr. Oluf Pedersen Gyldenstjerne til Estvadgaard og Fru Anna Rosenkrans. — Mads Hvid blev Ejer af Estvadgaard; men laa stadig i Strid med sin Hustrus Slægt.

Den anden af Jep Christensens Sønner er Anders Jepsen Hvid, Ejer af Trabjerg og Abildtrup. 1510 fik Anders Hvid fra Vestervig Kloster forlenet 2 Gaarde i Borbjerg. Den ene af de Gaarde var Hedegaard. — Anders Hvid var af adelig Slægt, hvilket fremgaar af, at han 1543 blev takseret i Skat lig med andre adelige; men det kneb for ham med at hævde sig som adelig, han maatte stadig kæmpe derfor. Dette ses blandt andet af følgende: Anders Hvids Sønnedatter, Fru Karen Nielsdatter, der arvede Trabjerg efter ham, havde en Retssag med Fru Karen Munk til Staby Kærgaard, og under denne Retssag fremkom Fru Karen Munk med den Paastand, at Fru Karen Nielsdatter ikke var en Adelsperson; men dette blev modbevist ved en Landstingsdom af 2. Marts 1611, idet Fru Karen Munks egen Mand Peder Munk havde under en Gældssag imod Karen Nielsdatter overfor Rigens Ret erkendt hende for en Adelsperson.

1611 stævnedes Karen Nielsdatter af Lensmanden paa Lundenæs for et Bænkebrev — Dokument uden retslig Medvirkning — som hun havde udgivet vedrørende nogle Enge. Lensmanden mente at kunne bevise, at Karen Nielsdatter ikke var af Adelstand, men at hendes Fader Niels Andersen og Farfar Anders Hvid var Bønder og deres Gods Bøndergods; men den gik ikke; thi af de fremførte Vidner fremgik det klart, at Fru Karen Nielsdatter var en Adelsperson.

Det stod altsaa fast, at Anders Hvid var adelig.

Han sad inde med mange ansete Stillinger; han var saaledes Herredsfoged over Ginding Herred samt Defoged under Lundenæs Slot. Maaske har hans Giftemaal med Fru Margrethe Quie, der var Enke efter Adelsmanden Jes Quie, som var Lensmand paa Riberhus fra 1476—1486 bidraget sin Del til Anseelsen. — Sønnen Niels Andersen Hvid blev Herredsfoged efter sin Fader i Ginding Herred; men det blev ikke ret mange Aar, han overlevede Faderen. 1553 har han Haand, Hævd og havende Værge over Trabjerg; men allerede 1557 indtraf hans Død kort efter Faderens.

I Følge Skiftet fik hans Datter, Fru Karen en Broderlod af Farfaderen Anders Jepsens Gods. — Af Tingsvidne ses, at Fru Karen i 1711 har boet i Søndergaard i Trabjerg. Fru Karen blev meget gammel og saa sine Børnebørnsbørn gifte. Disse Oplysninger om Herregaarden Trabjerg er hentede fra Arkivar O. Nielsen, Slægtsbogen Abildtrupgaard og dens Beboere. Gl. d. Domme m. fl. Steder. — Paa den samme Jord er der nu 12 Gaarde og nogle og tyve Huse, og der, hvor der nu er gode veldyrkede Marker, laa den Gang store Skove og sure Engstrækninger. — Ved Handel, Mageskifte og paa anden Vis kom Trabjerggaard under forskellige andre Herregaarde, og Jorderne blev fæstede bort til Bønder, der ved den store Jordudstyknings i det attende Aarhundrede og Begyndelsen af det nittende købte deres Ejendomme fra Herregaardene, hvilket vil blive nærmere omtalt under de gamle Slægtsgaarde.

TRABJERGGAARD

var før 1803 Fæstegaard til Rydhaug. Da den store Udstykning paa Hovedgaardene kom 1803, købte en Mængde Fæstere deres Gaarde, saaledes og-

saa Fæsteren Mads Laursen. Købekontrakten paa Gaarden lyder saaledes:

Jeg Stiftamtmand Schestedt sælger til Mads Laursen og hans Arvinger denne tilfæstede og mig tilhørende Gaard i Trabjerg By udi Borbjerg Sogn. Gaardens Hartkorn er 5 Td. 2 Skjæpper 2 Fjerdingkar, siger Fem Tønder Tre Skjæpper To Fjerdingkar, med al dens Tilliggende og Tilhørende i Følge den i Trabjerg Anno 1796 posterede Udskiftning for Købesumma 1500 Rbd. siger Et Tusinde Fem Hundrede Rigsdaler dansk Kurant.

Købesummen Femten Hundrede Rigsdaler erlægges saaledes, at straks efter at denne Kontrakt er underskrevet Kontant og en sort Hoppe iberegnet 150 Rbd., mens de 1350 Rbd. med et Aars Rente 4 pro Conto inden 16. Juni enten paa Rydhauge eller i Viborg til Sælgeren eller, hvem han til Modtageren bestemmer.

Gaarden og dens Ejendomme staar for Kjøberens Regning og Risiko, mens alle kongelige Skatter og verdslige Udgifter erlægges paa Rydhauge Skriverstue indtil dette Aars Udgang.

Gaarden maa ingensinde afhændes til at klomplettere nogen Sædegaard ejheller til at gøre Hoveri.

Gaarden lader Køberen straks i den almindelige Brandkasse for Landet forsikre.

Jeg Mads Laursen, Fæster, tilstaar for mig og Arvinger at have indgaaet forbemeldte Contract i et og alt og lover og tilforpligter mig og Arvinger at udbetale Sælgeren og Arvinger til de i denne Contract bestemte Tider den accorderede Kjøbesumma 1500 Rbd., siger et Tusinde og fem Hundrede Rigsdaler Kurant til de her bestemte Tider og Steder. — Og til Bekræftelse have vi denne Contract egenhændig un-

derskrevet og forseglet og formaet tvende Vitterligsvidner med os at underskrive og forsegle.

Rydhaug, den 3. Maj 1803.

M. Schestedt. Mads Laursen.

Til Vitterlighed efter Begæring:

S. A. Frost. H. J. Skou.

Og da nu bemeldte Mads Laursen haver fyldestgjort mig for den accorderede Købesum 1500 Rbd., siger et Tusinde og fem Hundrede Rigsdaler, saa tilskjøder jeg ham og hans Arvinger herved fra mig og mine Arvinger bemeldte hans paaboende Gaard i Trabjerg By, Borbjerg Sogn, Hjerm Herred og Ringkjøbing Amt — staaende for Ager og Eng i Hartkorn fem Tønder tre Skjæpper to Fjerdingskar med derpaa værende Bygninger, Besætning og øvrigt tilhørende, alt i Overensstemmelse med Købe-Kontrakten og saaledes, som jeg den selv have ejet, intet i nogen Maa- de undtagen. — Saa lover og tilforpligter jeg mig og mine Arvinger og hjemler ham det solgte fra hver Mands Tiltale, og skulde noget hannem ved Lov formedelst min Konfirmerelse Jorden formindske, da igjen at erstatte ham samme i Forhold til Købesummen.

Til Bekræftelse under min Haand og Segl.

Rydhaug, den 16. Juni 1803.

N. Schestedt.

Efter Mads Laursens Død hensad hans Enke Maren Nicolajsdatter i uskiftet Bo indtil 1841, da hun solgte Gaarden til sin Søn Nicolaj Madsen for en Købesum af 1000 Rbd. rede Sølv samt Aftægt til sig paa Livstid, hvilken Aftægt var ansat efter 5 Aars Gennem-

snit til en Værdi af 350 Rbd. rede Sølv. — Til Laugværgen havde Maren Nicolajsdatter Gaardejer Christen Madsen i Brødbæk. — Med Gaarden fulgte alt Ind- og Udbo af Levende og Dødt, intet i nogen nævneværdig Maade undtagen, alt ligesom samme nu er og forefindes.

Derefter tilføjes følgende: Da jeg nu for Købesummen er bleven fyldestgjort og Købesummen desuden har meddelt mig lovlig Kontrakt for den mig tilkommende Aftægt og saaledes i det hele opfyldt Handels Betingelser, saa skal de anførte faste og løse Ejendomme tilhøre Køberen og Arvinger med samme Herligheder og Rettigheder, Forpligtelser og Byrder, som jeg har været Ejer deraf, hvorfor jeg forpligter mig til at hjemle Køberen det solgte efter Loven.

Til Bekræftelse udstedes dette Skjøde under min og Laugværgens Underskrifter i Vidners Overværelse.

Trabjerg By i Borbjerg Sogn, den 1. Okober 1841.

Til Vitterlighed:

H. J. Schou.   C. S. Damgaard.
Maren Nicolajsdatter,
m. f. Pen.

NICOLAI MADSEN,

der fik Trabjerggaard efter sine Forældre er en af de Mænd i Borbjerg Sogn, hvis Navn man atter og atter støder paa i de gamle Skrifter over Borbjerg Sogn. Han hørte til de Mennesker, man kunde stole paa, og saa havde han den lykkelige Evne, at han kunde fremsætte, hvad han følte og tænkte for andre, saa de kunde forstaa ham, hvilket bidrog til, at Sognefolkerne gerne saa Nicolai Madsen valgt ind til de forskel-

lige Anliggender i Sognet: Sogneraad, Kirkevæрге, Skolekommission.

Allerede kort efter, at han havde købt Trabjerggaard blev han valgt ind i Sogneraadet og sad saa i en lang Aarrække sammen med de da kendte Mænd:

A. Damgaard, Mads Laugesen, Nicolaj Madsen, Johannes Toft, Peder Jensen, Poul Fleng, Gravers Pedersen, Niels Chr. Christensen, Søren Jensen. —

I Aaret 1857 er han i Skolekommissionen og sad der i mange Aar. — Han var altid i Virksomhed, han kunde lave næsten alting selv — kan godt være, det ikke altid var saa fikst, som det burde, men det brød Nicolaj Madsen sig ikke om, han var opdraget i Arbejdsomhed, Nøjsomhed og i gammeldags Guds-frygt. — I disse 3 Ting var han opvokset, og i disse tre Ting levede han sit Liv; og med Troen paa, at Gud vilde tage ham naadig hjem, døde han, hvilket ogsaa een af hans gamle Venner udtalte ved hans Baare. Denne gamle Ven var Severin Vejrsø, forh. Lærer, og hans Ord lød som følger: »Den Mand, hvis afsjælede Legeme hviler i denne Kiste, var min bedste Barn-doms, Ungdoms og Manddoms Ven — og jeg kan godt sige Alderdoms Ven. Skønt vore Veje i Rummet faldt paa Steder langt fra hinanden, saa tabte vi aldrig hinanden af Tankerne, thi saa ofte jeg kom til min Fødeegn, var det Sted, jeg søgte næst efter mit Barndomshjem — altid »Lajs« Gaard. Her havde vi mange og opbyggelige Samtaler med hinanden. Ved een af de sidste, da vi sad og talte, sagde han til mig: »Hør Severin! A vil gøre dig et Forslag: Den af os, der lever længst, skal følge den hen, der dør først af os. Du kan da finde til Trabjerg, og A kan ogsaa finde til Aarhus.« Jeg gik ind paa Forslaget, og det er det Løfte, jeg indfrier i Dag. Jeg havde ventet Brev

fra min Ven til Nytaar, i Stedet for kom der Bud om, at han var død. — Et Digt Steen Blicher skrev for 50 Aar siden over en afdød Ven, faldt mig levende ind, og jeg kom til at hulkgræde. Digtet begynder saaledes:

Farvel, min Ven! nu ogsaa du gik bort,
 du som de andre lader mig tilbage.
 Nu tykkes mig først ret, vort Liv er kort;
 det hele kun en liden Slump af Dage.

Jeg takker min kære afdøde Ven for det Venskab, han har vist mig, og hvorpaa jeg altid har sat stor Pris, og der er mange, der skylder den Mand Tak for hans Tjenstagtighed og Hjælpsomhed, hvortil han altid var rede.

Han var en i aandelig Henseende vel begavet Mand, i timelig Henseende en velhavende Mand, havde et lykkeligt Hjem, en god Hustru, velbegavede og velartede Børn. Et godt Navn og Rygte, Navnet »Laj i Trabjerg« havde en god Klang ikke alene i det store Borbjerg Sogn, men ogsaa i en langt videre Kreds. — Alt dette var tilvisse gode Gaver fra Vorherre; men hvad, der var endnu bedre, var, at han var tilfreds og skønnede paa Guds gode Gaver, og uagtet sit Livs travle Færden, saa glemte han aldrig at have sine Tanker henvendt paa sit himmelske Fædreland, og i Troen paa Guds forbarmende Naade døde han. Jeg vil nævne nogle faa Linjer af en gammel Gravskrift:

»Du drog til Himlens Herlighed
 at nyde Juleglæde,
 din Nytaarsgave var bered',
 hvor Engle have Sæde.«

Vi haaber ogsaa engang at indgaa til evig Juleglæde og finde vor afdøde Ven der, hvor ingen Ad-

skillelse mer finder Sted blandt dem, der elske hinanden. Dertil hjælp os Gud for Jesu Kristi Skyld.«

Gaarden gik i Arv til een af Sønnerne Mads Nicolajsen, der lod den gamle Gaard opbygge og fik den sat i god Kultur. — Paa en Del af Ejendommen har Mads Nicolajsen bygget en ny Gaard, hvor han nu bor. — En Broder til Mads Nicolajsen er Maskinhandler i Holstebro og har en stor Virksomhed der. — En anden Broder, der havde en Gaard i Nærheden af Fødegaarden, er død for mange Aar siden, og en Søster døde i Julen 1926.

MELDGAARD

i Tråbjerg hører til de gamle Slægtsgaarde i Sognet. 5 Slægtsled kan man følge tilbage paa denne Gaard. Den første var den kendte Jens Eriksen. En ikke helt almindelig Skæbne har denne Mand haft. Sognets Præst, Magister Mikael Nielsen Schmidt, — Forfatteren til Salmerne 192 og 494 i vor Salmebog — udtalte følgende ved hans Jordefærd 1. Marts 1835.

Teksten til Ligtalen var de Ord af Paulus: »Jeg glemmer, hvad der er bagved og rækker efter det, der er foran mig, idet jeg følger Maalet for at opnaa det Klenodie, som hører til Guds Kald herovenfra i Kristus Jesus.« — Efterat have uddybet, hvad der er Guds Kald til enhver Kristensjæl, der vil være Kristi Efterfølger, vendte den lærde Magister sig til den afdødes Slægtninge og Venner med følgende Ord: »Vi vende nu vore Tanker hen til den Mand, hvis Lig i Dag er nedsænket i Gravens Gemme. Naar vi genkalde i Erindringen hans Levnet, saaledes som det nylig blev oplæst — det var Skik og Brug i de Dage, at den afdødes Levnet oplæstes for Følget paa Prædikestolen — kunne vi ikke andet end agte ham som en

Kristen, der gennemgik ikke faa Prøvelser; men dog holdt fast i Troen paa det usynlige. — I en umyndig Alder berøvede Døden ham baade Fader og Moder, og med 10 Sletdaler, den eneste Arv, han modtog efter dem, stod han nu ene i Verden uden anden Raadgiver end Fremmede. Da kaldte Kongens Bud Landets Sønner under Standarten, han maatte lyde dette Bud, og i 11 Aar havde han ej set det fædrene Hjem, men færdedes iblandt Fremmede i fjerne Egne, omringet af de Fristelser, der ved slige Lejligheder ej plejer at udeblive. Saaledes var han i sin Barndom og Manddom overladt til sig selv; men Gud vejledte ham i de fjerne Egne, og hans Kald lød til ham og vedblev at lyde, og han hørte den hellige Stemme. Det er i Ungdommen, Grundvolden skal lægges til det, et Menneske siden skal blive; men hvor forunderligt, at denne Mand, der tidligt havde mistet sine Vejledere, og hvis Ungdom henrandt i Verdens Tummel, desuagtet blev een af Slægtens hæderligste Mænd. — Han havde Guds Kald stadig for Øje, og det holdt ham oppe, og da hans Arm blev svag, og han nedlagde sin jordiske Syssel, da kunde han sige med Paulus: Jeg glemmer, hvad der er bagved og rækker efter Kle nodiet, som hører til Guds Kald i Kristus Jesus. — Han havde været et Arbejdets Menneske, der med Paulus kunde sige: »Disse Hænder har tjent for min Nødtørft,« og mine Børn har jeg gerne villet lære det samme, og jeg har bedet for dem og alle mine kære, at vi engang maatte samles der, hvor Glæden for evigt har hjemme. — Han saaede i Kærlighed, og derfor høstede han det samme.«

Magisteren fortsatte videre: »Jeg saa Sønnens rørende Kærlighed overfor sin Fader og Sønnehustruen, som plejede ham mildt med en Omhu, som om det

havde været hendes egen Fader. Jeg saa Oldingens halvbrustne Blik fæste sig paa jer for ligesom at nedkalde Himlens Velsignelse over jer, for hvad I gjorde mod ham. — I elskede ham, fordi han havde elsket jer først. Hans Kærlighed skal minde jer tit om Guds Kald i Kristo Jesu, den skal møde eder, naar Klenodiet rækkes de troende. Amen!«

Hans Sønesøn Jens Meldgaard har fortalt, at han som lille Dreng — 5 Aar — laa hos sin Bedstefader Jens Eriksen den Nat, han døde, og at han ikke vilde op fra ham, men holdt fast i den døde Bedstefaders Arm.

Sønnen Jens Jensen, almindelig kaldet »gamle Jens Meldgaard«, var en stille, flittig og arbejdsom Mand. Han Hustru var fra Neder Telling i Hjerm. — Gamle Jens Meldgaard døde 1870, og Gaarden gik nu over til hans Søn Jens Jensen Meldgaard. — Han havde med mange Ting at gøre i Sognet. I flere Aar Kirkevæрге, i Skølekommissionen, og i en lang Aarrække Formand for Sparekassen i Borbjerg. — Han var meget vittig, og tit var der en Skjemt i hans Tale. Hvor Jens Meldgaard var Gæst, kedede man sig ikke. — Han talte lige ud, uden at bryde sig om, enten det behagede eller ikke.

Jens Meldgaard og Hustru Ane Margrethe Christensdatter, der var født i Hjerm, levede i mange Aar i Meldgaard, efterat Gaarden var overdraget til Sønnen Anders Jensen Meldgaard. 1917 døde Jens Meldgaard.

Anders Meldgaard havde — inden han fik Fødegaarden — været ude hos dygtige Landmænd, saa han tog fat med Energi og Indsigt og drev den op og forbedrede den paa mange Omraader. — Han har nu overdraget Gaarden til sin Søn Jens Meldgaard, og

har et mindre Landbrug selv. Han er en meget flittig og arbejdsom Mand, som Sognet har taget i Brug til mange Ting. I flere Aar Kirkeværge, i Skolekommissionen, i en lang Aarrække i Sogneraadet, og flere Aar dets Formand, Direktør for Sparekassen, som han leder endnu. Det er femte Slægtsled, der nu er paa Gaarden Meldgaard.

SØNDERGAARD,

i Trabjerg, Borbjerg Sogn, hører til de gamle Gaarde i Sognet og har i over 100 Aar været i samme Slægts-eje enten paa Mands- eller Kvindesiden. I Følge gammelt Skøde fra Søndergaard og Aftægtskontrakt fra samme samt fra Slægtsbogen »Knud Stephensens Efterkommere« oplyses følgende: »Underskrevne Inger Jensdatter, Enke efter afdøde Gaardmand Hans Stephensen af Trabjerg, Borbjerg Sogn, med Lavværge tilstaar herved, at ligesom min afdøde Mand under 18. Februari sidst uden foregaaende Købekontrakt har solgt og afhændet, saaledes er jeg til Handelens Fuldbyrkelse forpligtet at skøde og overdrage, ligesom jeg hermed skøder og overdrager i Henhold til den mig under 20. Juli sidst forundte Bevilling til at hensidde i uskiftet Bo, til min Svigersøn Christen Jensen af Sevel, den min afdøde Mand ved Testamente af 7. November 1825, tinglæst 30. April 1830, og Skødet af 25. Juni 1833, tinglæst 2. August s. A., samt tvende magetskøder af 1. Juli 1851, tinglæst 15. Juli s. A. samlede Gaard Matr. Nr. 1 Trabjerg By, Borbjerg Sogn, med paastaaende Bygninger og tiliggende Ejendomme anførte til nyt Matr. Hartkorn 4 Td. 2 Skp. 1¼ Alb., hvorunder er indbefattet Parcelerne Nr. 90 v 11 af Store Hesel Ejendom i Borbjerg Sogn og de fra Anders Sørensens og Jens Justesens

Gaarde magelagte Jorder med Anpart af Borbjerg Sogne Konge-Korn og Kirke-Tiende, Qvægtiende efter gammelt Hartkorn 4 Tdr. 3 Skp. 3 Fdk. 2 Alb.

1) Køberen, som Bruger har taget Ejendommen i Besiddelse, svarer og udreder deraf alle Skatter og Afgifter uden Undtagelse, samt overtager og forrenter Heftelsen til Nationalbanken forsaavidt den ej er indfriet.

2) Køberen udreder til mig den Aftægt, jeg ved Kontrakt af Dags Dato har betinget mig, hvilken Aftægt for 5 Aar er anslaaet til 193 Rbd. rede Sølv.

Foruden denne Aftægt udgør den akkorderede Købesum 2400 er To Tusinde Fire Hundrede Rigsdaler Rigsmønt, som er mig betalt, hvorfor de nævnte Ejendomme er ham solgte, og skal Køberen og Arvinger som hans og deres lovlige Ejendom med de samme Herligheder og Rettigheder, Pligter og Byrder, som de have været min afdøde Mands og mig tilhørende, og er jeg pligtig at hjemle det solgte efter Loven.

Nærværende Skøde, som uden Varsel kan tinglæses, bekræftes med min Lauværges Underskrift og vidnefast.

Trabjerg, Borbjerg Sogn, den 9. December 1855.

Inger Jensdatter,
med ført Pen.

Lauværge:
Jens Meldgaard.

Hans Stephensen, født 1802 i Abildgaard i Trandum, gift med Inger Jensdatter, født 1792 i Søndergaard i Trabjerg. Deres Datter Mette Marie Hansen, født 1832 i Søndergaard, blev 17. Oktober 1852 gift

med Christen Jensen; de første 4 Aar efter deres Giftermaal havde de Sevel Kro, som de ejede og drev: men da Hans Stephensen døde, overtog de Søndergaard. Christen Jensen eller som han almindeligst blev kaldt Christen Søndergaard havde megen Interesse for Havebrug og Plantning. Ved hans Ankomst til Gaarden var der kun et Frugttræ, et Blommetræ; men det varede ikke længe, før han fik en stor Have anlagt med mange Frugttræer og Frugtbuske, navnlig Stikkelsbærbuske, og sidst i 1870erne stod der ved Gaarden en dejlig Have, der var en Pryd i den træfattige Egn. Det var et gæstfrit Sted, Søndergaard, at komme til. Baade Chr. Søndergaard og Hustru forstod begge at være underholdende for deres Gæster, hvad enten det var gamle eller unge. Da deres Børn voksede til, samlede Ungdommen fra nær og fjern til fornøjeligt Samvær, og tit fik de unge i Søndergaard en lille »Svingom.« Naar Stikkelsbærrene var modne, var der gerne en saakaldt »Stikkelsbærsøndag«, hvor Naboer, Slægt og Venner samlede og plyndrede Buskene for bagefter at faa en Dans til Harmonikaens muntre Toner enten paa de grønne Agre eller, i ugunstigt Vejr, inde i Laden. Chr. Søndergaard havde en ypperlig Evne til at fremstille en Ting, særlig var han glimrende til at skildre sine Oplevelser fra Krigsaarene i 48. I 1846 kom han ind som Soldat, og efter aftjent Værnepligt blev han hjemsendt i 1847; men ved Krigens Udbrud i 48 blev han indkaldt og deltog sammen med Broderen Niels Christian Moesgaard i hele Felttoget og var med baade ved Dybbøl og Fredericia.

Chr. Søndergaard og Hustru var sjældne godgørende Mennesker. De fattige og trængende gik ikke forgæves til dem om Hjælp. — Han døde 1884 og

hans Hustru 1899. — Af deres 6 Børn, fire Sønner og to Døtre, blev det den yngste af Døtrene, Maren Christensen Søndergaard, der fik Gaarden, idet de andre var bosatte andetsteds. Maren Søndergaard, født 1865 blev 1888, den 23. November, gift med Landmand Laust Klemmensen i Trabjerg, der endnu bor der. — Uden særlig Uddannelse har den nuværende Ejer af Søndergaard forstaaet ikke blot at drive Gaarden som een af de veldrevne Gaarde i Sognet, men han har i mange Aar været Sogneraadsformand, Næstformand i Menighedsraadet, Kreditforeningsrepræsentant m. m., og sidder inde med sit Sogns fulde Tillid og Agtelse.

BJERREGAARD

ligger ved Trabjerg Mølle paa et af de højeste Punkter i Sognet. Man har derfra en storslaet Udsigt ikke blot over det meste af Borbjerg; men ogsaa de omliggende Sogne. Denne gamle Gaard har været i Slægtseje fra 1688. — Lærer Bjerregaard, København, har ført Slægten op fra den Tid, og den ser saaledes ud:

»Bjerregaardslægten stammer fra en Mand i Hogager ved Navn Jakob Nielsen Thyboe. I Følge Lundesnæs Amts Matrikelbog af 1688 sidder Jakob Nielsen Thyboe som Fæster paa en Halvgaard i Hogager. Stamtavlen ser saaledes ud:

1) Jakob Nielsen Thyboe (Fødsels- og Dødsdag vides ikke).

2) Niels Jakobsen, f. 1674 (Dødsdag ubekendt).

3) Mads Nielsen Trabjerg, f. 1711, d. 1776, gift med Kirsten Jensdatter, Saustrup.

4) Niels Madsen, f. 1756, d. 1831, gift med Maren Pedersdatter af Bisgaard.

5) Mads Nielsen (Bjerregaard), f. 1784, Dødsdag ukendt, gift med Kirsten Jensdatter, Meldgaard.

6) Jens Madsen, Bjerregaard, f. 1830, d. 1882; gift med Kirsten.

7) Niels Madsen, Bjerregaard, gift med Andrea.

Bjerregaard

Een af de bekendteste af Slægten er uden Tvivl Mads Nielsen Bjerregaard. Hans Historie er ikke helt almindelig, hvorfor den i store Træk meddeles: Mads Nielsen (som Soldat kaldt Trabjerg) blev Rekrut d. 19. Septbr. 1805 ved Prins Christians Regiment. Den 20. November s. A. afmarscherede Regimentet fra København over Sjælland, Fyn og gennem Sønderjylland til Kiel, hvor det ankom 1. Januar 1806. Regimentet lå i Holsten til 29. Oktober 1807, da det over Femern, Lolland, Falster og Sjælland tog til København, hvortil det naaede d. 20. Novbr. 1807. Her gjorde Mads Nielsen Trabjerg (Bjerregaardnavnet blev først anvendt adskillige Aar senere) Tjeneste, til han

blev hjemsendt d. 4. Juli 1813. Fra 1. Juni 1808 til 4. Juli 1813 har han været »Frimand 8 Gange«. Han havde da Plads 3 Gange i Humlebæk i Høsttiden, 2 Gange paa Lolland i Tærsketiden og 3 Gange i København. At være Frimand d. v. s. at have Lov til at tage Tjeneste, hvor man helst vilde, og hvor der var mest at fortjene. Deres Soldaterløn vandrede saa i Kongens Kasse. — Det var jo en nem Maade for Kronprinsen, naar han manglede Penge til Fester eller i anden Anledning, at forespørge Kompagniet, hvem der ønskede at være »Frimænd«. De, der meldte sig, tog saa Plads paa Landet eller i Byen 1 een, to eller tre Maaneder. — I de 8 Aar Mads Nielsen Trabjerg var i Tjenesten, har han været permitteret een Gang til sit Hjem, nemlig i 1812. Han skal i sin lange Soldatertid have været forlovet med sin senere Hustru Kirsten Jensdatter fra Meldgaard i Trabjerg, Datter af Jens Eriksen, som blev begravet 1. Marts 1835.

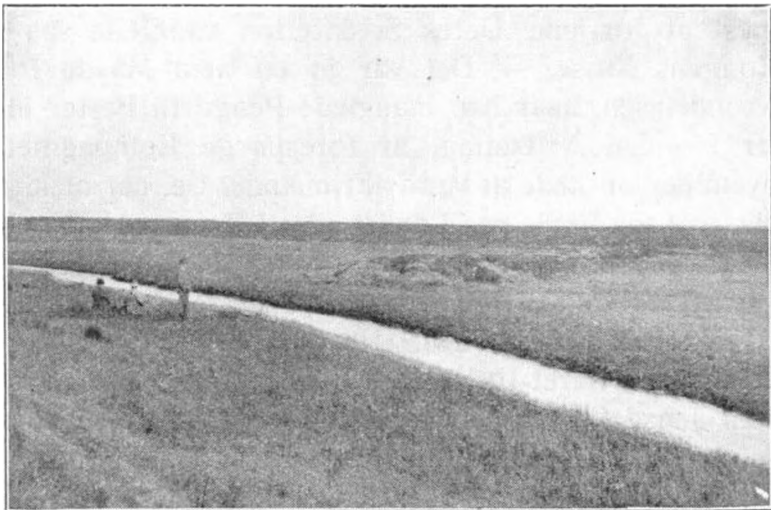
I den Tid, Mads Nielsen Trabjerg var i Tjenesten, nedskrev han Salmer, Evangelier med meget mere i en lille Bog, han altid havde hos sig. Det meste er paa Tysk.

Jens Madsen, Bjerregaard, der var født 1830 og overtog Gaarden efter Mads Nielsen Trabjerg var en meget tjenstvillig og godgørende Mand. Hans Enke lever endnu og er op imod 100 Aar. Hun er hos Sønnen Niels Madsen Bjerregaard og har det godt hos disse Mennesker, der saa ømt og kærligt plejer og passer hende. Niels Bjerregaard har sat Gaarden godt op, og faaet den i god Stil og Kultur.

HESELAA

har i sin Tid hørt til Godset Kyndeseje, der er beskrevet under Store Hedegaard. Ved Gaarden ses endnu

Dæmningerne til en Mølle, der i Valdemars Jordebog 1231 nævnes som Hesle Mølle, og som tilhørte Kongefamilien. 1259 skænkede Erik Glipping Møllen til Ribe Domkapitel. — 1547 tilhørte den Tvis Kloster. — Heselaa er en gammel Slægtsgaard, det er tredje

Dæmningen ved Aaen og Stedet, hvor Hesle Mølle har staaet

Slægtled, der ejer den. Det er nok den Gaard i Sognet, der har den største Udstrækning, ca. 1000 Tdr. Land. Den nuværende Ejers Fader blev engang spurgt om, hvormeget Jord, der var til Gaarden. Hertil svarede den stilfærdige Peder Heselaa: »Æ Mark go'r saa laant, som do ka si'e«. — Pe Lo, som han gerne blev kaldt, havde meget at sige paa denne Kant af Sognet. I mange Aar sad han i Sogneraadet, valgt Gang efter Gang. Han sagde ikke meget, før alle de andre vel talende Sogneraadsmedlemmer var færdige, imens havde han saa opdaget alle svage Steder ved deres Forslag, og med en haard Kritik deraf, fremkom han saa med sit Syn derpaa, og derved blev det

gerne. — Han var sindig, men en meget klog Mand, og han havde altid rammende Svar til Raadighed. — Naar han stod ved sine Kreaturer paa Efteraarsmarkederne i Holstebro, og der kom Købere til dem, plejede han, naar der var forlangt, at staa som om han slet ikke brød sig om at sælge, indtil der af Køberne var lagt saa meget til, at han syntes, det var rigeligt. »Kom mæ di Haa'en«, sagde han, og saa var Handelen sluttet. 1908 overtog den ældste Søn Gaarden, som han har endnu, og sørgede om-sorgsfuld for sine gamle Forældre til deres Død. Gaarden har i en lang Aarrække været Fæstegaard til Ausumgaard i Vejrum; men nu er den Selvejergaard. Det er den Gaard i Sognet, der har den bedste Jagt af Harer, Høns og Urfugle.

Peder Heselaa og Hustru Karen

Den Dæmning tæt ved Gaarden, hvor Møllen har staaet, ses der endnu Stykker af. Af og til kommer et og andet fra Møllehuset frem. Der er flere Gange fundet Egepæle paa 1 Alens Tykkelse, Pæle, som Møllehuset har hvilet paa. Over 100 Veje straalere fra denne Dæmning sydpaa, saa man vil forstaa, at i gamle Dage har det været et søgt Sted. — Billedet viser Stedet, hvor Møllen har staaet. — Desuden vil man af et andet Billede se, hvorledes Heselaa nu ser ud, og ende-

lig ser man Billedet af den kendte og meget omtalte Bonde Pe Lo og Hustru Karen. Ved en festlig Lejlighed i Heselaa skrev Lærer Larsen Straasø en Sang over Heselaa. Denne Sang medfølger, da den er et Blad af Gaardens Saga.

H e s e l a a. Et Blad af Gaardens Saga.

Mel.: Jeg ved, hvor der findes en Have saa skøn.

Mod Syd udi Borbjerg ligger en Gaard,
har ligget der flere Hundrede Aar,
den ligger saa dejlig ved Eng og ved Aa,
og Navnet har været og er Heselaa.

Fra Hesel, hvor fordem var Grave og Vold
med Herremandsvælde og med Sværd og med Skjold,
er Gaarden jo sikkerligt fordem skilt fra —;
ja, tænk hvilken Forskel paa Nutid og da. —

Om Gaarden og Slægterne Aar efter Aar
kun lidt i Historiens Ordbøger staar;
men Tiderne randt som den rindende Aa,
ved hvilken den trygt i Aarhundreder laa.

Til Heselaa hørte et stort Areal,
— ja langt over Tusinde Tønder i Tal, —
og mangen et Sogn i vort Fædreland
i Størrelse slet ikke klare sig kan.

Men altid saa vældigt det hjalp Heselaa:
de mange Læs Hø ved den rindende Aa;
var Rugen og Havren paa Sandjorden smaat,
var Engen og Lyngheden frugtbar og godt.

I Foraar og Sommer især her er køn,
naar Lyngen den blomstrer, naar Engen er grøn,
med Frørnes Kvækken, med Horsgummens Sang
og Gøgens den lystige Kuk-Kuk i Vang.

Saa kom Christen Nielsen fra Gimsing paa Stand,
han saa sig omkring i det udstrakte Land,
i Østergaard, Hogager fandt han en Brud,
med hende det gik nok, — han regnede ud.

Og Christen og Ane tog kraftigen fat
saa bredere, dybere Ploven blev sat;
fem Sønner, to Døtre blev Stamtræets Skud,
de hjalp med Bedriften —, drog senere ud.

Og Niels, den ældste i Maabjerg slog Bo,
men Pe'er blev derhjemme ved Gaarden saa tro,
og Jens drog til Tvis, hvor han som Lærer kom frem,
til Trabjerg kom Houmark og fandt sig et Hjem.

Johannes han døde i Ungdommens Aar;
til Hogager Else Marie hun gaar,
Mariane til Haderup drog med Mads Fleng
nær Haderis Aa og den dejlige Eng.

Naa, Pe'er blev derhjemme og Gæld var hans Arv,
han tog sig af Gaarden og Moderens Tarv;
snart Karen fra Abildholt førte han hjem,
og Lykke og Velstand der blomstrede frem.

Han blev én af Sognets mest agtede Mænd,
i Sogneraadgruppen han tit gik i Spænd,
han virked for Skole og for Mejeri,
for Landboforening, — var snart aldrig fri.

Langt videre end Borbjerg Grænsen mon gaa,
man kendte og regned med Pe'er Heselaa;
dog ej han forsømte Bedriften og Hjem,
hans Børn hjalp saa godt, mens de voksede frem.

Saa kom der en Tid de fra Reden fløj ud:
til Saugstrup drog Ane som tredie Brud,
mens Krejsten var tro mod den Fædrenejord
blev Trine hjemført af Nygaard mod Nord.

Ved samme Tid flyttede Kresten vel ud, —
hans Formand, det var — som enhver ved — Pe'er Fuur;
endnu¹⁾ færdes Else i Barndommens Hjem,
sin Fader til Støtte paa Livsvejen frem.

Johannes til Abildholt drog og slog Bo
og flyttede senere til Holstebro;
men Peder blev Købmand i Trabjerg og Bur,
(og Ane hun tog baade ham og hans Uhr).

¹⁾ Skrevet 1918.

Mens Tiderne skifted' og Aaringer randt,
 da Glæde og Sorg hertil Vejen og fandt,
 det sidste, da Døden saa isnende kom
 til Moder og Søn med saa kort Mellemrum.²⁾

Men Festdragten smykkede kønt Heselaa
 December den tolvte,³⁾ da glade vi saa
 at Krejsten for Hogager Alter gik frem
 og førte som Brud sin Cecilie hjem.

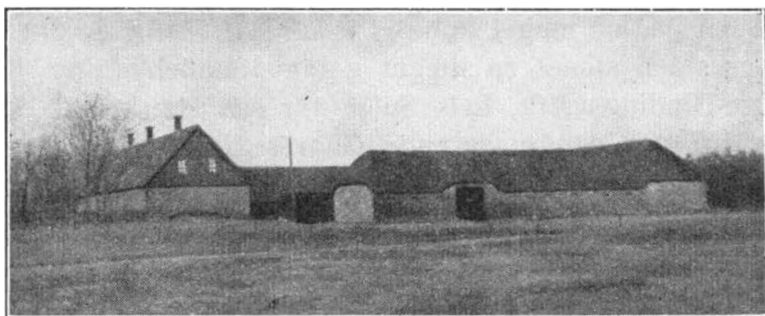
Navnet skrives 1688: Heszelaae.

H e s e l a a.

Det var vistnok i 1820erne, at Kristen Nielsen kom fra Gimsing og fæstede Gaarden Heselaa, som da hørte under Ausumgaard. I hans Tid udskiltes nok Heselaahus. (Om det var Anders Kvisgaards gamle Hjem eller Mikkel Kr. Madsens mod Øst, ved jeg ikke. De er jo nok begge bleven kaldt for Heselaahus). Han blev gift med Ane Pedersdatter fra Østergaard i Hogager, en Søster til Laust Pedersen, der er født i Østergaard 22. Jan. 1805 og død 25. December 1880. Han var Fader til Jens Kr. Laursen — kaldet Kristian Østergaard, f. 1847, d. 1900, og Bedstefader til den nuværende Ejer Laust Laursen (Laust Østergaard). Imidlertid døde Kristen Nielsen, Heselaa, som yngre Mand ca. 1844, ved at faa — saa vidt huskes — et Gaaseben i Halsen, Sønnen Peder Christensen (Pe Heselaa) har jo den Gang været omkring Konfirmationsalderen, thi han er født 5. Juli 1831. Hans Moder Ane Pedersdatter døde i 1863, blev begravet i Borbjerg d. 30. Juli 1863. Peder Christensen havde da forlængst overtaget Gaarden, som var Fæstegaard, men han købte den fra Ausumgaard. Desværre husker Familien ej Købesummen. Han blev gift 13. Juni 1865 med Karen Kristensen fra Abildholt,

født i Søndergaard Hogager 22. Januar 1836 og Datter af Kristen Nielsen og Hustru Ane Katrine Jespersdatter, som saa senere flyttede til Abildholt. Hun var den ældste af Børnene, thi Esper eller Jesper Abildholt er født 1838, og nys afdøde Christian Abildholt — før Hvam, var yngre end Jesper A., Karen i Heselaa

Heselaa

døde 5. Juli 1912, og Peer Heselaa døde — saavidt huskes — 12. Septbr. 1921, godt 90 Aar gl. Peder Christensen Heselaa's Broder Jens Kristensen (Jens Krensen kaldet) havde først et Hjem i Morre i Tvis. Senere flyttede han og Hustru til Heselaa Mark. Han var i en Aarrække Vinterlærer i O. Saugstrup, hvor Skolen holdtes i Gaardens Østerstue. De flyttede senere til Mejrup Kirkeby, hvor Jens døde 1910. De havde ingen Børn, men en Plejesøn Andreas Sørensen.

Broderen Houmark Kristensen boede jo i Trabjerg. Jeg ved ej, hvornaar han er død.

STORE HESEL,

7½ Td. Hartkorn, udtales Hesel. I Engen tæt Østen for Store Hesel ses en firkantet Voldplads, ca. 90 Alen i Øst og Vest og 85 Alen paa det andet Led. Da Pladsen for mange Aar siden blev udjævnet, fandt

man baade Kampesten og Stumper af røde Mursten. Omkring Pladsen er en Grøft, der altid er fuld af Vand, dels af Væld, dels af Tilløb, Engen deromkring er lav og staar om Vinteren fuld af Vand og kaldes Voldeng, medens den ved den Side, hvor der er Afløb, kaldes Broeng, ligesom Pladsen kaldes Volden. Tæt nordenfor Gaarden og lige ud for Indgangen til Voldstedet paa en meget ophøjet Plads har til for en Snes Aar siden staaet en meget gammel Ladebygning af Ege-Bindingsværk, hvis Suler var saa stærke, at de er brugt i den nuværende Gaards Udhuse. — Man fortæller, at Drost Peder skal have ejet Hesel, og at der under den gamle Borgplads findes dybe Kældre, og at der tit falder en Sten eller Murbrok ned, hvilket foraarsager en dump Lyd, saa man ikke kan holde Heste tøjrede syd for Voldstedet. Dette er dog kun stedlige Overleveringer. Derimod vides der, at Gaarden i 1638 i Indberetningen ikke nævnes som Herregaard, men det siges, at salig Niels Kaas og Fru Dorette Munk har boet der i nogen Tid. Disse Personer levede i Midten af det 16. Aarhundrede. De havde ingen Børn, saa Gaarden er antagelig solgt efter deres Død og nedlagt som Herregaard. Om førnævnte Niels Kaas til Hesel fortælles, at han 1559 dræbte Oluf Rytter til Kappel, hvorfor hans Fader Mogens Kaas og Morbroder Jens Spend til Rammegaard tilbød Enken Guld, Sølv og Penninge i Bøde, hvilket Enken dog ikke vilde modtage i Følge Rosenvinges gamle Domme. — Senere hen ses, at Gaarden har tilhørt en Christopher Spend og en Christen Spend, og at den da har været Herregaard. 1683 tilhørte Gaarden Knud Madsens Enke Maren Sørensdatte, hvis Søn Mads Knudsen Hesel var Præst i Hjerm. Paa nogle Stole-døre i Kirken saa man i forrige Aarhundrede Vaaben-

mærker for Ejerne af Hesel; men de er forlængst borte. — Man fortæller om den sidste Herremand i Hesel, at han saaede Rug 2 Dage før Juleaften, og det var den bedste Rug, han avlede det Aar, men siden mislykkedes den Art Landbrug, og han gik fra Gaarden. — Mange forskellige Ejere har haft Gaarden, de gamle Bygninger er nedbrændte og nye opførte i Stedet; men trods alt hviler der et sagnrigt Skær over den historiske Gaard.

For nogle Aar siden slog Lynet ned og hele den gamle Gaard gik op i Luer. En ny blev opført. — 4 Slægtled har haft Store Hesel. 1) Peder Pedersen. 2) Søren Pedersen. 3) Laust Sørensen. 4) Søren Sørensen. Mange Ejere har haft den, siden Søren Sørensen afhændede den. Den nuværende Ejer er sydfra og har købt Gaarden for faa Aar siden. — I Udstrækning er den kun lille mod, hvad den var i salig Niels Kaas's Tid. Da gik Hesel Jorder sammen med Abildholts, og de to Herremænd Jakob Rostrup til Abildholt og Niels Kaas til Hesel har sikkert foretaget mange Jagtture sammen paa de store Flader, der laa omkring deres Gaarde.

Fra Store Hesel.

Ejeren Chr. Andersen solgte Gaarden i 1827 til fornævnte Peder Pedersen, for hvem den gik til Tvangsauktion i 1835. Gaarden blev købt af Lærer Schou, Borbjerg, og en Mand fra Vejrum, der samme Aar solgte den til P. Pedersens Søn, Søren Pedersen, for 400 Rigsdaler Sølv, Peder Pedersen døde 1837, 67 Aar. Søren Pedersen døde paa Marken ved St. Hesel, efter at Sønnen Laust Sørensen havde faaet Gaarden 1866. Han afstod Gaarden 1903 til Sønnen, Søren He-

sel Sørensen og døde 1917. Søren H. Sørensen solgte Gaarden 1910 til Johan Kristoffer Hesche eller byttede med Idum Vindmølle. Simon Sørensen fra Salling ejede Gaarden i 1918, senere flere Ejere.

ABILDHOLT.

1683 var Abildholt en Gaard med 2 Bønder. Om Gaarden skrives i Indberetningen 1638: Æbildholt, hvor salig Jakob Rostrup nogen Tid har holdt Hus. Dette forholder sig rigtigt nok. Af Rigens Dombog for 17. Juni 1588 ses det, at Erik Lange stævnedede Jakob Rostrup for Gæld 1587. Erik Lange vidste nemlig ikke, at Rostrup havde anden Hovedgaard end Lergrav og havde derfor stævnet ham paa Hammerum Herredsting; men siden havde Jakob Rostrup afhændet Lergrav.

Jakob Rostrup var Søn af Hans Rostrup til Rostrup og Anne Høg og fik 18. November 1569 Bevilning til at indløse Spøttrup fra Otte Krumpens Enke. Dette er Arkivar O. Nielsens Optegnelser. — Saa svandt Aarene, Abildholt kom paa andre Hænder, nye Slægter kom til, indtil den tilsidst havnede i Esper Christensens Eje. — Denne Slægt har haft Gaarden op imod 125—150 Aar. Den gamle 80-aarige Ane Dorthe, der har været Hustru i Abildholt meddelte følgende:

Abildholt er en gammel Slægtsgaard, gaaet i Arv fra Fader til Søn, saalænge nogen kan mindes. Om een af de første, Esper Christensen og Hustru Karen Knudsdatter berettede Ane Dorthe, at de havde 3 Døtre: Ane Cathrine, Mette Johanne og Johanne. Ane Cathrine blev gift med Christen Jensen fra Søndergaard i Hogager, og de fik Gaarden Abildholt. Den næstældste blev gift med Lærer Christen Uglisø ;

Ryde og Johanne med Gravers Viftrup i Hanbjerg. De havde en Tid Øster Abildholt; men kom senere til Hanbjerg.

Christen Jensen, almindelig kaldt Christen Abildholt, og Ane Cathrine havde 3 Børn, to Sønner og en Datter. — Den ældste af Sønnerne, Jesper, opkaldt efter Bedstefaderen, fik Gaarden og blev gift med Ane Dorthe Andersen fra Søndergaard i Trabjerg. I dette Ægteskab var ingen Børn, hvorfor Gaarden gik over efter Jesper Abildholts Død til hans Søstersøn fra Heselaa. Søsteren Karen var gift med Peder Christensen i Heselaa, og de havde flere Børn, vist 7 eller 8. — Den ældste af Sønnerne har Gaarden Heselaa.

Den Søn fra Heselaa, der fik Abildholt, hed Johannes Christensen. — Efter en Del Aars Forløb solgte han Gaarden til en fremmed. Den har nu været i mange Ejeres Hænder siden. — Det er en ret god Gaard med en mægtig Udstrækning af Ager, Eng, Mose og Hede. Sagnet fortæller, at for mange Hundredaar siden, fik den daværende Ejer af Herremanden Lov til at faa saa megen Jord til Gaarden som to »Galte« kunde omvrøde i den Tid, Præsten Hr. Matz stod paa Prædikestolen. — Dette kunde snart have gaaet galt. De to Galte løb omkring og rodede i Jorden, det ene store Stykke blev omrodet efter det andet, saa havde der ikke gaaet Bud til Hr. Matz om at holde inde med Talen og sige Amen, var hele Sognet blevet omrodet. — Det er derfra den megen Jord stammer, som Abildholt er i Besiddelse af. Mærkeligt nok er der Grøfter hist og her paa Marken, der vidner om Galtens Vrøden.

Abildholts Glansperiode var nok i sal. Jakob Rostrups Tid. For ca. 30 Aar siden skrev Forfatteren Anders J. Eriksholm en Novelette kaldet: »Brudéfær-

den paa Abildholt«. Denne Novelette er en digterisk Forklaring til Sagnet om den bjergtagne Brud ved Borbjerg Kirke.

OVER KJELSMARK.

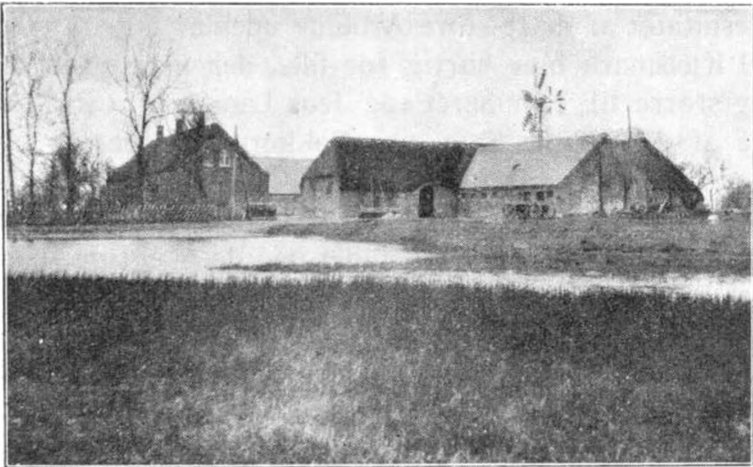
Denne Gaard ligger meget højt, og man har derfra en vid Udsigt over mange Sogne: Ryde, Hanbjerg, Hjerm, Mejrup, Tvis, Hodsager for ikke at tale om største Delen af Borbjerg. I klart Vejr er der et smukt Syn ud over disse for største Delen frugtbare Egne, man skulde næsten tro, man befandt sig i Østjylland. Mange Turister og Fremmede, der kommer til Stedet siger, at det kuperede Terræn med høje Bakker og dybe Dale og Udsigt til Limfjorden og de omliggende Søer samt de mange smaa Plantager og Rester af gammel Skov, er saa ægte østjydsk Natur.

Man kan følge Over Kjelsmark langt tilbage. 1585 fik Peder Gyldenstjerne til Tim Skøde paa baade den og Neder Kjelsmark af Kronen, hvilke begge paa den Tid var Helgaarde. I de Tider har der sikkert været et godt Jagtterræn, hvilket ses af, at der i Lensregnskabet for 1634 tales om Vindfælder i Kilsmark Skov, Kjelsmark kaldtes den Gang Kilsmark af Ordet »Kil«, der betyder en smal Vig, der gaar ind i Landet.

I Begyndelsen af det nittende Aarhundrede kom Gaarden i den nuværende Slægts Eje. — Den saa da meget forsømt ud. Store Strækninger laa hen i Sumpe bevokset med Vidjer og al Slags Ukrudt. Rundt om i Lavningerne paa den høje Jord fandtes mange smaa Damme, der intet Afløb kunde finde. Skulde den Gaard faa Betydning og Værd, da maatte der en Mand med en utrættelig Energi og Arbejdskraft til, og det fik den ogsaa i den nuværende Ejers Fader, Jens Laursen, der er født i Trabjerg 11. August 1822

af Forældre Gaardmand Laurs Jensen og Hustru Karen Madsdatter af Kjelsmark; hjemmedøbt samme Dag og stadfæstet i Daaben i Borbjerg Kirke 20. Oktober s. A., vaccineret 18. Maj 1823 af Edel Toft.

I Skolen viste han rosværdig Opførsel og fik ved

Over Kjelsmark

Udskrivningen af Skolen for Kundskab og Færdighed mg og for Opførsel mg og erkendtes for at være duelig til at konfirmeres. I Skudsmaalsbogen skriver den daværende Sognepræst i Borbjerg, Magister M. Nielsen Schmidt, at Jens Laursen blev konfirmeret i sin Daabspagt i Borbjerg Kirke den 23. April d. A. og gæstede første Gang Herrens Bord den paafølgende Søndag.

Kundskab: meget god.

Opførsel: meget god.

Borbjerg Præstegaard, den 11. Juni 1837.

M. Nielsen Schmidt.

Da Jens Laursen var bleven voksen og overtog Gaarden, begyndte der et brydsomt og møjsommeligt Arbejde, dels med Dræning af den sure Jord og Mergling af hele det højtliggende Areal og dels med Kastning af Grøfter og Overrisling af de lavtliggende Enge nedenfor Skoven ud mod Aaen — Raakær Aa. Resultatet af dette store Arbejde udeblev ikke. Laden til Kjelsmark blev hurtig for lille, der maatte en ny og større til. Tømmeret tog Jens Laursen fra Resterne af den gamle Skov paa Bakkerne, baade Eg og Bøg; men han saa godt, at det ikke gik an at fælde uden at plante igen, derfor blev der hvert Aar plantet snart et Sted og snart et andet paa de mægtige Banker omkring Gaarden. Næsten alt Tømmeret, ikke blot til Laden, men ogsaa til de andre store Udhuse, der maatte afløse de gamle og utilstrækkelige, blev taget af Gaardens Skov. Meget af Arbejdet med Fældningen af Træerne og Tildannelsen deraf foretog Jens Laursen selv. Han var aldrig ledig, snart lavede han Tøjrepæle til Kreaturerne, snart gjorde han Krybber istand eller han bandt Riskurve til Husets Brug. Der var ikke noget, der hed 8 Timers Arbejdsdag, nej snarere 16 Timersdag. Hans Hustru Birthe Kirstine Jensen fra Borbjergby, en Datter af Gaardmand og Købmand Jens Christensen (Bak) og Hustru Kirstine Christensdatter var født 23. September 1833. Hun udskreves af Skolen med Hovedkarakteren »Meget godt«, blev konfirmeret Søndag efter Paaske 1846 af Provst A. Damgaard med Vidnesbyrdet, at hun var i Besiddelse af »Meget gode Religionskundskaber«. — Hun blev tidlig gift; thi Rigmænds Døtre og Fattigmands Stude blive sjælden gamle i Gaarde. Hendes Fader Jens Bak ansaas for meget velhavende. Underligt nok, at der kunde samles Kapital paa et saadant

Sted, noget afsides og med en gammeldags lavloftet Stue til Butik og vel ikke altid saa proper; men Konkurrencen var ikke stor, kun en lille Høkerforretning 2—3 Kilometer derfra, var det eneste, der kunde genere lidt. — Jens Bak hentede Varerne i Skive pr. Vogn, ca. 5 Mil. Dagen før, han skulde afsted efter Varerne, blev Vognen læsset til med Smørbaljer, Ægkasser, tomme Tønder m. m. Vognen lignede et lille Taarn. Det var slet ikke saa let for den halte Købmand at komme op paa Kasserne og faa sig sat til Rette; men det gik jo med Forsigtighed. Han plejede gerne at sige: »Det gaar sandeligen nok«. Dette Ord:

Jens Kjelsmark og Hustru Birthe Kirstine

sandelig brugte han meget tit. Engang havde hans Hjemmeskrædder syet Buksebenene forkert i. Baks Ben var ikke lige lange og derfor maatte det ene Bukseben være længere end det andet, og ved en Fejltagelse blev det gjort forkert af Skrædderen. Da Jens Bak skulde i Bukserne, stumpede det ene Bukseben ved Knæet, og det andet slæbte paa Jorden. Han sagde da til Skrædderen: »Det er sandeligen lidt forkert.« — Det var der Raad for, et Stykke blev klippet af det lange og syet til det korte, saa var det i Orden. Skilling lagt til Skilling gi'er tilsidst en Daler. Jens Bak forstod det, og han blev efter den Tids Forhold ret velstaaende. Efter Jens Baks Død fort-

satte Sønnen Niels Christian Bak Forretningen, men paa et andet Sted; det var en Nabogaard, han købte og opbyggede og lod indrette med mere tidssvarende Lokaler. Han forøgede Formuen og efter en Del Aars Forløb solgte han den gamle Købmandsgaard og flyttede til Holstebro, hvor han boede til sin Død.

Da Jens Laursen blev gift med Birthe Kirstine, kom der Penge til Gaarden, og nu blev alt sat op, saa inden Jens Laursen afstod Gaarden til sin eneste Søn Jens — den nuværende Ejer — var det ikke blot een af Borbjerg Sogns største, men tillige een af de bedst drevne Gaarde i Sognet. Det var ingen stor Købesum, Sønnen skulde give for Gaarden, men en meget stor Aftægt blev de gamle tillavet, saa hvis den skulde have været svaret heltud, kunde det godt have knebet for Sønnen at blive ved Gaarden. De gamle havde deres fulde Frihed til at være overalt i Gaarden, som da de selv besad den. Sønnen lod dem have Raadighed overalt, og hans Hustru forstod at omgaas Sviogerforældrene, saa de befandt sig vel. — Nu er de gamle døde og stedt til Hvile paa Kirkegaarden, der gemmer Støvet af saa mange gode Sognebørn. — Sønnen Jens Kjelsmark og Hustru er nu gamle Folk, og snart vil den Tid komme, de maa afstaa Gaarden til Sønnen, der allerede i nogle Aar har bestyret den for sin Forældre. — Af deres andre Børn er en Datter gift i Ryde, en anden Datter er gift med en Gaardmandssøn fra Ryde og bor paa en Gaard, der er skilt fra Over Kjelsmark, ca. 35 Td. Land, Skovdal kaldet, en tredje Datter er hjemme og bestyrer Huset sammen med sin Moder. Den nuværende Ejer kan sige med en vis Ret: Jeg har ikke haft saa mange Spekulationer for som flere af de andre i Sognet, men hvordan er det gaaet dem?

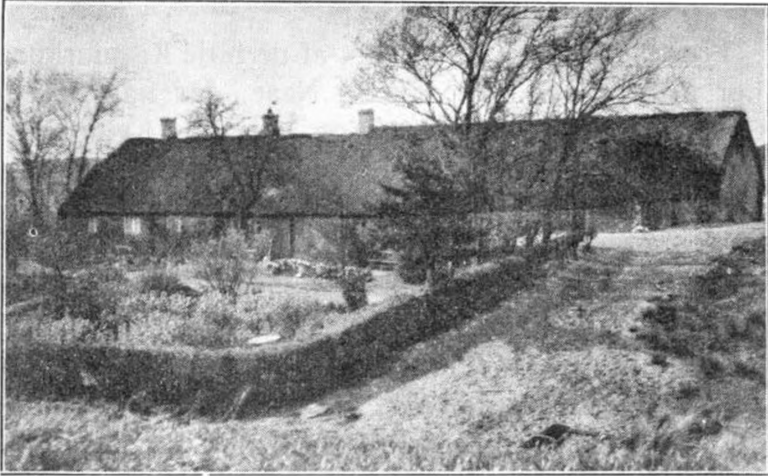
Gaarden er af den nuværende Ejer opbygget i pæn Bondestil, som Billedet viser, endvidere medfølger Billedet af den ualmindelig flittige, energiske og indsigtfulde Bondemand Jens Laursen, almindelig kaldet Jens Kjelsmark, samt hans Hustru Birthe Kirstine Jensen.

NAAE.

I Læ mod Nord og Nordøst af de høje Kilsmarkban-ker ligger den gamle Gaard Naae, der har været i Slægtseje dels paa Mands- og dels paa Kvindesiden imod 150 Aar. Det er ikke meget, man véd om Ejeren Christen Pedersen. Han mageskiftede noget med Jor-derne og købte enkelte Stykker, der blev lagt til Gaarden. — Hans Søn Peder Eskildsen — almindeligst kaldet Peder Naae, var en brav og ærlig Mand, der helst vilde være hjemme og passe Bedriften. Der var flere Børn, ingen Sønnner, saa Gaarden vilde sansyn-ligvis komme paa fremmede Hænder engang, naar Peder Naae døde; men da blev den ældste Datter Ca-thrine forlovet med en Gaardmandssøn fra Idumlund ved Navn Jens Peder Jensen. Efterat de var bleven gift, fik de Gaarden, og Peder Naae kom paa Aftægt, hans Hustru var død flere Aar før, men han kom al-drig til at tage den, da han gik hos de unge, som han var vant til, omsorgsfuld plejet og passet af den kær-lige Datter indtil sin Død.

Den Dag, da J. P. Jensen og Catrine holdt Bryllup, rasede en stærk Østenstorm, der ud paa Natten steg til en Orkan, Yderdørene i Bryllupsgaarden blev bund-ne til med stærkt Reb, for at Stuehuset ikke skulde styrte sammen. Huset stod det over, og da Morgen-solen brød frem, og Gæsterne drog hjemad, var Vin-den løjet noget af; men snart kom Jobsposterne om al den Ulykke, denne Storm havde forvoldet rundt

om i vort Land og navnlig paa Jyllands Østkyst og Øerne især paa Lolland og Falster. Mange Menneskeliv gik tabt, og store Værdier ødelagdes; men ved en Landsindsamling og Statens Støtte blev den værste Nød afhjulpen.

Naae

Det gamle Stuehus i Naae staar endnu. — Mange Mennesker er gaaet ud og ind i dette hyggelige, gæstfrie Hjem. I en lang Aarrække var Jens Peter Naae Sognefoged og kom da i Berøring med hele Sognet. Mange Mil har han vandret i det store Sogn, han sparede sig ikke, kunde han gøre en Tjeneste, gjorde han det, derfor var han ogsaa almindelig afholdt. For en Del Aar siden trak han sig tilbage fra Sognefogedbestillingen. Det blev besværligt for ham, og Lønnen stod ikke i Forhold til Arbejdet. Han benævnes af Sognefolkene altid med Benævnelsen »den gamle Sognefoged«. Han er nu ca. 84 Aar, legemlig rask og aandsfrisk, men har ondt ved at gaa. Hans ældste Datter har siden Moderens Død styret og passet Huset og plejer og passer nu sin gamle Fader med

stor Kærlighed og Opofrelse. Den gamle Sognefoged er i Besiddelse af et eget Lune, naar han fortæller, hvilket bidrager til, at man følger hans Fortællinger, selv om det ogsaa tager Tid, inden de er lagt til Rette, med Interesse. — Saaledes fortalte han om den gamle Gaard, Brandtbjerg, følgende:

Tæt ved Naae laa i sin Tid en Gaard, der nu er jævnet med Jorden. Denne Gaard hed Brandtbjerg, Navnet var efter en Banke, der endnu bærer dette Navn. — Blandt de Ejere, der har haft denne Gaard, maa nævnes en Christen Brantbjerg, bekendt for sin Prælen og Stortalenhed. Det var ham, som Degnen, gamle Ole Vestergaard, skrev om til Præsten i en Fortegnelse over Altersgæsterne: »Og sidst saa tren Christen Brandtbjerg frem med sin den dydige Frue, han tale kan med Fynd og Klem som i en Borgerstue.«

I flere Aar stod Stuehuset af Brandtbjerg kun beboet af et Par Indsiddere. Den ene, Madam Alhede — Enke efter en Sergent Alhede — fik en lille Pension, men for lille til at leve af; hun boede billigt, kun 1 Rbd. i Husleje, samme Husleje gav den anden Indsidderske. Det var ingen stor Indtægt af Stuehuset, 2 Rbd., især da begge Enker tit kom til Naae med Mælkekanden og fik den fyldt, ja fik i Slagtetiden et godt Bid med hjem. I Naae har de altid været gode mod de fattige. Madam Alhede, der stammede fra Fyn, foretog gerne en Tur til Hjemegnen med Aars Mellemrum og da til Fods. For at spare paa Skoene, gik hun barfodet hele Vejen.

Brandtbjerg er nu jævnet med Jorden; men endnu staar den gamle hyggelige Gaard, Naae, hvor Haven skraaner ned mod Syd til en lille Bæk, der ligesom fortæller om de gamle Tidens Færden og Liv.

Billedet viser den gamle Gaard Naae, hvoraf kun Laden er af nyere Dato.

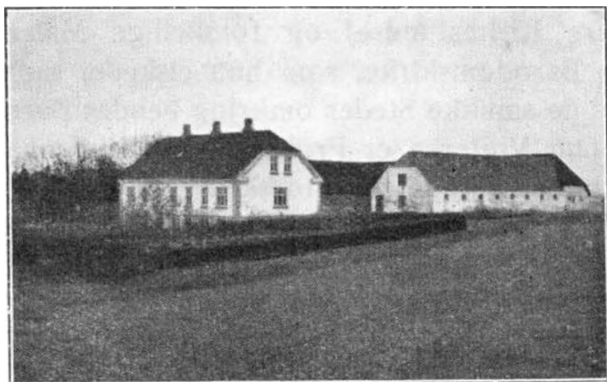
FOLLERGAARD.

I Ribe Domkapitels Jordebog for 1530 nævnes Follergaard i Borbjerg Sogn, af hvilken der svaredes 1 Ørte Rug og 1 Ørte Byg. I Kapitlets Jordebog fra 1580 omtaler et Tingsvidne, at Bolet, Follergaard, har været i Kapitlets rolige Hævd, som det kan længst mindes eller spørges og aldrig har været lastet eller kæret derpaa. Follergaard tilhørte omkring 1788 en Mand, der hed Jens Laursen. Det ser ud, som han er kommen fra Kjelsmark. I alt Fald blev Brandtbjerg Bakke og et Stykke Eng Øst for Raakjær Aa i hans Tid givet i Faddergave fra Kjelsmark til Follergaard, muligvis til hans Søn Laust Jensen, som blev født 1791. Paa samme Tid skal der være givet et Stykke Eng i Raakjær Vest for Aaen i Faddergave fra Follergaard til en Gaard i Trabjerg. Trabjerggaard, Mads Nikolajsens gamle Gaard, hvilken Faddergave endnu er i Mads Nikolajsens Besiddelse. Laust Jensen, der var en høj, smuk Mand, laa som Soldat i Aabenraa og Rendsborg som Lansener. Denne Soldatertid omtalte Laust Jensen tit og ofte, og det var ikke just med venlige Følelser, han mindedes den. Rendsborg var et værre Hundehul, sagde han tit.

Laust Jensen var gift med en Datter fra Kragelund i Hjerm og havde 5 Døtre. I 1848 flyttede han Gaarden op paa sin nuværende Plads. Den laa før i et Hul i Bakken, som skraanede fra Øst, Sydøst mod Nordvest. I Snestorm kunde det hænde, at Gaarden var helt begravet i Sne. Laust Jensen pløjede tyndt og fint, og han pralede af, at han i Høsten kunde gaa et Skaar fra Gaarden til Trabjerg Dige uden at stryge sin Le.

Da Datteren Mette Cathrine og hendes Mand, Hans

Fris Frandsen, overtog Gaarden 1858, var den baade forgældet og forfalden. Hans Fris satte Ploven dybt i Jord til stor Forbavselse og Forargelse for Svigerfaderen, som sagde: »Den Dreng kan ikke pløje«. Hans Fris byggede Gaarden op. merglede og drænede

Follergaard

Jorden, og han var een af de første, der forsøgte at føre Ajlen ud paa Jorden. Han havde en lille Tønde paa en tohjulet Kærre, som han kørte med! Han avlede efter den Tid godt. — Hans Fris og Mette Cathrine havde 7 Børn, hvoraf kun to overlevede dem. En Søn, Christian Mathias Hansen, overtog 1896 Gaarden. En gammel Moster sagde om ham, at han kunde faa Vandet til at løbe opad. — Han tog Vandet nede fra en Dal, og ved Hjælp af en Hævert førte han det op paa Bakken og ned til Gaarden, hvor det første Vandværk i Borbjerg er anlagt.

Christen Hansen er en dygtig Landmand med mange Interesser. Han har forvandlet de nøgne Lyngbakker til prægtig Plantage, faaet daarlig Eng til god Kultureng, bygget Gaarden op i smuk Stil og anlagt pæn Have derved.

Datteren Kirstine Fris blev uddannet til Lærerinde;

men det var kun i faa Aar hun blev ved denne Gerning. Hendes Hu stod til Tegne- og Malerkunst, hvortil hun havde Talent. I København, hvor hun nu har været i 25 Aar, var hun i flere Aar Elev af Landskabsmaler Professor Foss. Af hendes Arbejder, der særlig har vakt Opmærksomhed: Tegning (Gengivelse af Borbjerg Kirkes Indre) og forskellige Malerier af hendes Barndomskirke, som hun elskede, samt Partier fra de smukke Steder omkring hendes Barndomshjem. Om Vinteren er Frøken Fris i København og maler lidt samt deltager i forskelligt Menighedsarbejde. Sommeren har hun gerne optaget med at undervise Sognets smaa og store Piger i almindelig Syning og Kunstsyning, som hun er særlig egnet til, da hun har en fin Farvesans.

BORBJERGGAARD.

Det er en af de 3 Selvejergaarde, der i Liber daticus omtales fra 1760, en gammel Slægtsgaard. En af de første Ejere efter 1801 er den senere saa kendte Anders Jensen fra Vejby i Salling.

I en lille kort Biografi han giver af sig selv, skriver han følgende: »Jeg er født i Vejby i Salling Aar 1762 og var hjemme hos mine Forældre, til jeg var 13 Aar. Da flyttede mine Forældre til Ramsing og fik en Gaard paa Bustrup Gods. Jeg blev hjemme hos dem omtrent i 13 Aar, da mine Forældre afstod Gaarden til min Broder. Jeg flyttede saa til Vejby og havde Tjeneste der i 3 Aar; derefter tog jeg Tjeneste paa Volstrup hos Hr. Mads Raadskov og var der i 10 Aar, da jeg »resolverede« mig til at købe min iboende Gaard i Borbjergby 1801, og 1802 indgik jeg Ægteskab med min elskede Kone Mette Marie Nielsdatter

fra Hjerm. I dette Ægteskab var der to Sønner Jens og Niels.

Anders Jensen har sikkert været et dygtigt ungt Menneske, ialt Fald faar han Attest derfor af Lem Præst, Hr. Schæffer, der skrev saaledes, da Anders Jensen flyttede fra Sognet:

»Anders Jensen, Vejby, som medbringer Stiftsbe-
falingsmand og Amtmand von Schesteds Pas, har i
nogle Aar opholdt sig i Vejby Sogn og i den Tid, saa
vidt mig bekendt, ført et stille og anstændigt Levned,
saa der er ikke noget vitterlig, der kan forbyde ham
Adgang til Herrens Bord i den Menighed, han nu
flytter til.

Lem Præstegaard, d. 2. Novbr. 1792.

Schæffer.

K ø b e k o n t r a c t

til Gaarden blev udstedt 1802 af den daværende Ejer
Peder Madsen og lyder som følger:

»Peder Madsen, Selvejer til Særkjær i Maabjerg
Sogn, som rette og sande Arving paa min Kones Veg-
ne efter afgangne Maren Nielsdatter (Jens Haves En-
ke) i Borbjerg Sogn og By — gør vitterlig, at jeg ha-
ver solgt, ligesom jeg herved sælger og skjøder til vel-
agtede Anders Jensen den mig paa bemeldte Maade
tilhørende Gaard Borbjerggaard kaldet i Borbjerg By
og Sogn, Hjerm Herred, Ringkjøbing Amt, staaende
for Hartkorn 6 Td. 1 Skp. 1 Fdk. 1 Alb. samt et Boel
sammesteds staaende for Hartkorn 1 Td. 4 Skp. 2 Fdk.
= tilsammen Hartkorn 7 Td. 5 Skp. 3 Fdk. 1 Alb. —
Og da mig er betalt den akkorderede Kjøbesum 1199
Rbd., skriver et Tusinde, en Hundrede, halvfemsinds-
tyve og ni Rigsdaler, saa kendes for mig og mine Ar-
vinger ingen videre Ret at have til denne bemeldte

Gaard og Boel med Bygninger og Ejendomme, Herligheder og Rettigheder i alle Henseende, saaledes som forrige Ejere have ejet samme, skal efterdags følge og tilhøre Køberen velbemeldte Anders Jensen og hans Arvinger til evindelig Arv og Ejendom, som jeg og Arvinger ere forbundne at hjemle ham og Arvinger efter Loven. — Dette Skjøde maa læses og protokolleres naar og hvor forlanges uden Varsel under mit Navn og Segl samt Vitterlighsmænd Forvalter Lund og Fuldmægtig Sinding i Holstebro, deres Underskrifter.

Holstebro, den 14. Juni 1802.

Peder Madsen Særkjær.

Som Vitterligheds mænd:

S. Lund.

N. Sinding.

Anders Jensen var efter Beskrivelsen en god Mand, der sammen med sin elskelige Kone Mette Marie med den største Omhyggelighed sørgede for de to Sønners kristelige Opdragelse, og de lønnede ogsaa deres Forældre derfor ved at vandre paa Dydens Veje og opføre sig vel. 1835 fristede han den tunge Skæbne at miste sin elskelige Hustru ved Døden.

Han stod nu ene med sine Sønner paa de gamle Dage, men han forsagede ikke, i Tillid til Gud dyrkede han sin Ager ved sine Sønners Hjælp, og de havde deres rigelige Udkomme, og Enighed og Fred var imellem dem. Han sørgede ogsaa for at faa sine Sønner velforsørgede, hvilket skete med hans Vilje og deres egne Ønsker, og han har stedse glædet sig i sin høje Alderdom derover, lige til sin Dødsdag.

Otte Dage før sin Død blev han noget syg, og klagede sig, talte med sin Søn og Sønnekone om, at han

nok snart skulde forlade denne Verden og dem, han holdt saa meget af. De gjorde alt, hvad der kunde gøres for at lindre hans Smerter, hvorfor han takkede dem. Den fraværende Søn Niels med Kone og Børn kom fra deres Hjem i Sevel tidsnok til at kunne staa sammen med de andre ved hans Leje. Han følte selv, at Enden var nær, sagde dem det sidste Farvel, foldede sine Hænder og sov rolig og stille hen den 2. November 1855, 93 Aar gl.

Jens Andersen Have, der var ældste Søn, fik Gaarden overdraget mange Aar, før Faderen døde. I mangt og meget lignede Jens Have sin Fader, flittig, nøjsom og i enhver Henseende en grundærlig Mand, hvis Ord man kunde stole paa. Dertil havde han altid et godt Humør, saa de, der kom som Gæster i Huset, befandt sig vel der. Maaske ogsaa hans Kone, Margrethe, havde sin Del af Æren derfor. Hun havde ogsaa den lykkelige Evne at kunne live op i Omgivelserne istedetfor at formørke. Det var ikke saa underligt, at de nemt kunde faa Tjenestefolk; thi der blev altid blandt Folkene talt om, »saa'en en skjøn Stej, de' wa o tjen' der.« Det gik meget ved Løjer og Kommers baade under Arbejdet og i Fritiden, men trods dette, fik Jens »Hau« altid meget udrettet af sine Folk, og de vilde gerne blive hos ham. — Det er underligt at tænke paa, at trods dette, at Velstand sad til Huse, blev de boende i den gamle Gaard med de toppede Sten i Gangen og Lergulvet i Dagligstuen og med Alkovesengene i samme Stue. — Det kunde ikke falde Jens Hau og Margrethe ind at bygge nye Huse, nej, der skulde spares, for at deres to Børn Anders Jensen — kaldt op efter sin Bedstefader og Mette Marie, opkaldt efter Bedstemoder — kunde faa en pæn Medgift, hvilket den Gang ansaas for en Be-

tryggelse for de unges Fremtid. — Jens Hau var med i mange Ting i Sognet. I mange Aar var han i Sogneforstanderskabet og i en lang Aarrække Kirkeværge. — Han var meget tjenstvillig, laante ofte Penge ud til Folk, der ikke altid kunde yde saa god Sikkerhed. Flere Aar før sin Død, havde han afstaaet Gaarden til sin Søn Anders. — Ogsaa efterat Anders var bleven gift, blev de gamle boende i Gaarden og mærkede ikke synderligt til, at denne Forandring med Gaarden var foretaget. 1883 mellem Jul og Nytaar blev Jens Have syg, og denne stærke Mand døde efter faa Dages Sygeleje. Han blev stedt til Hvile lige ud for Kirkens søndre Kors, hvor ogsaa hans trofaste Hustru hviler.

A n d e r s J e n s e n H a v e .

Faa Aar efter Jens Haves Død bestemte Anders Have og Hustru Else Henriksen fra Idomlund at flytte den gamle Gaard længere op paa deres Mark, hvorfra de bedre kunde overse deres Ejendom. Familien var forøget med flere Sønner og Døtre, saa det kneb med Plads i den gamle Gaard.

Det varede ikke længe, før Sognefolkene blev opmærksomme paa den unge driftige Mand, der havde lært dette fra sit Hjem ikke at slaa større Brød op, end man kunde faa bagt. »Han byggede fornuftigt«, sagde Folk, og han drev sin Jord efter den Tids Metode godt, og da han var en venlig, tjenstvillig Mand, der var godt lidt af alle, var Beboerne i Sognet klare over, at ham kunde de betro Styrelsen af Kommunens Anliggender. — Han var i mange Aar i Skolekommissionen, Kirkeværge, Sogneraadsformand, Formand for Brødbæk Mejeri — et af de første Mejerier i Jyl-

land — Bestyrelsesmedlem af Borbjerg Sparekasse, i Bestyrelsen for Holstebro Bank o. m. m.

Det vil deraf ses, at Folk havde forstaaet at tage hans gode Evner i Brug. Men selv om han havde meget at gøre med de andres Sager, fik han dog sit eget passet godt. For det er nu saadan, at den, der forsommer sit eget Hjem for at tjene andre, bliver Folk snart færdige med; thi den, der ikke kan bygge sit eget Hus, hvad stort han bygger, gaar snart i Grus. Af deres 5 Børn, 3 Sønner og 2 Døtre, er den ældste af Døtrene død. Hun havde været gift med den haabefulde unge Gaardmand Johannes Toft, der var Kirkeværge ved Borbjerg Kirke, men som kom saa ulykkelig af Dage ved en Eksplosion af Varmeapparatet i Kirken. — Den ældste Søn Jens Have købte Øster Dalby i Gimsing og bor der, medens den yngste Søn Christen Have købte Pajbjerg i Hvam. Pajbjerg omtales andetsteds. — Den mellemste Søn blev i Gaarden. — Den yngste Datter, gift med Christen Hvidberg, bor i Quistrup Mølle v. Struer.

Da Svigersønnen Johannes Toft var død, flyttede Anders Have og Hustru fra deres gamle Gaard og var hos Datteren i Naltoft og hjalp hende med at styre og ordne Gaarden, saa den en Gang kunde gaa i Arv til hendes Søn Morten Ejvind Toft. — Anders Have blev ingen gammel Mand; i flere Aar bar han paa en snigende Sygdom, der tilsidst medførte Døden.

BORBJERG MØLLE.

Denne Mølle med Sø og tilliggende kan følges helt tilbage til det 14. Aarhundrede, og ofte har der været Strid om den, idet snart den ene og snart den anden gjorde Krav paa den. Langt tilbage i Tiden har den

været under Ribe Bispestol, senere hørte den under Langtind.

For godt et Hundrede Aar siden ejedes den af Just Thorning, en Mand, der sad inde med megen Anseelse blandt Sognebeboerne. Han blev valgt ind som

Borbjerg Mølle

Sogneforstander og sad i Skolekommissionen i mange Aar og var med til at fastsætte Degnens Løn, der kom til at se saaledes ud:

»Under Forudsætning af Direktionens gunstige Bifald bestemmes det, at Degnen alene bliver fast Skolelærer og bestyrer første Distrikt, samt koster og lønner en duelig Assistent, der under tilbørlig Opsyn forestaar Undervisningen i 2. og 3. Distrikt, hans Løn som Sognets faste Skolelærer foruden de faste 11 Tdr. $7\frac{1}{2}$ Skp. Rug, 1 Td. 1 Skp. Byg og 3 Td. $\frac{1}{4}$ Skp. Havre samt 23 Brød, 25 Faarslaar endvidere: 4 Rbd. 2 Mk. 15 Sk. Sølv og Offer og Accidenser, 8 Td. 7 Skp. Byg leveret in natura og 25 Tdr. Byg betalt efter hvert Aars Kapitelstakst. I Stedet for Skolepengene

foreslaas, at Degnen som Kirkesangeſt kan tillægges 10 Rbd. Sølvg og Ligningen foregaa paa alle Distrikter i Sognet. Brændslet til Skolen blev fastsat til 20 Læs Skudtørv a 18 Snese og 20 Læs Hedetørv a 10 Snese.

Gjølbye.   Thorning.   Jens Pedersen.
Søren Nielsen.

Thorning solgte Møllen til Skjærlund Damgaard, der var mere stiltfærdig end Thorning. Der var noget fredeligt og smukt over baade Damgaard og hans fromme Hustru. — I Damgaards Tid kom to af hans Naboer i Tanker om, at de vist havde Ret til Søen ud til Midtstrøm. I den Formening begyndte de at fiske Gedder og Aal i lange Baner. De kørte Fiskene til Holstebro og solgte dem der.

Damgaard syntes selvfølgelig ikke om dette, og han førte saa Proces med Naboerne i lang Tid. Det gik til Højesteret, og her tabte Naboerne, saa Søn hører nu til Møllen med Rette. Det er en lille venlig Sø paa ca. 28 Td. Land, rig paa Fisk. — For mange Aar siden brød Søen en tidlig Foraarsdag Dæmningen til Møllen, og ud fusede Vandet af Søen med et øredøvende Bulder. Forunderligt stod Bygningerne det over, trods det, de var gamle; men Vandet var saa at sige løbet helt af Søen, og Folk kom i Skarevis rundt fra Sognet for at fange Fisk med de bare Hænder. — Dæmningen blev gjort i Stand og sikret mod Gjentagelser.

Damgaards eneste Søn Jens Peter købte Herregaa den Lergrav i Aulum, og da Damgaard blev træt af at have Møllen, solgte han den til Lars Christensen fra Sevel og flyttede til Lergrav, hvor han henlevede sin sidste Tid.

Lars Christensen, der nu fik Møllen, var en meget begavet og indsigtfuld Mand, der snart blev taget i Brug i Sognet, dels som Sogneraadsmlem og i længere Tid dets Formand og dels som Sparekasseformand, endvidere Taksationsmand til Kreditforeningen. Han var altid redebøn med sin Hjælp. Hans Hustru var fra Sevel, og de havde 6 Børn, 5 Sønner og 1 Datter. Den ældste tog Lægeeksamen og var i en Del Aar Kredslæge i Holstebro; men døde i en ung Alder. — Da Lars Christensen døde, sad hans Enke med Møllen, indtil Svigersønnen Niels Mundbjerg købte den og boede der til sin Død. Han byggede den gamle Mølle op og forbedrede Ejendommen paa mange Maader, dels ved Dræning og paa anden Vis. I Sogneraadet sad han i en Del Aar og var i nogle Aar dets Formand. — Han var en meget virksom og energisk Mand, der foruden de mange Ting, han tog Del i, ogsaa drev en stor Korn- og Foderstofforretning. Desværre døde den dygtige og brave Mand tidlig. — Efter i nogle Aar at have haft Møllen, solgte hans Enke den til den nuværende Ejer, Johannes Kobborg.

LIBERGREEN.

Denne gamle Gaard ligger ved Sydspidsen af Engdraget nedenfor Kirkebakken tæt ved den store Række af Gravhøje sønden for. Langt tilbage i Tiden var denne Gaard kun et Bol og hørte under Borbjerg By, dette var ved Aaret 1597. — For mange Aar tilbage boede der en Mand ved Navn Søren Gren, han forsømte i høj Grad Gaardens Drift og Husenes Vedligeholdelse, hvorfor han heller ikke kunde forblive i den; og ved en Byttehandel med Jens Hedegaard, der ejede et lille Hus ved Borbjerg Kirke, Hedegaardhus kaldet, Jorden var kommen fra Store Hedegaard, blev

Jens Hedegaard nu Ejer af Gren. Jens Hedegaard var født i St. Hedegaard 9. Marts 1818, og hans Hustru Ane Marie Ipsen, der var født i Broager i Sønderjylland den 26. Maj 1811, kom nu til at bo i den gamle, forfaldne Gaard. Her var nok at tage fat paa. Det første, Jens »Grejn«, som han kaldtes, begyndte med, var at faa nogle bedre Ud-huse; Stuehuset tænkte ingen paa; skønt simple og tarvelige var det en Begivenhed, da de var byggede; man var nøjsom i de Tider. En anden Begivenhed, der ogsaa blev omtalt meget i Sognet, var, da Jens »Grejn« fik gravet en Brønd hjemme i Gaarden. — Tidligere maatte de hente

Jens Gren og Hustru Ane Marie

Vandet et langt Stykke Vej nedenfor Banken. Det kunde være drøjt nok om Vinteren at mase igennem Snedriverne med Vand til baade Mennesker og Dyr. Brønden var dyb og kostede meget efter Datidens Forhold; men den, der glædede sig særlig derover, var den flittige og gode Husmoder. Hun fortjener sin Part af Æren for, at det bar mod lysere Tider i økonomisk Henseende. Hun var aldrig ledig, spandt selv Ulden, vævede Tøjet og syede Børnenes og sit eget Tøj, og naar Mørket sænkede sig, flokkedes Børnene og senere hen Børnebørnene for at høre hende for-

tælle om sin Hjemstavnssegn i Broager og deromkring. Hun kunde fortælle som faa, og derfor har Børnebørnene hendes Minde i kær Erindring. Jens »Grejn« var ikke nogen særlig dygtig Landmand, han var mere optaget af andres Sager. I Sogneraadet sad han en Del Aar, og Lægdsmand var han i en lang Aarrække, og en hel Del andre offentlige Bestillinger var ham betroet. I Forhold til sin Samtid havde han gode Kundskaber, skrev og regnede godt; men hvad der var endnu mere, ingen kunde saadan belægge sin Tale som Jens »Grejn«. Han var Diplomat af Rang, kom aldrig i Konflikt med nogen, forstod at mægle stridende Parter til Forlig. Der blev sagt af hans Standsfæller: »Jens »Grejn« er en »løjn Kaal«.

I sine unge Dage havde han tjent Provst Damgaard som Kusk. Han vilde gerne fortælle om Provstens Samtaler med ham, naar han paa de lange Ture kørte med Provsten. — 1864 kørte han »Egtekørsel« med Tyskerne, og det tog lang Tid, og da Krigen var forbi, kørte han og Hustru og nogle af Børnene til Slesvig for at besøge hans Hustrus Slægtninge. Det var en lang Køretur pr. Vogn og endda i en stiv Vogn. Det var et Par gamle agtværdige Mennesker, i hvis Selskab man befandt sig vel. Jeg tror ikke, de havde en eneste Uven. — Deres Datter Kirsten blev gift med Møllersvenden, Jens Madsen, i Borbjerg Mølle. Kort efter Jens Madsen og Kirstens Giftermaal overtog de Gaarden Libergren. De gamle blev i Gaarden og skulde have Aftægt; men den kom de aldrig til at tage, da de gik, som de havde været vant til i al deres Tid. — Det var et hyggeligt Sted at komme, baade gamle og unge var saa fornøjelige og underholdende, og man havde altid Følelsen af, at de levede i god og kærlig Forstaaelse med hinanden. — Jens »Grejn« og

Hustru er døde, og Jens Madsen og Hustru er døde, Gaarden gik saa over til Jens Madsen og Hustrus ældste Søn Jens Madsen Libergren, Libergren er taget som Slægtsnavn efter Gaarden for alle Børnene, og der boede han og Hustru en Del Aar, indtil de for nogle Aar siden solgte den til en ung, dygtig Landmand, Ole Elkjær, Søn af forhenværende Gaardmand i Sahl Thomas Elkjær og Hustru.

OM FAMILIEN GYLDENSTJERNE PAA NØRRE VOSBORG

Af P. Storgaard Pedersen.

Mange af Familien Gyldenstjerne var i Slutningen af Middelalderen og senere knyttet til Hardsys-sel, og især til Timgaard var den Slægts Navn hjemme-hørende i flere Slægtled. En af Slægtens mærkeligste Mænd her paa Egnen var Knud Henriksen Gyldenstjerne, der ved Giftermaal blev Ejer af Nørre Vosborg. Han var Søn af Henrik Knudsen Gyldenstjerne til Restrup og Iversnæs (nu Vedelsborg paa Fyen), og fik i sin Ungdom gejstlig Uddannelse. Som Slutning paa sin Skolegang tog han Magistergraden, og Mester Knud Henriksen, som han derefter i Almindelighed kaldtes, blev allerede som ung Mand Sekretær i Chr. II.s Cancelli, og derefter blev han 1520 Domprovst i Viborg. Under den jydsk Adels Opstand mod Kongen optraadte Mester Knud som Mægler, og først da der ikke mere var Mulighed for at redde Kongens Sag, opsagde han sammen med sin Slægtning Ove Bilde og Mogens Gjøe sin Troskabsed til Kongen. D. 26. Marts 1523 var han med til at besegle Frederik den I.s Haandfæstning, hvorefter han optoges i Rigsraadet.

Da Biskop Jens Andersen Beldenak 1527 tænkte paa at opgive sit Embede, valgte han Mester Knud til sin Eftermand, og denne maatte gaa ind paa at ud-

rede en ligesaa stor Sum til Kongen, som man ellers betalte til Paven for at faa Bekræftelse paa Bispestillingen. To Aar efter, da han overtog Embedet, lovede han at yde Formanden en aarlig Pengesum.

Som Biskop indtog Knud Gyldenstjerne en Særstilling, der i flere Henseender var afvigende fra den gamle Tids Tankegang. Pavelig Konfirmation søgte han ikke, og i den følgende Tid optraadte han med Velvilje overfor den fremtrængende Lutherdom. Han var ikke bange for at forhandle med Hans Tavsén, og 1531 kaldte han Jørgen Sadolin fra Viborg til Odense, hvor denne fik Lov til at prædike ligesom til at levere den første danske Oversættelse af Luthers lille Katekismus, som længe gik under Navn af »Knud Gyldenstjernes Katekismus«.*)

Da Chr. II. 1531 satte sig fast i Norge, blev Knud Gyldenstjerne og tre andre Mænd sendt til Oslo for at forhandle med ham, og de havde Fuldmagt til at slutte Forlig. Fra begge Sider gør disse Forhandlinger et pinligt Indtryk, idet en aaben og ærlig Fremgangsmaade savnes fra begge Sider.

Da Underhandlingerne 1. Juli 1532 var endt med, at et Lejdebrev for Chr. II skulde udstedes, kom der Brev fra Kong Frederik I, at der ikke maatte slutes nogen »Handel« med Kong Chr. II, med mindre han vilde overgive sig paa Naade og Unaade. Peder Skram og Vilken Steding nægtede da at sætte deres Segl under Forliget; men Knud Gyldenstjerne vilde ikke træde tilbage fra den Aftale med Kong Christiern, han havde truffet i Kraft af den uindskrænkede Fuldmagt, han selv havde medbragt, og det ses ikke, at de andre Kommissærer gjorde Indvendinger mod den

*) Nordisk Tidsskrift for christelig Theologi III B., S. 209—37.

troløse Fortielse, hvorved Lejdet af 1. Juli blev en Fælde for den ulykkelige Konge. Forliget vilde Fr. I ikke overholde, og Skylden blev kastet paa Knud Gyldenstjerne.

Protestanterne roste Mester Knud og kaldte ham »en ærlig og from Biskop«, men Katolikerne med Povl Helgesen i Spidsen kunde ikke finde Skældsord nok mod »den troløse Skinbiskop«. Under Grevens Fejde mistede han sit Embede, idet han 1534 blev fortrængt af Lybækkerne, som indsatte den fordrevne svenske Ærkebiskop Gustaf Trolle til Biskop paa Fyn; men efter Slaget ved Øksnebjerg kom han dog igen i sit Embede. Da Reformationen Aaret efter blev gennemført, blev han fængslet af Lensmanden Claus Daa, netop som han efter endt Gudstjeneste traadte ud af Albani Kirke. Derefter blev han sat under Bevogtning først paa Dragsholm og senere i Vordingborg. Efter omtrent et Aars Fængsel blev han løsladt, og han maatte da afgive skriftlig Erklæring om at være Kongen og hans Søn tro og finde sig i Kirkefornyelsen.

Som det foregaaende har vist, var Overgangen ikke saa utaalelig for ham. Som Kendetegn paa sit lutherske Sindelag indgik han Ægteskab med Jytte Podebusk, Datter af Prebjørn Podebusk til Nørre Vosborg og Enke efter den i Clementsfejden ved Svenstrup faldne Rigsraad Niels Brock til Estrup. Med sin Hustru arvede han Nørre Vosborg og flere Gaarde, og efter Broderen Gabriel Gyldenstjerne fik han Restrup Hovedgaard.

En anden Datter af Prebjørn Podebusk hed Anne og blev gift med Gregers Holgersen Ulftand. De to Svogre delte 1551 Vosborg, saa der efter den Tid nævnes baade Sdr. og Nørre Vosborg. 1516 var Prebjørn Podebusk ved Mageskifte bleven Ejer af Tvis

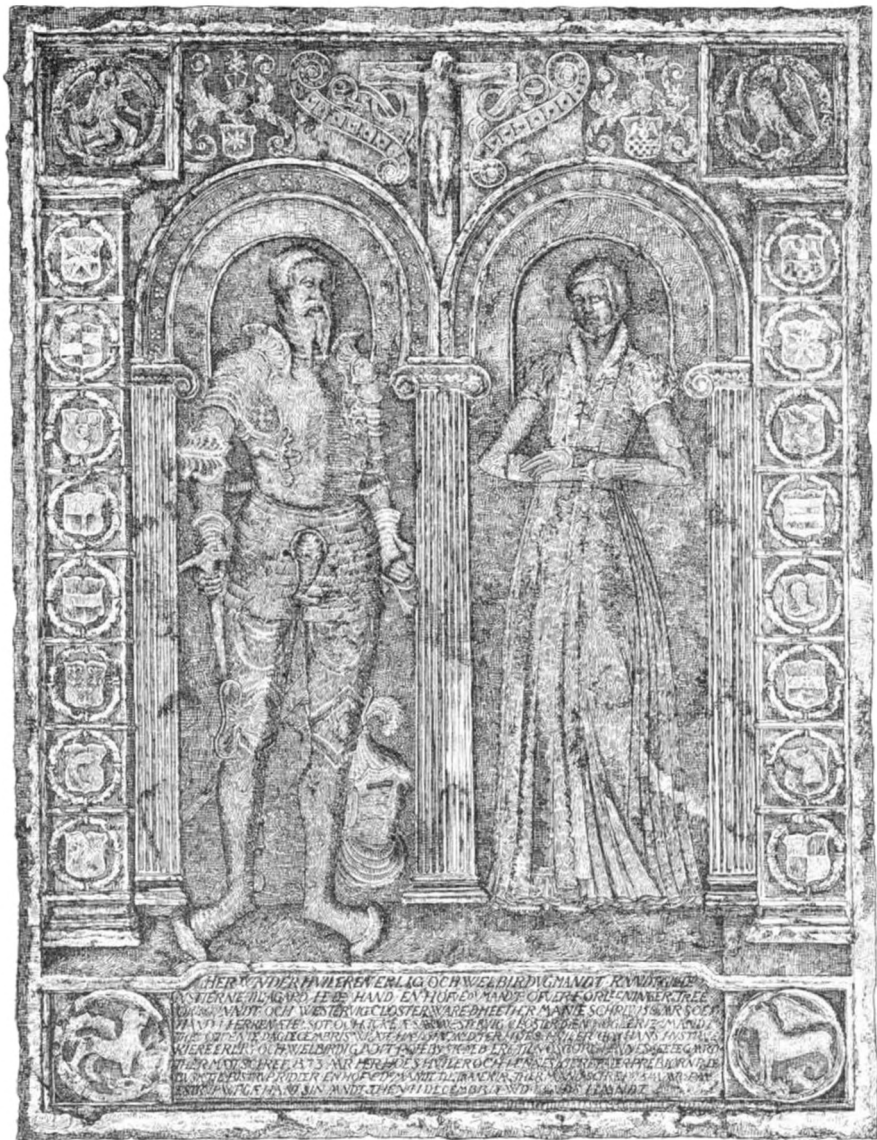
Klosters Ejendom Skærumgaard og det Kapel, som laa længere mod Vest ved den hellige Kilde. Ved Kirkefornyelsen skænkede Kongen Kapellet til det almindelige Hospital i Ribe, men da Hospitalet ikke kunde faa ret meget ud af en saa fjern Ejendom, købte Knud Gyldenstjerne af Hospitalet denne Besiddelse, hvortil der rimeligvis vedblev at være nogen Indtægt fra Kildegæster, og hvor den ny Ejer kunde holde sine Messer. 1553 d. 19. Oktbr. udsendte Kongen fra Kolding følgende Brev til Knud Gyldenstjerne:*)

»Vider, at vi er kommen udi Forfaring, hvorledes at I nogen Tid siden forleden skal have købt Skærum Kapel af Forstanderne for vort almindelige Hospital udi vor Købstad Ribe for en ringe Penning, og Hospitalet derudi ikke er sket Skel. Sammesteds forfare vi, at I for en føje Fordels Skyld tilsteder, at der bruges Afguderer og anden Uskikkelighed i samme Kapel. Thi beder vi Eder og ville, at I med det første tiltænker at stille førnævnte Forstandere tilfreds, saa at de paa Hospitalets Vegne fanger Fyldest for samme Kapel, hvad det kan være værd, og naar I dem det betalt haver, at I straks lader det Kapel afbryde og bortføre, saa at deraf intet bliver staaende igen, paa det den Uskikkelighed, som der bruges, kan blive nederlagt.«

Kapellet her var, saavidt man kan se af Grundplanen, omtrent 15 Alen bredt og dobbelt saa langt, og efter Etatsraad Tangs Vilje skal Pladsen bestandig fredes.

Knud Gyldenstjerne blev altsaa ved Arv og Køb en stor Godsejer, hvorved han indtog en anset Stilling

*) Tegnelser over alle Lande, hvorefter Brevet er aftrykt i »Ny kirkehistoriske Samlinger« III B., S. 300—301. Meddeles her med Nutids Retskrivning.

Knud Gyldenstjernes og Hustrus Ligsten

blandt sine Ligemænd. Han fik store Len at styre og blev brugt til vigtige Hverv i Rigets Tjeneste; men sin Plads i Rigsraadet fik han ikke tilbage.

Knud Gyldenstjernes og Hustrus jordiske Levninger er nedlagt under Korgulvet i Aarhus Domkirke, hvor en smuk og anselig Ligsten dækker Graven. Under Ægteparrets Billeder staar:

»Her under hviler en ærlig och velbiurdig Mandt,
 Knudt Gyldenstiarne til Ågaard hede hand.
 En Høfvedismand ofver Forlæninger tree,
 Ørum, Lundt oc Westervig Closter vare thee,
 ther mandt schref 1567 Aar*)
 sov hand i Herren af Helsot och icke af Saar
 i Westervig Closter then høglerde Mandt,
 den ottende Dag Decembris opgaff hand sin Aand.
 Herhøes hviler hans Husfrue kiere,
 erlig, welbiurdig Jodit Podebusk med Ere
 til Wosborg hennes Seedegaard, ther mandt schref
 1573 Aar.

Prebjørn Gyldenstjerne, forriges Søn, blev født 26. Oktober 1548 og opkaldt efter Morfaderen. Som ganske ung blev han Hofjunker, og allerede 1563 fik han sammen med sine to Søstre Hanherred som Pantelen; men 1567 byttede de dette Len med St. Hans Kloster i Viborg. Moderen havde vistnok Vestervig Kloster i Pant til sin Død 1573, da Sønnen overtog det. Nu fratraadte han Hoftjenesten og blev Lensmand paa Aastrup, som han 12. April 1595 ombyttede med Bøvling Len, hvortil laa Ulfborg og Hing Herreder. Dette Bytte var fordelagtigt for Prebjørn Gylden-

*) Billedhuggeren har hugget et forkert Tal. Der skulde staa 1560.

stjerne, fordi Lenet laa saa nær ved hans Sædegaard
Nørre Vosborg.

Prebjørn Gyldenstjerne

Afgiften, som Kronen skulde have af disse Len, var
1300 Daler og Halvdelen af de uvisse Indtægter, samt

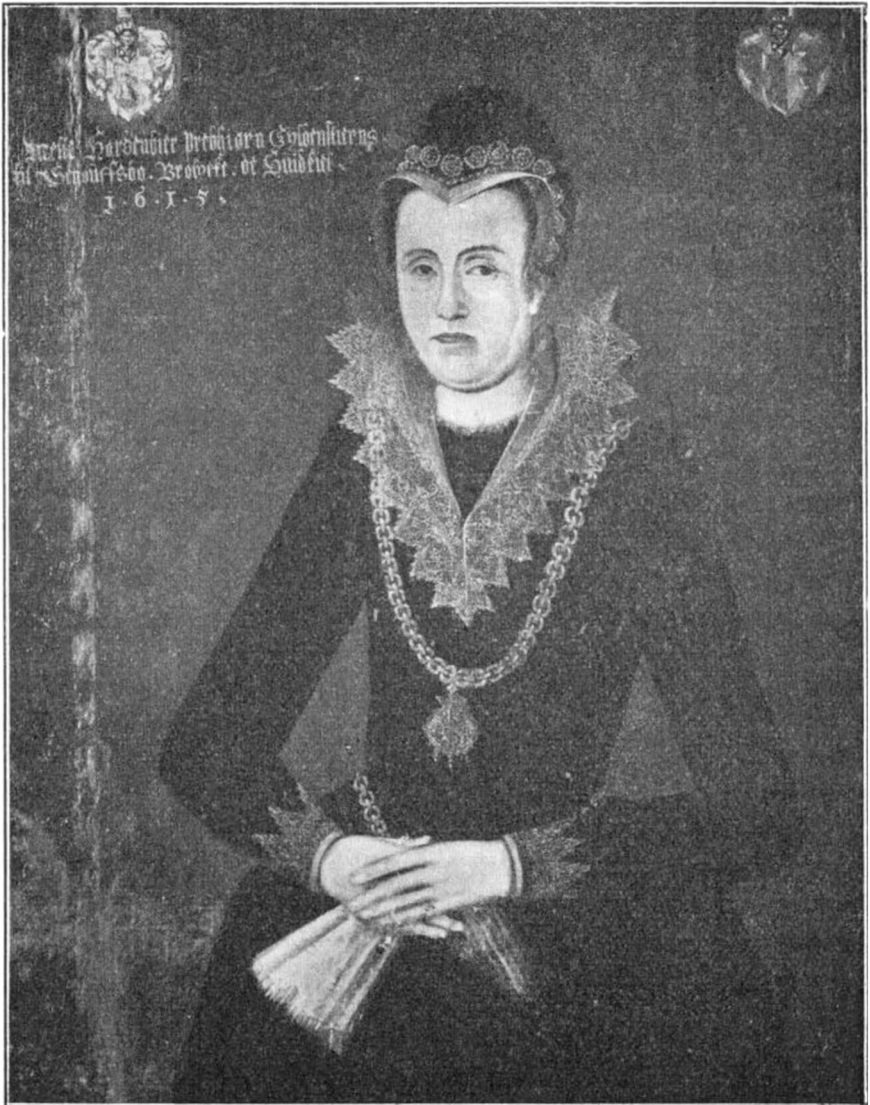
den gejstlige Jurisdiction paa Regnskab. Aaret efter blev Afgiften nedsat til 900 Daler samt Femtedelen af Oldengælden, mens de andre Afgifter blev som før. Oldengælden svarede de Aar, da der kunde fedes Svin i Skovene, men det var kun Tilfældet faa Steder her paa Eggen. 1602 svarede Lensmanden 763 Daler og Halvdelen af de uvisse Indtægter. Nettoindtægten dette Aar var 1608 Daler og 218½ Daler af den gejstlige Jurisdiction.

Rigens Indtægt af Bøvling Len og de to Herreder var 3006 Daler. Heraf ydede Prebjørn Gyldenstjerne 900 Daler, og af Stigtens aarlige Indkomst 492 Daler. Af Jordegods, som var lagt under Lenene, siden Pr. G. overtog dem, skulde han svare 136 Daler, og af den aarlige Sandtold*) 100 Daler. Kronens netto Indtægt var altsaa 1628 Daler, Resten var Lensmandens Løn, og desuden nød han Slottets Landbrug, men i Krigstid skulde han tjene med 6 Gerustheste. Senere viste det sig, at Jordebogens Ansættelse af Gæsteriet var for høj, og da blev Lensmandens Afgift nedsat med 152 Daler. 1580 den 28. August blev han gift med Birgitte Rosensparre, men hun døde allerede 2. April 1583**) og efterlod sig en lille Datter, der efter Farmoderen var kaldet Jytte. Denne Datter ægtede 1604 i Viborg Peder Juel til Hesselmed og Gjorslev, og som Arv efter Moderen fik hun Hovedgaarden Totterupholm, nu Rosendal, i Fakse Herred. 1589 den 22. Juni blev Prebjørn Gyldenstjerne atter gift med den 20 aarige Mette Hardenberg, Datter af den rige Erik

*) Hver Fisker i Bøvling Len skulde yde Lensmanden 1 Torsk aarlig i Sandtold.

**) I Claus Billes Kalenderoptegnelser, Danske Slgr. II R., 5. Bind, hedder det: Anno 1583 2. April obiit in Arce Aastrup Domina Birgitte Rosenspar, Predbjørni Gyldenstjerni uxor.

Hardenberg og Anne Rønnow til Skovsbo. Hendes Fader var svagelig i sine sidste Leveaar og hendes

Mette Gyldenstjerne

Moder meget tungsindig, saa Døtrene fik en tung Arv at bære paa. Prebjørn Gyldenstjerne var 41 Aar,

da han anden Gang holdt Bryllup, og han lod denne Glædesfest fejre paa en saadan Maade, at han derfor fik en drøj Irettesættelse og idømtes en Bøde, idet Gæsterne mod kgl. Forordning havde moret sig og danset altfor voldsomt efter Maaltidet, som først var begyndt omtrent ved det Kløkkeslet, da det skulde være endt. Man var ellers paa den Tid ikke ræd for at nyde Livets Goder til Overflod; men Formynderregeringen maa ved denne Lejlighed her have faaet Samvittighedskrupler, og derfor er Brylluppet kommet ind i Historien. 1588 blev Kong Frederik II's Lig stedet til Jorde i Roskilde Domkirke ved en højtidelig Bisættelse, og her var Prebjørn Gyldenstjerne sammen med andre af Landets mest ansete Adelsmænd med til at bære Kongens Lig til dets sidste Hvilested. Han var ogsaa med paa andre Omraader, hvor han ifølge sin Stand blev kaldet til at optræde. Sammen med flere Sendebud var han 1595 med paa en lang og besværlig Rejse op forbi Nordkap, hvor man skulde forhandle med Russerne om Norges Grænser og Højhedsretten over de i Grænseegnene boende Laplændere. Men de russiske Sendebud kom ikke, og efter nogle Ugers Venten drog de danske Udsendinge hjem med uforrettet Sag. Aaret efter blev Prebjørn Gyldenstjerne Medlem af Rigens Raad og deltog derpaa i Kroningshøjtidelighederne. Selve Kroningen fandt Sted 8. Sept. 1596 i Frue Kirke under stor Pragt. Den følgende Dag blev Kongens Søster Augusta viet til den holstenske Hertug Johan Adolf, og da var alle de indbudne Fyrster og Fyrstinder, Herrer og Damer Gæster ved Kongens Bord.

Da Kongens Søster Hedevig 1602 holdt Bryllup i Dresden med Kurfyrsten af Sachsen, var Prebjørn Gyldenstjerne en af de Mænd, der repræsenterede Kon-

gen. Aaret efter ledsagede han Kongen, da denne blev hyldet i Hamborg. Mens Kongen 1606 var paa Besøg i England, skulde Pr. G. deltage i Regeringens Førelse, og altid var han trofast i sin Herres Tjeneste. Hans Lensregnskaber findes i Rigsarkivet for flere Aar, og de afgiver ligeledes et Bevis paa den Paalidelighed, han ellers viste i al sin Færd.

Endnu faa Uger før sin Død var han med ved et af de kongelige Drikkelag paa Rosenborg, og her i København blev han meget syg og havde vel nok en Følelse af, at han bar paa en Sygdom til Døden; men han vilde hjem for at dø paa sin fædrene Gaard Nr. Vosborg, hvor han drog sit sidste Suk 23. Juli 1616. Faa Dage efter blev han ført til sit sidste Hvilested i det Gravkapel, hans Børn med stor Bekostning lod indrette i en Sidebygning til Ulfborg Kirke, hvor hans første Hustru ifølge Indskrift paa det smukke Epitafium ogsaa var lagt til Hvile.

Endskønt Prebjørn Gyldenstjerne var en vel oplyst Mand, delte han dog sin Samtids Overtro og havde en mærkelig Lyst til at lade andre faa Oplysning om det, han selv mente at have erfaret. Saaledes lod han sin sidste Hustrus Sygehistorie nedskrive for at udgive den i Trykken med en bred Redegørelse over hendes Besættelse af den onde. Baade han selv og hendes Omgivelser var overbeviste om, at den onde 1597 havde besat hende og »slog og drog hende, saa hendes Krop sad udi et blodigt Kød«. Sygdommen vakte megen Opsigt især ved den mærkelige Kur, som den fine Adelsdame underkastede sig. En Nat forekom det hende, at en Stemme kaldte paa hende og bød hende staa op og gaa den tre Mil lange Vej til Vallø, hvor hun skulde faa sit Helbred igen. Med Kæp i Haanden begav hun sig paa Vandring, men hun troe-

de, at den onde Aand fulgte hende paa den ene Side, mens hun paa den anden Side var fulgt af en Engel. I et Taarnkammer paa Vallø søgte hun at befri sig for sin Plageaand, som hun talte mod af Skriften, og der hjalp Gud hende, saa hun to Dage senere med Lethed kunde gaa derfra, og »nu blev hun smuk, sund og tilpas«; men den Kæp, hun havde i sin Haand, da hun gik til Vallø, »lagde hun i Kammeret og lod den der liggendes blive.«*) Om hendes alvorlige, religiøse Tænkemaade vidner nogle Bønner af hende, som findes i Karen Brahes Bibliotek.**)

Efterat hun 1616 var bleven Enke, levede hun mest paa Gaarden Skovsbo, der ligger i Rynkeby Sogn paa Fyn og var en Arv efter Faderen. Her havde hun nogle af sin Børnebørn om sig til Opdragelse. De urolige Forhold under Kejserkrigen nødte hende til for længere Tid at forlade Fyn, og næppe var hun kommen tilbage hertil, før hun døde 4. Maj 1629 under et Besøg hos Søsteren Kirstine paa Eskebjerg. Først to Aar senere holdt den ansete Biskop Hans Mikkelsen i Odense hendes Ligprædiken, som blev udgivet i Trykken, men da var hun formodentlig allerede stedet til Hvile i Familiens Gravkapel i Ulfborg Kirke.

OM GRAVKAPELLET VED ULFBORG KIRKE.

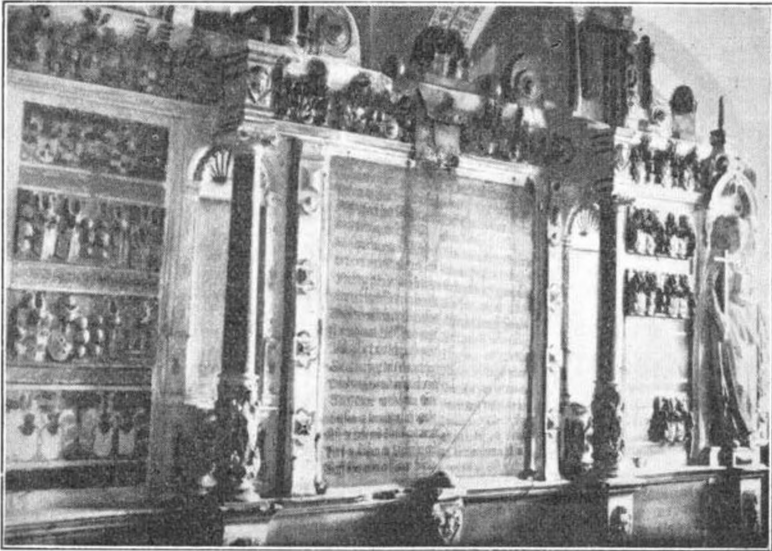
I Hofmans Foundationer og Gavebreve findes følgende Meddelelser:

»At Prebjørn Gyldenstjerne til Vosborg, Danmarks Riges Raad og Befalingsmand paa Bøvling og Fru Mette Hardenbergs Børn nemlig: Knud Gyldenstjer-

*) Nye danske Magazin II B., S. 318 ff.

**) Landsarkivet i Odense.

ne til Skovsbo, Henrich Gyldenstjerne til Svanholm, Befalingsmand paa Varberg Slot, Jørgen Brahe til Hvedholm, Ridder, Befalingsmand paa Hagenskov Slot paa sin Hustru Anne Gyldenstjernes og Birgitte Gyldenstjernes, sal. Axel Urnes til Rugaards, Vegne, har ladet et Capel til bemeldte deres Forældres Begravel-

Mindetavlen i Ulfborg Kirke

se bygge ved Ulfborg Kirke, hvorudi deres og Fru Birgitte Rosensparres Legemer og nogle Børn hviler, hvorpaa hans Majestæt har givet Benaadning, at samme skal tilhøre dem og Arvinger til evig Tid, hvortil er lagt en Eng, som tilforn har »lagt« til Holmgaard i Ulfborg Sogn, kaldet Stoff Eng, som Præsten i Brug haver og deraf skal svare aarlig en halv Tønde Smør, hvorfor aarlig betales 12 Sletdaler a. 64 Skilling, som Præsten til Ulfborg Kirke, som nu er eller herefter kommendes vorder, skal oppebære og dermed samme Capel fuldkommen med Vinduer og andet i alle Maa-

der vedligeholde. Og efterdi samme Capel er af Grundmur vel bygt og med Bly belagt, da kan mange Aar bortgaa, førend Reparation behøves, hvorfor de har sluttet, at naar forbemeldte Opbørsel er udi Beholdning 30 Sletdaler, som paa Rente skal udsættes, skal de 12 Sletdalers aarlig Opbørsel til St. Michaelis Dag aarlig uddeles til de 6 elendigste Stakler, som i Sognet findes, hvis Navne aarlig af Præsten skal antegnes og derfor gøre Rede, hvilken af dem eller Arvinger det begerendes er at levere, og det saa continueres, indtil de forbemeldte 30 Sletdaler paa Capellet nødvendig er anvendt, og saa atter at angaa, naar, som før er meldt, 30 Daler er udi Forraad paa Rente at sætte. Og skal samme Præst for sin Umage og Tilsyn have 2 Daler in Specie aarlig, og dersom han dette ikke rettelig efterkommer, skal han samme 2 Daler miste og desuden staa til Rette efter Biskoppens og Provstens Sigelse. Og naar Brøstfældighed paa Capellet findes, skal den af 4 uvillige Dannemænd synes og granskes og af dem tages beskreven og siden det lideligste muligt forfærdiges, som det sig bør og forsvarligt er.

Odense, d. 30. September 1635.

Til Vitterlighed:

Johan Borchardsen,	Knud Nielsen,
Biskop.	Provst i Ulfborg Herred.

I Gravkapellet ses endnu det smukke Epitafium af Sandsten med en Mindetavle af sort Marmor i Midten, og ved Siden af denne findes to joniske Søjler af spraglet Marmor med udsmykket Sokkel. En bred Ramme foroven og ved Siderne er prydet med Fami-

liernes Vaabenmærker. Paa den store Midtplate
staar:*)

Under denne Stien och Grauffschrift
Preben Gyldenstjerne mon Hvile,
Hvis lifff och død, leffindtz Bedrift
Vi Kortelig Beschriffue.
Estrup vaar hans fødseltzstedh,
Octobris den Tiuffuinde och sette
Femten Hundert Aar stode det ved
Otte och fyrritiffue Vi ey forgiette.
Under Disciplin udi Gudsfrøct
J Ungdomen Bleff fremdraget
Thill at faa it Mandelig Naffn och røgt.
Sig at Forsøge det Hannom behagit.
Udi Konggens Gaard med Gunst och ynde
Sin HERRE en Tid lang tientte.
Sig saa at forandre fich i Sinde
Aff de Beste med Thro Hand miente.
Først Rosenspær en Stalbroder goed
Gaff Hannom arfuinger thuinde.
Fru Mette dernest aff Hardenbierig Rod
Enn Gudfrøctig, dydelig Qvinde
Gaff Hannom Sønner oc døtter femb,
Som endnu er i Liffue.
Hindis husbund Kier Hun aldrig forglem
Den Grauffschrift Lod Hun Beschriffue.
For thienneste tro oc Mandige Mod
Udi Fredz och fejde Tide
Afflagde Hannem sin Herre goed
Med Tronens Lehen och ære dislige
Thog hannom med sig udi Raad
Rigens Bestilling at Betiene
Udi Landet och uden met Raad og daad

*) Se min Ulfborg Herreds Historie, Side 165.

Hand Riget Trolig monne miene.
 Thusind sex Hunder sex til Thi
 Aff Julio stod Otte tilbage,
 Da bucket den HERRE oc helt saa fin,
 Hans Siel Vij Gud befalle.

Under Mindetavlen findes fire ved fremspringende
 Sokkeler adskilte Felter. I Feltet til venstre staar:

»Rosenspær af Stamme goed
 Gaff hannem Døttre tuinde
 Jytte oc Anne, den Sidste i Joerd,
 Den Første Er endnu i liffue.«

I Feltet til højre staar:

»Hans Siste Ecteschab Velsignet Gud
 Hannem fødde W. F. Mette
 Eiler, Hendrich, den eldste Knud,
 Birthe oc Anne Wi iche forgete.«

I Midtfelterne staar følgende latinske Indskrift:

»Textus concionis Funeris habita Wiburgi Cim-
 brorum 6. Augusti Anno Jesu Christi 1616 destinatus
 fuit ante obitum ab ipso defuncto Psalm. 84: Qvam
 dilecta Tabernacula tua, Domine Zebaoth! Concupiscit
 et deficit Anima mea in Atria Domini, cor meum et
 caro mea exultaverunt in deo vivo.«*)

Ved Siderne af Epitafiet findes to i Sandsten udførte
 Figurer, Troen og Haabet, næsten i Legemsstørrelse.

*) Oversat paa dansk: Teksten ved Ligbegængelsen, der
 blev holdt i Viborg i Jylland 6. Aug. 1616, var af den afdøde
 før hans Hedengang fastsat til Salme 84: Hvor elskelige ere
 dine Boliger, Herre Zebaoth! Min Sjæl begærer, ja længes ef-
 ter Herrens Forgaarde; mit Hjærte og mit Kød raaber med
 Fryd til den levende Gud.

KNUD GYLDENSTJERNE DEN YNGRE,

der var Prebjørn Gyldenstjernes ældste Søn og født 27. Juni 1591, arvede N. Vosborg og Skovsbo. Han ægtede Herman Juels Datter Christence fra Aabjerg i Vedersø Sogn. Hun blev nu gift tredje Gang, idet hun først 1604—1606 havde været gift med Kjeld Juel til Stubergaard og derefter 1611—12 med den lærde Kjeld Krabbe til Brusgaard. I sine to første Ægteskaber havde hun ikke Børn; men i hendes sidste Ægteskab fødtes 2 Sønner og 4 Døtre, hvoraf kun en Søn og en Datter naaede den voksne Alder. Knud Gyldenstjerne kom snart i saa stor Gæld, at han blev nødt til at sælge begge sine fædrene Gaarde. N. Vosborg med tilliggende Mølle og Gods skødede han 18. Juli 1626 til sin Svoger Jens Juel, der den Gang var Statholder i Norge. Sidst i Trediverne døde Knud Gyldenstjerne, og han ligger formodentlig jordet i Viborg Domkirke, da hans Enke før sin Død havde bestilt sit sidste Lejested der.

Om Christence Juels Enkestand, der varede til 1658, er der fortalt udførligt i Hardsyssels Aarbog 1923 S. 50 ff.

GENFORENINGSMINDESMÆRKERNE I RINGKJØBING AMT

Af Redaktør *Johannes Vejlager*, Vejgaard, Aalborg,

— — — „Alt, hvad Fædrene har kæmpet,
Mødrene har grædt,
har den Herre stille læmpet,
saa vi vandt vor Ret.“ — — —

Ved det store, uforglemmelige Aabenraamøde i November 1918 citerede H. P. Hanssen ovenstaaende Vers af Bjørnson og fandt deri Udtryk for sine Følelser overfor den store og i Historien enestaaende Begivenhed: Genforeningen, der nu stundede til.

Denne Følelse var imidlertid ikke alene H. P. Hanssens, men i nogen Maade hele det danske Folks, hvilket har givet sig til Kende paa mangfoldige Omraader. . . . Og at Følelsen ikke blot var en flygtig Stemning, er Landeværnet af 1927 bl. a. det smukkeste Bevis for. . . . Det er f. Eks. ogsaa ud fra denne eller dermed beslægtede Følelser, at der i Genforeningsaaret og Aarene derefter er rejst i Hundredvis af Mindesmærker ud over Landet, rejst af de tusinde Hjem, i bogstavelig Forstand af det danske Folk.

De fleste Mindesmærker plejer jo ellers at være af en anden Art; rejst til Minde om fremragende Personligheder, Førere, Krigsbegivenheder, Sejrsminde og først og fremmest over afdøde. Genforeningsminderne er vel paa en Maade ogsaa Sejrsminde, men af en hel anden Betydning end Krigsmonumenterne. De fortæller om den vidunderlige og uforglem-

melige Sejr i 1920, som vil staa med gylden Skrift i vort Fædrelands Historie, og de minder om, hvad Folkekraft og Folkedaad, skabt af de to stærkeste og bedste Egenskaber i dansk Folkekarakter: Trofasthed og Hjemkærlighed, formaar. De er ikke rejst til Minde om enkelte Personers Gerning; men om de tusinde Hjems Værk og Virke. Intet andet Land har noget tilsvarende. Ejendommelige og smukke Mindesmærker, der for nulevende og kommende Slægter vil bevare noget af Klokkeklengen fra Danmarks store Dag. Deres Skønhed og Styrke er Enkelthed og Troværdighed.

Den største Part af disse Minder er rejst i Enighed og Fællesskab af Sognets eller Byens Folk; rejst midt i Hjemmenes Kreds og staar og taler Hjemmenes enkle, men skønne og inderlige Sprog. De fleste Steder staar de da ogsaa som Følge heraf midt i Landsbyen, ved Forsamlingshuset, paa den gamle Kirkepold (Pladsen foran Kirkegaardslaagen) eller paa det fordums Bystævnes Plads, hvilket igen har ført til, at Mindet og Pladsen er formet som middelalderligt Bystævne. . . . Ikke saa faa Steder har man fyldt gamle, stinkende Gadekær eller Branddamme, Nutids »Køkkenmøddinger«, hvor Landsbyens Ragelse til liden Pryd, men stort Bedærv laa henslængt.

Mange Enkeltmænd har ogsaa rejst Genforeningsminder, deres Tal ligger mellem 40 og 50; og flere har saa, naar Mindet var færdigt og Arbejdet gjort, skænket det til Sognet, Byen eller en Forening. Til Eks. paa Enkeltmandsarbejdets ofte imponerende Størrelse skal nævnes, at Djurslandsbonden P. M. Pedersen, Strabrand, har genopført en sløjfet Kæmpehøj, hvilket har taget Maaneders Arbejde, samt rejst en Sten paa Højen og indhugget et Vers, som fødtes

under Arbejdet med Højen. Og da det hele var færdigt, blev det tillige med 1 Td. Land skænket til Sognet. Det mest kostbare er rejst i Helsingør af Direktør Fr. Hansen, en 7 m høj Obelisk til 10,000 Kr.; og det ejendommeligste findes i Tostrup Aa, hvor der midt ude i det rindende Vand af en ung Mand er indhugget i en stor Kampesten:

SØNDERJYLLAND

"/7 — vundet — 1920.

Af ikke saa faa Foreninger: Borger-, Foredrags-, Ungdoms-, Landbo-, Husmands- o. l. Foreninger, — flere Børnehjem og mange Skoler, særlig Højskoler — er der rejst Mindesten, i Almindelighed slæbt dertil af Skolens Elever.

Mange kønne Historier, gamle Sagn o. l. knytter sig til flere af Stenene, der tidligere har været »Offersten«, »Skelsten«, fra en Jættestue e. l., ligesom der kan fortælles en Uendelighed af morsomme og kønne, ja næsten rørende Træk om Rejsningen af de ofte mægtige Granit-Kolosser. De største, Brovststenen i Vendsyssel og Esterhøjstenen paa Sjælland, er paa ca. 25,000 kg.

I Fundamenterne for nogle af de rejste Sten er der indstøbt en Blykapsel eller anden Metalbeholder indeholdende Dokumenter med Stenens Historie, historiske Begivenheder og Datoer, Priser paa Livsfornödenheder, og som Minde om Krigsaarenes Vanskeligheder: Ernæringskort, »Krigsmærker«, Jern- og Nikkelmønter o. l.

Med enkelte Undtagelser er alle Minderne Natursten, hvis Udsmykning for de flestes Vedkommende indskrænker sig til Indskriften. Denne kan saa til Gengæld være meget smuk, enkelte Steder indhugget

med de ældste danske Runer. En Krone over et kongeligt Chr. IX eller Chr. X er dog ret almindelig, ofte i Tilknytning til Aarstallene 1864—1920. Og det danske og slesvigske Vaabenskjold findes paa over 30 Sten. Forskellige smukke Billedsymboler kan nævnes: En Stjerne, et Firkløver, en opgaaende Sol, Haabets Anker i Kærlighedens Ring, en brudt Lænke, Guldhornene, to mødende Hænder, Ørnen der slipper Duen o. l. Som Helhed gælder det for Symbolerne saa vel som for Indskrifterne, der ofte er hentet fra et kendt Digt eller en folkelig Sang, at de er jævne og smukke, sande og troværdige.

Som rimeligt og naturligt er, er der næsten overalt holdt store Fester, naar Stenen blev afsløret. Mange Sange er forfattet til disse Fester; ja, selv et Friluftsgenforeningsskuespil er blevet opført ved en saadan Lejlighed.

Der kan som Slutning paa denne Oversigt over Danmarks Genforeningsminder, der her er brugt som Indledning til en kort Fremstilling af Ringkjøbing Amts Genforeningsminders Historie, nævnes, at der ialt findes 489 Minder, alene i Randers Amt er 63, og det er undertegnedes Haab i Løbet af indeværende Aar at faa afsluttet Indsamlingen af Oplysninger om og Billeder af disse for derefter at forsøge at skrive Genforeningsmindernes Historie. Og paa Grundlag af det allerede indsamlede nævnes i alfabetisk Orden Genforeningsminderne, som findes i Ringkjøbing Amt.

B o r b j e r g - S t e n e n (Hjerm Herred).

Paa den smukke Friluftsmødeplads, »Kirkebakken«, ved Borbjerg Kirke er der i Efteraaret 1920 rejst en

meget stor og imponerende Natursten i Muslingform til Minde om Genforeningen.

Pastor Meldgaard, Borbjerg, nu Odder, og Gaardejer Stephen V. Christensen, Borbjerg, fremkom med Tanken om at rejse et Minde for Genforeningen paa den velegnede og smukke Kirkepold, og Størsteparten af Sognets Beboere, særlig Ungdommen, medvirkede forøvrigt ihærdigt og enigt for at overvinde Vanskelighederne ved Transporten af den vældige Mindesten, der er fundet paa Nikar Mark i Borbjerg og skænket af Ejeren, Søren Storgaard. De mange store Vanskeligheder ved Transporten af Stenen svækkede ikke Arbejdsmodet, tværtimod; det øgede kun Interessen for Sagen.

Afsløringen af Mindestenen fandt Sted i September Maaned 1920; og saa godt som alle Sognets Beboere deltog i den stemningsfulde og højtidelige Afsløringsfest, hvor Folketingsmand, senere Udenrigsminister, Dr. Moltesen og Pastor Meldgaard talte.

Indskriften:

GUD LOD DET SAA MAGE
SØNDERJYLLAND KOM TILBAGE
1920
SOGNEFOLK SATTE DENNE STEN.

er forfattet af Grd. Stephen V. Christensen og Pastor Meldgaard. De to første Linier er af Christensen og »Sognefolk satte denne Sten« af Meldgaard.

Bøvling Valgmenigheds Genforenings-
m i n d e r.

(Skodborg Herred).

I et Bestyrelsesmøde i Bøvling Valgmenigheds Ungdomsfond den 7. Februar 1920 bragte Formanden i

Forslag at skænke et Flag til Forsamlingshuset i Anledning af Genforeningen. Tanken vandt udelt Tilslutning, og først i Juli rejstes Flagstangen ved Forsamlingshuset, der ligger midt i Bøvlingbjerg By. Flagstangen er 19 Alen høj, og naar Flaget, der er 7 Alen langt og 4 Alen bredt, er hejst, kan det ses over største Delen af Sognet.

Genforeningsdagen den 9. Juli samledes en Del af Sognets Ungdom tidlig om Morgenen omkring Flagstangen, hvor Friskolelærer Jørgensen Borup holdt en lille Indvielsestale ved hvis Afslutning, præcis Kl. 8, det store Flag bredtes ud mellem Bestyrelsesmedlemmerne, og idet Formanden, Nicolaj Henningsen, hejste Flaget, blottede Forsamlingen Hovederne. Formanden overgav derefter Flaget til Forsamlingshusets Bestyrelse med Ordene: Paa Bøvling Valgmænds Ungdomsfond's Vegne overgiver jeg herved Flaget til Bøvling Forsamlingshus, idet vi haaber, Flaget maa blive holdt i Ære, og det i de Tider, der kommer, maa vaje over et genforenet, frit og selvstændigt dansk Land og Folk.

Flaget er signeret med:

GENFORENINGEN DEN 9. JULI 1920,
DE UNGES FOND.

Om Aftenen var der Fest i Forsamlingshuset, hvor der blev rettet en Tak til de unge for det smukke Flag, der havde været savnet i 40 Aar.

Et andet Genforeningsminde
i Bøvling.

Til Baggrund for Talerstolen i Bøvling Forsamlingshus's Foredragssal er der ophængt et meget smukt og sjældent Vægtæppe, skænket af Manufakturhand-

ler Marinus Borg og Hustru, Bøvling, nu Ejby, Fyn. Tæppet, der er syet paa mørkeblaat Klæde af Fru Marie Borg, er 1,20 m i Kvadrat og indrammet i massiv Egetræsramme. Motivet er det danske Vaabenskjold, hvorunder der bølger et Danebrog, hvis Stang er spydformet. Rundt om Skjoldet er slynget Ege og Bøgegrene med lyse og mørke Blade.

Til Valgmenighedens Høstfest 26. September 1920 var Tæppet i al Stilhed blevet ophængt og vakte almindelig Overraskelse og Glæde; og det dygtigt udførte Arbejde blev meget beundret.

Faster-Stenen.

(Borris-Faster Kommune, Bølling Herred).

I Faster Hovedskoles Have op til den stærkt befærdede Vej: Skjern—Videbæk—Herning er Stenen rejst af Hjem og Skole i Forening. Den mørke næsten sortegraa Sten staar smukt til Skolens lyse Facade og et næsten umærkeligt højnende ellers fladt Terræn aabner sig med vid Udsigt mod Syd.

Stenen, der er fundet paa Kræ Nielsens Mark ca. 2 km fra Skolen, kunde, takket være dens ringe Dybde, transporteres paa en alm. Vogn trods den ret store Flade, der, naar den ses forfra giver Indtryk af en betydelig større Vægt end set fra en af Siderne.

Sognets Beboere har i Fællesskab rejst Stenen, og Udvalget, der forestod Arbejdet, og hvis Medlemmer var: Gaardejerne Jens Astrup, Mads Bendtsen, Bendt Bendtsen og Lærer Axel Møller alle af Faster, udskrev en fri Konkurrence om Indskriften. Der indkom ialt 17 Besvarelser, om hvilke der ved en lille Festlighed blev foretaget Afstemning. Den sejrende, der under en korsformet Stjerne er indhugget paa Ste-

nens Forside, er forfattet af et af Udvalgets Medlemmer: Gaardejer Mads Bendtsen, Faster Kirkeby.

STAA STEN, MIND SLÆGTEN OM,
DA SØNDERJYLLAND TILBAGE KOM.

Og paa Foden af Stenen:

REJST AF SKOLE OG HJEM.

Afsløringsfesten, til hvilken Størsteparten af Sognets Beboere havde givet Møde, fandt Sted i Forsommeren 1921, og selve Afsløringen foretoges af Pastor Kelstrup, Lem. Desuden talte Sognepræsten Pastor Johansen, Gaardejerne Jens Astrup og Bendt Bendtsen samt Lærer A. Møller, tidligere Faster, nu Maabjerg v. Skole ved Holstebro.

Ved frivillige Bidrag indkom der saa rigelige Pengemidler, saa den af Overskudet aarlige Rente er tilstrækkelig til Vedligeholdelse af Mindet.

Fasterholt-Stenen.

(Arnborg Sogn, Hammerum Herred).

Den meget store, blaalige Natursten, hvoraf Mindet bestaar, er fundet umiddelbart under Pløjelaget ca. 800 m Vest for Bakken, hvorpaa den er rejst. Bakken hører til Bjerregaarden og er Sognets højeste Punkt, hvorfra der er en storslaet Udsigt over et kraftigt og karakteristisk jysk Landskab.

Gaardens Ejer Kristen Jensen Bjerre, der er stærkt nationalinteresseret, ønskede at rejse Stenen paa Ejendommens og Sognets højeste Punkt, den smukke Bakke umiddelbart ud til Vejen fra Arnborg til Fasterholt Station. Da Egnens Beboere imidlertid ønskede at deltage i Rejsningen, blev der paa et Møde Enighed om, at Beboerne i Fællesskab skulde rejse det storstilede Minde paa den ualmindelig velegnede

og skønne Bakketop. Der nedsattes derfor paa Mødet et Udvalg til at forestaa Arbejdet: Gaardejer Kr. Jensen Bjerre, Bjerregaard, Husejerne Troels Eriksen, Fasterholt, Troels Bjerre, Fasterholt, og Lærer H. Hansen, Fasterholt Skole.

Det var et besværligt Arbejde at faa Stenen slæbt paa Plads, da den har en Vægt af omkr. 5—6000 kg; men ved forenede Anstrængelser og 6 Heste for Blokvo­gnen lykkedes det tilsidst at faa Stenen kørt op paa Bakkens Top, hvor den blev rejst ovenpaa en Stensætning af smukke Natursten, og hvorfra den, saavel som den ved Siden rejste Flagstang, hvor Fla­get vajer paa Festdage, kan ses viden om, bl. a. af jernbane­rejsende Vejle—Herning.

Indskriften, der er bestemt af Udvalget, lyder:

1864 — 1920

LÆNGE MAATTE DANSKE HJERTER
BLØDE UNDER FREMMED FLAG,
GUD, SOM LINDRER ALLE SMERTER
LOD OPRINDE GLÆDENS DAG.

Den 12. September 1923 var der Afsløringsfest. Folketingsmand, Lærer Vesterager, foretog Afsløringen, efter at man havde sunget H. C. Andersen's Fædrelandssang: I Danmark er jeg født, og Folketingsmanden havde holdt et varmtfølt nationalt og historisk Foredrag. Flere af Deltagerne saavel som Udvalgets Medlemmer havde Ordet, inden Festen sluttede med: Kongernes Konge.

Ejendommens Ejer freder og vedligeholder Mindet, og for at der ved evt. Ejerskifte ikke skal ske Stenen Overlast paa nogen Maade, men fremdeles være et fælles nationalt Minde, er Bakkepartiet med Adgang

dertil indlemmet under Fredningsbestemmelser angaaende nationale Mindesmærker.

H a d e r u p - S t e n e n.
(Ginding Herred).

Haderup er en gammel By, kendt langt tilbage i Historien. Kirken, der ligger Vest for Byen, er fra Valdemarstiden. At Byens Borgere ogsaa har Sans for Historie og Minder er det for faa Aar siden rejste Musæum, hvor mange af Byens og Egnens Fortidsminder er opbevaret, og Genforeningsstenen i Byens smukke Anlæg, det bedste Bevis for.

Det hyggelige Anlæg, der er vokset saa kraftigt til, at der nu hver Sommer holdes forskellige Folkemøder der, er anlagt og skænket Byen af Købmand Jens Jensen og Hustru, Haderup, saavel som den i 1920 rejste Genforeningssten, der staar i Anlægget tæt ved Festpladsen foran en Genforeningseg, der blev plantet samme Aar.

Den ikke særlig store Mindesten er udsmykket med det sønderjydske Vaabenskjold og bærer desuden følgende Indskrift:

TIL MINDE
OM
SØNDERJYLLANDS GENFORENING
MED
DANMARK 1920.

Ved Afsløringen, der fandt Sted den sidste Søndag i Juni 1920 i Forbindelse med et Folkemøde, talte Folketingsmand, senere Udenrigsminister Dr. Moltesen, der ligeledes foretog Afsløringen.

Hanning-Stenen.

(Hanning Sogn, Bølling Herred).

Paa en Kæmpehøj tæt ved Holstebro—Skjern Landevej Vest for Hanning Kirke er Mindestenen rejst i Fællesskab af Hanning Sogns Beboere.

Det nedsatte Udvalg: Lærer Borup, Grd. Mads Andersen, Grd. Hans Nielsen, Grd. Søren Søe og Partikulier Laurids Jensen, alle af Hanning, forfattede og bestemte Indskriften:

MINDE OM SØNDERJYLLANDS
GENFORENING MED MODERLANDET
DEN 10. JULI 1920
EFTER 56 AARS ADSKILLELSE.

Stenen og den meget høje Flagstang ved Siden er rejst den 6. September 1920, og saavel Højen som Mindet er overdraget Sogneraadet for Dejbjerg-Hanning Kommune, og de fuldgyldige Papirer over Overdragelsen findes i Sogneraadets Arkiv. Sogneraadet sørger saaledes for den fremtidige Fredning og Vedligeholdelse.

Den ret store Sten, knap 3 m høj med en Vægt af 6000 kg har i umindelige Tider ligget paa Dalgaard's Hede i Finderup. Den er transporteret de 7 km fra Findestedet til dens nuværende Plads af Vognmand Peder Knudsen med et Forspand af 6 Heste. Indskriften er hugget af en gammel Veteran fra 1864, Husmand Chr. Møller fra Herborg, der saaledes ikke alene med Vaaben i Haand har kæmpet for Sønderjylland, men ogsaa medvirket ved Rejsningen af en Mindesten for Genforeningen.

Højen, hvorpaa Stenen er rejst, er skænket af Grd. Morten Noe, Hanning. Den er nu indhegnet og beplantet med Gran, saa Stenen vil, naar Bepantningen

efterhaanden gror til, præsentere sig overmaade smukt. Den ved Siden af Stenen rejste Flagstang med tilhørende Flag er skænket af Hanning Ungdomsforening; saa Sognets Ældre saavel som Unge har været medvirkende ved Mindets Rejsning.

Herborg-Stenen.

(Nørre Vium-Herborg Kommune, Bølling Herred).

Genforeningsstenen ved Herborg Station staar foran Stationsbygningen paa et trekantet Jordstykke, der af De danske Statsbaner er indhegnet med et smagfuldt Stakit og skænket Byen til dette Formaal.

Paa Forsiden, der vender mod Nord, bort fra Stationsbygningen, er øverst i en svag Buelinie indhugget:

SØNDERJYLLAND

1864—1920.

og derunder Bjørnsons kendte Vers:

ALT HVAD FÆDRENE HAR KÆMPET,
MØDRENE HAR GRÆDT,
HAR DEN HERRE STILLE LEMPET,
SAA VI VANDT VOR RET.

Paa Bagsiden, ind mod Stationsbygningen:

REJST AF BEBOERNE I HERBORG OG OMEGN
AAR 1921.

Den store 7000 kg tunge Sten er skænket af Amalius Sørensen, Sandberg, V. Herborg, paa hvis Mark den fandtes. I Foraaret 1921 førtes den paa Blokvogn den 2 km lange og meget daarlige Vej ved samtlige Beboeres forenede Kræfter. Da den forventede Tiladelse fra Statsbanerne til at rejse Stenen paa den

udsete Plads udeblev i længere Tid, udsattes Afsløringen til Valdemarsdag det følgende Aar, 1922.

Folketingsmand, Redaktør A. Lebeck, Haderslev, foretog Afsløringen, og desuden talte Sognepræst Poul Eller, N. Vium-Herborg, ved den store og i alle Maader stilfulde Afsløringsfest.

Hoven - Stenen ved Hedegaarden

»Skovlyst«.

(Hoven Sogn, Nørre Horne Herred).

Paa en ensom Hedejendom i Hoven Sogn er der af Ejeren, Tandlæge N. Thorlacius-Ussing, Vejle, rejst en Genforeningssten, et Samlingsmærke, som efter Ejerens Ønske lige saa meget skulde være et Udtryk for Jubelen over, at vi havde faaet tabt Land tilbage, som det for kommende Slægter skulde tolke den dybe Sorg og Vemod, det var, at saa mange maatte blive tilbage hinsides Skelbækken.

Ejendommen, hvor Stenen nu staar, bærer Navnet »Skovlyst«. Den er beliggende umiddelbart op ad den store Hedeplantage Haarkjær, der ligger i Hoven Sogn. Den smukke Kampesten, der er benyttet til Mindesten, blev hentet — som den sidste Sten — fra en plyndret Gravhøj ude paa den mægtige Hedeflade Knaplund i Ilderhede Sogn. Højen kaldtes i daglig Tale Knaplund Knap. Den næsten tildækkede Sten bar paa langs af den synlige Side dybe Huller, som Mærker efter Sprængning med Kiler. Sprængningen var imidlertid mislykkedes, og Stenen sunket tilbage i Glemsel, indtil den nu for en Pris af 25 Kr. blev erhvervet til Genforeningssten paa »Skovlyst«. Det tog en hel Dag med haardt Slid for Mandskab og Heste at faa Kolossen læsset paa Blokvogn og ad daarlige Biveje kørt den ret lange Vej til »Skovlyst«, hvor den paa

en lille Jordforhøjning med tre mindre Sten til Underlag blev rejst i Haven med den 40 aarige Fyrreplantage som Ramme.

Tandlæge Thorlacius-Ussing indbød derefter 14 landskendte Mænd til en Konkurrence om Indskriften samtidig med, at der blev givet nærmere Oplysninger om Sten, Sted og Hensigten med at rejse Mindet.

Der indkom ialt 21 Forslag, som maskinskrevet og anonymt blev overgivet til en Dommerkomite bestaaende af Rektor J. Alsted, Sagfører Gyntelberg og Sønderjyden Lærerinde Frk. Chr. Ploug, alle af Vejle. Ved en lille Festlighed, som blev afholdt, traadte Dommerne sammen i et Værelse for sig og kunde, da de atter kom ud, meddele, at de hver for sig havde udvalgt Verset, som nu pryder Stenen. Dog ønskede de alle, at Ordet »Udelukte« ombyttedes med en mildere Betegnelse, hvad der senere viste sig, at Forfatteren ikke ønskede, saa Verset blev indhugget i sin oprindelige Form og Ordlyd.

Den 19. Juni 1921 afsløredes Mindet efter offentlig Indbydelse. Til den stemningsfulde Fest, ved hvilken der var kommet tre Hundrede Mennesker til Stede, var der fri og gratis Adgang for alle, da Tandlæge Thorlacius-Ussing til det sidste ønskede at bære alle med Mindets Rejsning forbundne Udgifter. Uden for Indkørslen var der rejst en Æresport og Udsmykningen med Flag og Grønt dannede tilligemed det smukke nye Haveanlæg en køn og harmonisk Ramme om Festpladsen, i hvis Baggrund den store Bautasten stod dækket af Dannebrog.

Efter at Tandlæge Thorlacius-Ussing kort havde budt Velkommen, overtog Pastor Maulund, Hoven, Ledelsen af Mødet og gav efter Afsyngelsen af »Danmarks dejligst Vang og Vænge« Ordet til Pastor Thor-

laciuss-Ussing fra Fjerritslev, der i et velformet og varmt Foredrag belyste Betydningen af Tro, Haab og Kærlighed for Fædrelandsfølelsen. Derefter talte Generalagent Hans Petersen fra Flensborg om Sønderjydernes Levevilkaar under Prøjsersherredømmet og endte sin Tale, der blev holdt med stor Kraft og smittende Lune, med at omtale de Forhaabninger til Fremtiden, som næredes af de danske i anden Zone, og sluttede med at citere den Indskrift, som Stenen, hvis Dække nu blev fjernet, havde faaet:

KÆMPESTEN BLIV ENHEDSMÆRKE! —
 HEDENS SKJALD, DU LILLE LÆRKE,
 SYNG OM DANSKE, DER KOM HJEM —
 UDELUKTE, — GLEM EJ DEM!

Verset staar indfattet i en Halvramme, der dannes af de to i Sønderjylland fundne Guldhorn i en smuk Tegning, komponeret af Arkitekt Christof Hansen, Vejle. Billedhugger Billeschou, Vejle, har i en omhyggelig Gengivelse i den raa Kampesten udført Tegnningen og indhugget Verset.

Pastor Maulund takkede Tandlæge Thorlacius-Ussing for den smukke Mindesten, og Tandlægen sluttede med at udtale Haabet om, at Stenen vilde blive besøgt af mange og gennem Tiderne staa som et nationalt Mindesmærke.

Paa Foden af Stenen, under Verset og Guldhorne, er indhugget Aarstallet, da vi tabte Sønderjylland og Aarstallet, da en Del af det kom tilbage og under disse Datoerne for Afstemningen i første og anden Zone:

1864
 $\frac{10}{2}$

1920
 $\frac{14}{3}$

Desuden bærer Stenen paa Bagsiden i det nederste venstre Hjørne Navnet: N. T. Ussing, der, trods bestemt Forbud, er indhugget af Billedhuggeren med meget smaa Bogstaver.

Angaaende Mindets fremtidige Fredning og Vedligeholdelse er der ikke taget endelig Bestemmelse.

H v i n g e l - S t e n e n .
(Hee Sogn, Hing Herred).

Ved en Korsvej paa Hvingel Bymark, $\frac{1}{2}$ km Øst for Hvingel Skole, er der af Skolekredsen rejst en Genforeningssten paa Initiativ af daværende Lærer Hjalmar Svane, nu Østerby Skole, Daler Sogn, Sønderjylland.

Stenen, der er opgravet paa Bymarken og slæbt paa Plads af 4 kraftige Heste, staar paa en Jordforhøjning ved den ovennævnte Korsvej paa en lille Trekant, hvormed der er Omkørsel fra begge Sider. Omkring Stenen er der anlagt Gange og i Trekantens Hjørner er der plantet Gran, som nu er i frodig Vækst.

Den raa utilhuggede Mindesten bærer Indskriften:
TIL MINDE OM NØRRE- OG SØNDERJYLLANDS
GENFORENING 1920.

Afsløringen, der fandt Sted den 6. Juli 1920, foretoges af Lærer Hjalmar Svane, Festligheden fortsattes umiddelbart herefter i Forsamlingshuset, hvor der var fælles Kaffebord, og hvor der veksledes med Sang og Taler af Lærer Svane m. fl.

Byens og Skolekredsens Beboere værner om og vedligeholder Sten og Mindeplads.

H ø j m a r k - S t e n e n .
(Sønder Lem Sogn, Bølling Herred).

I et lille Anlæg ved Højmark Forsamlingshus, der

er anlagt i to af Kommunen skænkede Smaa-Haver, er Mindestenen rejst lige over for Kirken, Sydvest for Skolen.

Lærer Agerskov har fundet Stenen paa sin Skolelod og beredvillig skænket den til Mindesten, ligesom han har forfattet Verset, der nu pryder Stenen:

SØNDERJYLLAND,
VELKOMMEN HJEM!

1920.

JEG VIDNER FOR KOMMENDE TIDER:
AT HAAB VORDER OPFYLDT OMSIDER,
DET NYTTER MED TROSKAB AT STRIDE,
VOR GUD GLEMMER EJ DEM, SOM LIDE.

REJST MED GLÆDE OG TAK AF
SDR. LEM SOGNS BEBOERE.

Omkring Mindestenen er der rejst fem mindre Sten, der bærer Navne paa sønderjydske Politikere og Folkeførere: Krüger, Ahlmann, Junggren, Gustav Johansen, Jessen og H. P. Hansen.

Ved den stemningsfulde og smukke Afsløringsfest den 6. Oktober 1920 talte Pastor Jørgen Eriksen, Asserballe, Sønderjylland, og Sognets daværende Præst, Pastor Kelstrup, nu Køng paa Fyen. Førstnævnte foretog Afsløringen.

I det trykte og stilfulde Sanghefte, der omdeltes ved Festen og som indeholdt kendte sønderjydske Minde- og Genforeningssange, var der ogsaa en til Lejligheden skreven Sang, hvis Forfatter efter bestemt Paabud ønskede at forblive anonym. I de fire første Vers giver Forfatteren et smukt historisk Udsyn over Tiden fra 1864 og til Genforeningen, min-

dende om dem, der kæmpede i 1864, Sønderjydernes Trængselstider gennem de 56 Aar, og det sværeste og strengeste af alt: »Løsepengene« i Verdenskrigen, og de, som ikke kom med tilbage ved den nye Grænse-dragning, og slutter saa med Verset:

»Staa og tal dit stille Sprog,
 Mindesten, som her rejstes!
 Danske Hjerter glade slog,
 da dernede Fanen hejstes.
 Mind om Sorg og Savn og Nød!
 Mind om Genforenings Lykke!
 Mind om brave Brødres Død!
 Staa som Led i Mindets Smykke!

Ejendommeligt nok ønskede Sogneraadet ikke at overtage Ejendomsretten og Vedligeholdelsespligten; men afslog en Henvendelse herom, hvorfor der valgtes en Bestyrelse, som vedligeholder og freder om Mindet.

K r a g s ø h u s - S t e n e n ,
 S k o v r i d e r F. H o l t ' s p r i v a t e S t e n .

(Grove Sogn, Ginding Herred).

Paa en Plæne i Skovridergaardens Have har Skovrider F. Holt privat rejst en mindre Mindesten. Stenen staar foran en Eg, der er plantet i samme Anledning, med Forsiden vendt mod Syd. Skovrideren fandt Stenen hos en nærboende Husmand, af hvem han købte den, og efter at den var kørt til sit Bestemmelsessted, udførte Skovrideren selv Stenhuggerarbejdet og belagde Indskriften med Guld.

Holt, der ikke tidligere har befattet sig med lignende Arbejde, ønskede at Genforeningsmindet helt skul-

de være hans eget Værk. Og naar man ser det færdige Arbejde, hvor den guldbelagte Indskrift

1864

SØNDERJYLLAND

1920

staar overmaade smukt i en i Mindestenen indhugget Oval, maa selv Fagmænd indrømme, at Arbejdet er vellykket.

Stenen blev rejst og afsløret Genforeningsdagen 1920 uden nogen særlig Højtidelighed, kun i Overværelse af Skovriderens Familie og nærmeste, umiddelbart før disse tog til Genforeningsgudstjeneste i Sognets Kirke.

L e m S t a t i o n s S t e n .

(Sønder Lem Sogn, Bølling Herred).

I Anlægget »Bækkelund« ved Lem Station er der af Borger- og Haandværkerforeningens Medlemmer i 1920 rejst en af Amtets største Genforeningsstene.

Da en Plovmand en Dag Vest for Byen stødte paa en Sten med Plovjernet, viste det sig, da den nærmere blev undersøgt, at være en velformet, meget stor og smuk Sten, som Borger- og Haandværkerforeningen bestemte sig til at rejse i Anlægget til Minde om Genforeningen.

Det kostede mange Afteners Slid og Arbejde at faa Kolossen gravet ud og anbragt paa Sveller. Ved Foreningens Medlemmers Hjælp lykkedes det dog ved blot at anvende Jernbaneskiner og Sveller at hæve den op og slæbe den de ca. 1200 m til Pladsen i Anlægget, hvor den blev rejst.

Journalist J. Blicher, Ringkjøbing, en Slægtning af Digterpræsten Steen Steensen Blicher, har forfattet Indskriften.

I en svag Buelinie paa hver Side af en indhugget Syvstjerne staar øverst:

1864   1920
TIL MINDE OM ET GYLDENAAR
DER RANDT AF TUNGE TRÆNGSELSKAAR
JEG VIDNENDE FOR SLÆGTEN STAAR.

At en Slægtning af Jyllands berømte Digter har forfattet Indskriften er ikke det eneste interessante, der knytter sig til denne Mindesten; men hvad der er mere ejendommeligt er, at Indhugningen af Indskriften er foretaget af en 86 aarig Veteran, der under Krigen i 1864 kom i tysk Fangenskab, hvor han blev oplært i Stenhuggerfaget; — en Færdighed han nu 56 Aar efter som 86 aarig Olding benyttede til at forarbejde den smukke Mindesten for Genforeningen.

Foreningen værner og vedligeholder Mindestenen. der er en Gneis-Sten, som i Istiden er baaret herved fra Norge paa Bræernes brede Ryg.

L e m v i g - S t e n e n .

Amtets mest beskedne Mindesten er en lille, uanseelig Sten i det kommunale Anlæg i Vesterby i Lemvig. Mindet blev opsat i 1920 paa Initiativ af daværende Formand for Byraadets Grund- og Forskønnelsesudvalg, Sagfører Orla Buhl, Lemvig, nu Kreditforeningsdirektør, Hellerup.

Indskriften, der ligeledes er bestemt af Udvalgets Formand, er ganske enkelt:

1920.

og som Udsmykning Guldhornene.

Skjern-Stenen.

(Skjern By, Bølling Herred).

Midt i Skjern By ud til Hovedlandevejen Ringkjøbing—Varde er der i 1921 rejst en meget stor Mindesten, Amtets største. Den er skænket af Gaardejer Anders Johansen, Faster Sogn, hvor den er fundet i en Grusgrav. Af Arbejdere og mange frivillige fra By og Omegn blev den paa Blokvogn forspændt med 6 Heste ført de ca. 8 km til Skjern, hvor det først var Meningen at anbringe den i Anlægget Syd for Byen; men det viste sig umuligt, da Jordbunden ikke kunde holde til Transporten af den store Kolos. Der blev da af Enkefru Købmand Lauridsen skænket en Plads paa en Grund foran hendes Forretningsejendom, hvor den saa kom til at staa, som tidligere nævnt midt i Byen ud til Hovedlandevejen.

Udvalget, der bestod af Sogneraadsformand Martin Haahr, Formand, Sagfører Ejlersen, Kasserer, Modehandlerinde Frk. K. Svendsen Høj, Tømrerm. P. Nissen og Savværksejer Andr. Jacobsen, henvendte sig derefter til tidligere Lærer i Skjern, Førstelærer Edsen Johansen, Jellinge, om at være behjælpelig med Indskriptionen, hvad han ogsaa beredvillig lovede. Og ikke alene forfattede han det gammelnordisk klingende Vers; men han, der er en sjælden dygtig Tegner, der bl. a. ogsaa har leveret Tegning til Udsmykningen af Genforeningsstenen ved Sandvad Afholdshotel ved Vejle, udfærdigede tillige en Tegning, hvor Bogstaverne og hele Stenens Udsmykning fremtraadte stilfuldt og smukt. Desværre blev Arbejdet ikke helt udført efter Tegningen, idet Billedhuggeren ikke mente at kunne hugge Bogstaverne med flad Bund, som vist paa Tegningen; men mejslede dem paa almindelig Maade.

Den 9. Juli 1921 blev Stenen afsløret under Overværelse af en tusindtallig Menneskemængde. Daværende, nu afdøde Indenrigsminister Sigurd Berg, der som bekendt var Skjernkredsens Folketingsmand, holdt Indvielsestalen og foretog Afsløringen; hvorefter Sagfører Ejlersen paa Udvalgets Vegne overdrog Mindestenen til Skjern Kommune, som modtog den ved Sogneraadsformand Martin Haahr, der takkede for Gaven og lovede, at Kommunen skulde værne om Stenen og Pladsen. Ved et efterfølgende Kaffe-bord paa Hotellet vekslede det med Sang og Tale; bl. a. havde Sogneraadsformand Martin Haahr og Sagfører Ejlersen Ordet.

Mindepladsen er indhegnet med tilhuggede firkantede Granitsten, hvorimellem der er indsat en Jernløbestang, og Pladsen beplantet med Blomster og Sirbuske.

Udgifterne ved Mindets Rejsning, ca. 1500 Kr., blev indsamlet i Skjern By og Sogn, det resterende Beløb fik Udvalget overdraget rentefrit af Skjern Bank. Skjern Sparekasse har senere ydet et større Tilskud, saa Gælden er tilnærmelsesvis afdraget.

Der har senere lagt sig en lidt trykket Stemning omkring Mindestenen, hvilket skyldes, at tre af de Mænd, der havde den største Andel i Afsløringsfestens stemningsfulde og smukke Forløb, paa mindre end et Aar afgik ved Døden.

Indenrigsminister Sigurd Berg talte om Aftenen ved et mindre politisk Møde i Videbæk og rejste Dagen efter med Eksprestoget til København, hvor han døde Natten efter, den 11. Juli. Afsløringsfesten var saaledes det sidste større offentlige Møde, Ministeren deltog i. Nogle faa Maaneder efter satte Sagfører Ejlersen Livet til ved en Bilulykke, og samme Sommer

døde Sogneraadformand Haahr efter en forudgaaende Operation.

Men trods den noget dystre Stemning, der ret naturlig er affødt ved de tre bratte Dødsfald, staar Mindestenen midt i Byen ved Alfarvej, saa den opvoksede Slægt kan have det smukke Minde med den meget sigende Indskrift:

SØNDERJYLLAND

1864   1920

DE · FALDNE · FRÆNDER ·
 SKAL · DANMARK · HÆDRE ·
 DE · LØFTED · ARVEN ·
 FRA · FALDNE · FÆDRE ·
 VOR · TABTE · ODEL ·
 ER · ATTER · VUNDET ·
 JEG · RÆKKER · KRANSEN ·
 AF · DANMARK · BUNDET ·

for Øje, som et haandgribeligt Vidnesbyrd om Sønderjydernes Trofasthed og Hjemkærlighed.

Stakroge - Stenen.

(Sønder Felding Sogn, Hammerum Herred).

1. Januar 1921 blev der i Stakroge By afsløret en Mindesten, rejst af Byens Borgere. Sognepræsten Pastor Maulund, Hoven, talte og afslørede Stenen.

Stationsforstander Møller, Stakroge, har foreslaaet Indskriften:

TIL MINDE OM
 GENFORENINGEN
 REJST AF BYENS BORGERE
 1920.

Den ikke særlig store eller anselige Sten er fundet paa en Mark i Byens Nærhed og staar meget pyn-

telig paa en Stenhøj i Byens Midte. Stakroge Borgerforening vedligeholder Mindet.

T a r m R e a l s k o l e s M o n u m e n t.

(Egvad Sogn, Nørre Horne Herred).

Mindet ved Tarm Realskole, der allerede blev afsløret 14. Septbr. 1919 og saaledes er Amtets og Landets først rejste Genforeningsminde, er, som alt hvad nu afdøde Realskolebestyrer S. Madsen-Mygdal har udsmykket sin Skole med, et fuldendt Kunstværk. Monumentet bestaar af et kunstnerisk udført Broncerelief, der symbolsk fremstiller Genforeningen, indfattet i et lille Stykke fritstaaende Mur med Sokkel af gule Mursten foroven dækket med grønne glaserede Tagsten. Over Relieffet staar med Jernbogstaver: 1920, og underneden:

SØNDERJYLLAND VUNDET.

Broncerelieffet deles i tre Felter af to Egestammer, hvis Kroner danner Hvælving over de tre Felter. I det midterste og største Felt danner en opgaaende Sol Baggrund, og i Forgrunden modtager Moder Danmark Sønderjylland, den hjemvendte, ikke Datter, men Søn! I venstre Felt eller »Porthvælving« ses Ribe Domkirke og i højre Dybbøl Mølle og nedenunder de danske og sønderjydske Vaabenskjolde.

Relieffet er fint udført af den 26 aarige unge czekiske Kunstner Alois Max Kroupa, der har faaet den bedste Uddannelse, og hvis Talent er uomtvisteligt; men Krigen og Revolutionen styrtede ham og hele hans kendte og fornemme Slægt ud i Armod, saa han, der i Verdenskrigens sidste Aar opholdt sig her i Landet, til Tider var ved at lide den bitre Nød. Ved det

udførte Arbejde, der vidner om fin kunstnerisk Forstaaelse, har han opnaaet en smuk Sukces, der bl. a. medførte, at han senere fik overdraget Arbejdet ved det store Monument i Marstal over forulykkede Sø-mænd.

Den storstilede og vel tilrettelagte Afsløringsfest fandt Sted den 14. September, begunstiget af straalende Efteraarsvejr med høj, næsten krystalklar Himmel.

Tarm By var flagsmykket fra Morgenstunden, og Skolegaarden, hvor Festen holdtes, var som et lille Eventyrland, hvor Udsmykningen med Guirlander, Vimpler, kulørte Lamper m. m. virkede i køn Harmoni med de i sig selv smukke Omgivelser. I Gaardens ene Side, dækkende et Udhus, saas et kæmpestort Maleri af et sønderjydsk Landskab, udført af Maler Jensen, Tarm. Udsmykningen, der iøvrigt skyldtes Manufakturhandler Graversen, Tarm, og Boghandler Jacobsen, Skjern, var formet saaledes, at den særlig fremhævede Monumentet, der har faaet sin Plads i Skolegaarden i det lille Anlæg mellem den mindre Skolebygning og Stendyssen med Springvandet. Over Monumentet læstes: »Gennem Tro til Sejer!« Midt i Skolegaarden var rejst en 20 Meter høj Flagmast med Barduner, skænket af Tarm Bys Borgere.

Ved 4 Tiden, da Festen begyndte, var der samlet mindst 2000 Mennesker i Skolegaarden. I en smuk Velkomsttale udtalte Madsen-Mygdal, at der er mange, der mener, at det endnu ikke er Tid at holde Fest, da Krigen slet ikke kan siges at være sluttet endnu, og det er jo godt nok at være forsigtig; men man kan ogsaa være for forsigtig; man kan overgemme en Festglæde, saa den bliver muggen. Derfor maa vi ikke tøve med Taksigelsen. Det er til Gavn for os

selv, at vi forstaar, hvilken Gave, der er blevet os tildelt.

Efter denne smukke Velkomsthilsen sang et stort Sangkor under Madsen-Mygdals Ledelse flere Sange af Edv. Egeberg. Overordentlig gribende var »Kvindernes Sørgesang over de faldne«. Og medens Sangen lød, gik Flaget langsomt ned — Forsamlingen sad stille og grebne, og da Sangen forstummede, rejste alle sig, Hovederne blottedes — og Flaget gik atter til Tops.

Forfatteren Edv. Egeberg besteg derefter Talerstolen og holdt en poesifyldt og stemningsbevæget Tale om Sønderjydernes stærke Tro og lyse Haaben om engang atter at blive genforenet med Moderlandet. Men den sønderjydske Sag har jo ogsaa en mørk Side — Nøden og Sorgen. Dødens Engel er gaaet gennem Sønderjylland. Der gaar Fædre, Mødre, Hustruer, Børn og Fæstemøer med dyb Sorg over det, de har mistet. Vi kan ikke her holde Fest uden at mindes den store dybe Landesorg. Skal vi ikke rejse os og blotte vore Hoveder og et Øjeblik tænke paa de mange sørgende dernede. Forsamlingen, rejser sig stille og grebet. Koret sang atter et Par Sange, hvorefter Folketingsmand Dr. Moltesen ud fra Sønderjydernes nationale Kamp understregede, at de smaa Nationer maatte kæmpe sig frem ikke ved Magt, men ved et Arbejde paa deres egen Dygtiggørelse, hvorved de vilde gavne ikke alene sig selv, men den hele Verden.

Madsen-Mygdal fortalte derefter, at Tanken om et Genforeningsmonument var af gammel Dato. Allerede ved Krigens Begyndelse havde han tænkt, at hvis Krigen bragte Sønderjyllands Genforening med Danmark, skulde dette indprentes i Tarm Realskoles Ele-

ver ved et saadant Monument. Den Slægt, der vokser op, skal forstaa, hvilken Gave det er, vi faar, og derfor har Monumentet sin Plads i en Skolegaard. . . . Den unge bøhmiske Kunstner, der har udført Monumentet, er ikke selv til Stede, men han er nøje kendt med Forfatteren Aage Meyer Benedictsens, som er her og vil foretage Afsløringen. —

Medens Tæppet blev fjernet, mindede Forfatteren i en instruktiv Tale om de Skæringspunkter, der er mellem det danske og det bøhmiske Folk. Først dette, at Dronning Dagmar var en bøhmisk Prinsesse, og dernæst, at det danske og det bøhmiske Folk havde maattet kæmpe den samme nationale Kamp. Taleren overgav derefter Monumentet til Ejerens Varetægt.

Den højtidelige og smukke Fest sluttede med en stemningsbevæget »Slutningsbøn« af Edv. Egeberg, sunget til Melodien: Vor Gud, han er saa fast en Borg.

V e j r u m - S t e n e n .

(Vejrum Sogn, Hjerm Herred).

Paa en smuk Kæmpehøj tæt ved Kirken i Vejrum er der paa Initiativ af Lærer Chr. E. Rauff, Vejrum, og nærmest privat for Skolen, rejst et Genforeningsminde i Form af en Stendysse-Overligger paa tre Støttesten.

Den blev opstillet til Genforeningsdagen den 9. Juli 1920 og afsløret uden nogen særlig Højtidelighed ud over, at Skolebørnene aflagde Besøg paa Mindehøjen.

Stenene er fundet i Nærheden, og de tre Støttesten er af Skolebørnene slæbt paa Slæde til Højen. Overliggeren maatte tillige forspændes to Spand Heste. Da Byens unge Mænd frivillig hjalp Lærer Chr. E. Rauff, der personlig har indhugget Indskriften i runelignende Bogstaver, med Opstillingen af Stendysssen, er den-

ne rejst uden nogen som helst direkte Udgift. Paa Stenens Overligger staar mellem to indhugne Furer følgende Linie:

GUD SAMMEN FØRTE, HVAD SAMMEN HØRTE.
og nedenunder:

1864

1920

Kæmpehøjen, og dermed ogsaa Genforeningsmindet, er fredet Minde under Nationalmusæet.

V e m - S t e n e n .
(Vem Sogn, Hjerm Herred).

Tanken om at rejse en Genforeningsstén i Vem blev fremsat af Dr. C. Løwe, Vem. Paa Foranledning af Udvalget for Vem Borger- og Haandværkerforenings Lystanlæg er den opstillet i det smukke Lystanlæg paa Bakkehædet ved Skolens anselige Bygningskompleks, Nordøst for Stationen.

Stenen, der er indsat omtrent øverst i en stor firkantet opbygget Stenvarde oven paa en mindre Jordforhøjning, bærer Indskrift paa de to for hinanden retvinklede plane Sider, hvorimod de to andre er dækket af Vardens mindre Sten.

Stenen var dog først opstillet og afsløret som fritstaaende oven paa et lille Underlag af flade Sten; men den tog sig i denne Opstilling ret uanselig ud, og da der saa Aaret efter skulde rejses et Mindesmærke for afdøde Lærer M. K. Sand, Gjørding, og Kunstneren, Billedhugger Bundgaard, helst ønskede dette opstillet, hvor Genforeningsstenen stod, blev denne flyttet til dens nuværende Plads, hvor Stenvarden paa den opførte Jordforhøjning ogsaa præsentere sig betydelig bedre end det oprindelige Minde.

Indskriften paa venstre Side:

SØNDER-
JYLLAND

15. Juni 1920.

Paa højre: END : ER : DER : EN :
GUD : FOR : OVEN :
SOM : RAADER : FOR :
DANMARKS : SAG.

Pastor O. Gregersen, Vem, afslørede Stenen, der er fundet i Midsbjerg Mose i Bur og skænket af Gaardejer Kr. Søe, Valdemarsdag 1921 under Overværelse af over 500 Mennesker. Efter Afsløringen var der festligt Samvær paa Gæstgivergaarden, hvor der herskede den fornøjeligste Stemning, og Tale og Sang afløste hinanden Slag i Slag.

V i l b j e r g M i n d e h ø j .

(Vilbjerg Sogn, Hammerum Herred).

Hvor Vilbjerg Gade hører op, deler Vejen sig i to, den ene gaar mod Sydøst, den anden mod Sydvest, og i den derved fremkomne Trekant findes »Vilbjerglund«, Byens Anlæg eller Plantage ved hvis Indgang den smukke sønderjydske Mindehøj med Stendysse og Flagmast er rejst i 1920 og indviet Genforeningsdagen samme Aar.

Mindet er rejst paa Initiativ af Stationsforstander C. J. Arboe, Vilbjerg, og er særlig tænkt som et Udtryk for den Tak, der skyldes Landsmændene i Sønderjylland for Trofasthed og Udholdenhed gennem 56 Aars ufrivillig Landsforvisning.

Stendyssens Overligger bærer den korte Indskrift:

SØNDERJYLLAND
TIL ÆRE

9. Juli 1920.

Beboerne i Vilbjerg og Omegn har frivilligt afholdt alle Udgifter, og Jorden til Højen, der er cirkelrund 2 m høj, og hvis Flade ovenpaa er 8 m i Diameter, er sammenkørt af Egnens Landmænd. Ialt 240 Læs. . . . Og naar man tænker paa de mange Læs, som her skulde til for at danne den lille Høj, maa man højliggen beundre vore Forfædre for deres Kæpearbejde ved de opførte Gravhøje, særlig i Betragtning af de faa Hjælpemidler og det primitive Værktøj, de har haft til deres Raadighed.

Mindet blev afsløret ved en Fest den 9. Juli, en Fest, der blev til en stor Højtidsdag for hele Vilbjerg Sogn.

Fra Kl. 11 til 12 var der Klokkeringning. Kl. 3 Takkegudstjeneste ved Pastor Zeuthen, Vilbjerg, nu Vamdrup. Kirken var stuvende fuld, saa hver Staaplads i Midtergangen og Koret var optaget. Præsten prædikede over Ordene: »Ikke ved Magt og ikke ved Styrke, men ved min Aand, siger den Herre Zebaoth« og beto- nede, at vort Folk burde lære 3 Ting af det Under, som var sket: At se Guds vældige Magt og slaa vor Lid til ham, at være visse paa at Ret og Retfærdighed engang vinder Sejr over Uretten, at bie og vente i Udholdenhed og Tro paa Guds Time. Efter Mindegudstjenesten var der Procession med Musik gennem Byen til »Vilbjerglund«. Fire hvidklædte unge Piger gik foran med det store Dannebrogflag, der skulde hej- ses paa Mindehøjens Flagmast, og efter Musik- korpset kom to flag-, guirlander- og blomster- smykkede Vogne med Sognets 8 gamle Veteraner som Hædersgæster. Ja, selv en Veteran fra Treaarskrigen 1848—50, Anders Birkmose, var med som Hæders- gæst. Ved Mindehøjen bød Festkomiteens Formand, Stationsforstander Arboe, den store Forsamling, om-

kring 1500 Mennesker, Velkommen og betonedede, at det var en sjælden Fest, idet det var første Gang i 300 Aar, at vort Land gik frem i Størrelse. Han sluttede med at udbringe et Leve for Kongen; hvorefter en ung Pige fra Als hejste Flaget paa Mindehøjens høje Stang, medens Flagmarchen spilledes. Seminarie-lærer Krogsø talte for Sønderjylland og Lærer Thomasen, Vilbjerg, for de gamle Veteraner. Arboe takkede alle, der havde bidraget til Højen og dens Udsmykning og overgav den til Aktieselskabet Vilbjerglund, hvis Formand, Købmand J. Jensen takkede for Gaven. Forsamlingen bænkedede sig derefter om Kaffe-bordene, der var dækket i Anlægget, og den stemningsfulde Fest sluttede med »Kongernes Konge«.

V i n d - S t e n e n .

(Vind Sogn, Ulfborg Herred).

Gaardejer Anders Kjær, »Blaakjærgaard« i Vind, indsamlede i Foraaret 1921 nogle Penge hos Sognets Beboere, hvorefter Sønnen, Berg Kjær, byggede en Stenhøj paa Vind Forsamlingshus' Grund, nogle faa Meter fra Kirken paa et af Vind Sogns højeste Punkter. Øverst paa den store Stenhøj er der rejst en meget smuk og velformet Genforeningssten, tildannet af Naturens Haand. Indskriften, der er forfattet af Anders Kjær, er indhugget af Stenhugger Espersen, Holstebro.

SØNDERJYLLAND TIL ÆRE,
VELKOMMEN HJEM I NU SKAL VÆRE.

1864 — 1920.

Stenen er i sin Tid fundet paa Anders Kjær's Mark, men har i 60 Aar staaet ved Indgangen til en Kaalgaard, som var anlagt paa en af Blaakjær's Udmarker.

Afsløringen fandt Sted i April 1921. Anders Kjær bød Velkommen, og Redaktør Mortensen, Holstebro, holdt Afsløringstalen, hvorefter der var fælles Kaffe-bord. Byens unge skænkede ved samme Lejlighed et Flag, der var hejst paa den ved Stenen rejste Flagstang.

Den smuktformede Sten, der i Aarene, da Sønderjylland var i Fremmedvold, har staaet ved Kaalgaardens Ledstolpe, er nu ved Genforeningen flyttet og rejst til et smukt og varigt Minde om Sønderjydernes Hjemkomst og Genforening med Moderlandet.

Til Slut skal nævnes, at der ved Opkørslen til S. Bork Præstegaard udfør den østre Indgangslaage til Kirkegaarden den 2. Novbr. 1920 blev plantet et Kastanie-træ til Minde om Genforeningen. Træet et plantet af Pastor P. Husum, Sdr. Bork, nu Vammen ved Viborg. I Tørring og Heldum Kirker findes der en Titus-Lysestage med Indskription, og i Ringkjøbing By, nær Stationen, er der Genforeningsaaret rejst en stor og meget smuk Stendysse paa en græsklædt Jordhøj; men Stendyssen er uden Indskrift.

Ja, saa staar da disse Sten og Minder ud over Amtet og fører deres stiltfærdige, danske og folkelige Tale om, at:

»Halvhundred Aar var Danmark delt,
nu er det atter blevet helt«.

Og om Gyldenaaret, det hvorom Haabets Kærte i et halvt Aarhundrede har brændt i danske Sind, stærkest i Sønderjylland, hvor det blev nynnet over BARNETS Vugge, elsket frem i dets Bøn, givet i Eje som en

dyr, en hellig Arv, men en Arv, der skulde vogtes, thi det gjaldt jo Sprog, Jord og Liv.

Skibelundstenen siger med Kai Hoffmann:

Sværdtid er endt,
det er Plovtid paa ny,
Vennetid, Frændetid,
Grotid og Gry.

•

SAGN OG TRO KNYTTET TIL STEN I RINGKJØBING AMT

Af August F. Schmidt.

Naar vi mener at kunne tillægge Nutidsmeddelelser om Almuens Tro og Skik et ikke ringe historisk Værd, er det udfra den Erfaring, at Landalmuen i det hele har hængt stærkt ved nedarvede Skikke og Forestillinger, saaledes at meget nu kendt og brugt kan have Aarhundreders Hævd. I den Sagngruppe afgrænset til Ringkjøbing Amt, som vi i det følgende skal beskæftige os med, vil det da ogsaa vise sig, at vi staa over for Forestillinger, der har deres Udspring langt tilbage i Tiderne. Den til Grund liggende Tanke for de følgende Sagn knyttet til store Sten, er den naturforklarende Bevæggrund. Almuen har villet forklare, hvorledes denne eller hin store Sten nu netop er kommet til at ligge, hvor den ligger. Da Almuen før i Tiden ikke kendte til Geologi og ikke vidste, at de store Sten i Istiden var ført paa Isen hertil fra den skandinaviske Halvø, var den nødt til at forklare Spørgsmaalet paa en anden Maade, og hvad var da naturligere at mene, end at Stenblokkene var kastede til deres Pladser af Kæmper (Trolde, Jætter). Det var tiest Kirkerne, de mest fremtrædende Bygninger i Landskabet, der maatte staa for Skud, for Ringkjøbing

Amts Vedkommende Nr. 2, 3, 4, 5, 7, 8 (efter et Kloster), 9, 10, 11, 12, 13 (kastet af Fanden), 14, 15, 17 (Luffe med Jord) og 19. Sagntypen: *Kæmpekast* efter Kirker synes at kunne stamme fra hin Tid, da Hedenskab og Kristendom kæmpede om Magten her i Landet. De hedenske Trolde og Kæmper har ikke kunnet taale at se Kirkerne, endsige høre Kirkeklokkeklangen, og derfor har de, ifølge Folketroen, taget de for Menneskene saa store Sten og kastet efter de kristne Kirker. Undertiden lader Sagnene dog Kæmper bygge Kirker (f. Eks. Nr. 18), hvilket i og for sig er meget naturligt, da Kirker jo var saa store Bygninger, at det nok kunde gøres Behov, at Bygmestre var i Besiddelse af særlige Kræfter. Et Par udhuggede Ansigter paa Kirkemuren har adskillige Steder affødt Sagnet om, at Bygmesteren (og hans Hjælper eller Kone) var saa høj som Hovedet i Kirkemuren var fra Jorden; saaledes ogsaa ved Hee Kirke (her Nr. 18). Enkelte Sagn fortæller, at Stenene er kastede af den ene Kæmpe efter den anden (her Nr. 1, 17); en Sagntype der i Indhold kan sammenstilles med de græske Oldtidssagn om Kykloperne, der kastede Sten efter hverandre — baade i Alvor og Spøg. Sagnet knyttet til Sten Nr. 9: Sten kastet efter Nissebørn, er enestaaende i sin Art og vistnok af yngre Dato.

Et Bevis for, at Stenene var kastede af Kæmper fandt Almuen i nogle fingerlignende Mærker eller Fordybninger, der ofte fandtes (og findes) i store Sten, hvortil der knyttedes Sagn (her Nr. 1, 3, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 17, 18,). »Kæmpefingrene« er vel enten naturlige Fordybninger eller ogsaa Forsøg paa at kløve Stenen. For dog at kunne sige noget endeligt om de enkelte Stens »Kæmpefingre«, maa

man have hver Sten undersøgt, og da jeg ikke har set saa forfærdelig mange Sten med »Fingeraftryk« i, kan jeg kun udtale mig om Sagen i al Almindelighed. Nogle af Kæmpefingrene har vel ogsaa været brugte som Skelmærker, hvilket maa kunne afgøres af stedkendte Folk. Anderledes stiller Sagen sig, hvor der findes indhugget Hænder, Fødder, skaalformede Fordybninger o. s. v. i Stenene, der maa da gives mere indgaaende Forklaringer; men Sten med slige Udhugninger fortæller det mig kendte Stof fra Ringkjøbing Amt intet om, og derfor skal jeg forbigaa en Omtale af særlige »Stenmærker« her paa dette Sted.

Til store Sten knyttes der mange forskellige Sagn, men Kæmpekastsagnene er dog de alt fremherskende. Her i Ringkjøbing Amt knyttes Sagn til Sten om Bjærgfolk, der triller med en stor Sten (6); under en stor Sten findes en Skat nedgravet (9), en meget udbredt Tro; en Skruptudse under en Sten (10) betragtes som en Heks, der har Bolig i Stenen; hvor et Menneske blev nedmanet, var der gerne Spøgeri, og Græs vilde ikke gro paa Stedet, hvilket ogsaa er Tilfældet med Nedmaningsstedet ved Sten Nr. 16 ved Nr. Vosborg; naar en Sten, hvortil der knyttedes Sagn, blev flyttet, plejede det at spørge, hvor Stenene var flyttet hen (20); Vand i et Hul paa en Sten blev almindeligvis anset som særlig godt mod Vorter, saaledes som det ogsaa er Tilfældet med Vandet i Stenen paa Vedersø Kirkegaard, til hvilken Sten, der ogsaa knytter sig det Sagn, at Vandet staar i Hullet som Jærtegn paa Uskyld og Salighed; Folkevittigheden har man ogsaa sat i Forbindelse med de tavse Sten, saaledes Nr. 7 og 9, der vender sig, naar de lugter nybagt Brød; men da en Sten ikke kan lugte, vender den sig aldrig!

Vi skal nu høre, hvad der i Folkemindet er os overleveret om en Række store Sten i Ringkjøbing Amt. Materialet til den efterfølgende Stenliste er hentet fra Evald Tang Kristensens o. fl.s Bøger samt fra Optegnelser i Danske Folkemindesamling, væsentlig fra efter 1904, da Samlingen oprettedes; men selvom Meddelelserne er optegnede i vor Tid, saa bringer deres Indhold dog Bud om fjernere Tider og primitive Tankesæt.

1. Store Sten mellem Lemvig og Nr. Nissum, er kastede af Kæmper, der stod ved Lemvig og Nr. Nissum og slog Sten efter hverandre. I Stenene er Fingermærker.*)

2. Sten (Skodborg Herred, Rom Sogn) paa Rom Hede Sydøst for Kirken, er kastet af den Bjærgmand, der byggede Asp Kirke, fordi Rom Kirke blev først færdig. Stenen er nu kløvet, men »Hullet er der endnu«.**)

3. Store Sten (Skodborg Herred, Fabjerg Sogn) paa Kvisgaard Fælle; »en masse store sten« kastet af Kæmper i Norge efter Rom Kirke, som var en af de første Kirker i Danmark. I flere af Stenene er Spor af Fingre.***)

4. To Sten (Vandfuld Herred, Hove Sogn) paa Hølbakken i Hove er kastede af Kæmper ved Tørring og Hygum Kirker efter hinandens Kirker, men de ramte ikke.†)

5. Sten (Vandfuld Herred, Ferring Sogn) et Stykke fra Kirken, er kastet efter Ferring Kirke af en Kæmpe i England, »der var bleven vred paa Dan-

*) Evald Tang Kristensens utr. Saml. i DFs.

**) Evald Tang Kristensen: Danske Sagn III, Nr. 180.

***) Danske Sagn III, Nr. 155.

†) E. Tang Kristensen: Jydske Folkeminder IV, Nr. 59.

mark, men hvad for véd ingen«. I Stenen, der nu er sprængt og flyttet, var Mærker af Kæmpens fem Fingre.*)

6. Sten (Vandfuld Herred, Rammesogn) ved »Høgens Høj« paa Rammegaards Mark, blev trillet op paa Højen af 6 Karle, fordi den laa i Vejen, men var om Morgenen altid trillet ned igen. Der boede Bjærgfolk i Højen. Stenen, der var en meget stor Flintesten, blev saa lagt til Hjørnesten i en Lade, »og siden har man ikke mærket mere til bjærgfolkene der.«**)

7. Sten (Hjerm Herred, Mejrupsogn) mellem Mejrup og Halgaard Bavn, er kastet efter Mejrup Kirke af en Kæmpe, der stod paa Halgaard Bavn i Tvis. I Stenen, der nu er slaaet itu, var der Mærker af hans Fingre. Stenen vendte sig, hver Gang den kunde lugte, de bagede i Agerbæk.***)

8. Sten (Hammerum Herred, Tvisogn) ved Vejen fra Tvis Kloster til Mejrup, er kastet af Bjærgmanden i Yllebjærg efter Tvis Kloster, »men den tog jo noget fejl for ham. Mærker af hans Fingre var tydelig kjendt i den«. Stenen er nu slaaet i Stykker til Vejbrug.†)

9. Sten (Hammerum Herred, Ørresogn) i Sogneskallet mellem Ørre og Sunds, er halvtredje Alen lang og halv saa bred og fremstaaet ved, at Folk i Ørre, der plages af Nissebørn, kaster Sten paa Nissernes Sovekammer. Manden paa hvis Mark Stenen laa, var ikke med i Komplottet, og kunde derfor senere faa saa mange Penge, han vilde, hos Nis-

*) Danske Sagn III, Nr. 137.

***) Skattegraveren X, 181. 460.

****) Jydske Folkem. III, Nr. 79 b.

†) Evald Tang Kristensens utr. Saml. i DFs.

sen, hvorimod Ørreboerne i Almindelighed var fattige.*) Det maa være samme Sten, hvorom der fortælles, at den vender sig, naar de bager Pandekager i Sunds. Stenen gik langt ned i Jorden, og der var Fingermærker paa den, thi den var kastet af en Troid i Linnebjerg, Ikast Sogn, efter Ørre Kirke, eller efter Trolden i Yllebjerg (Hodsager Sogn). En Adelsmand (fra Frisenborg) skal have nedgravet en Skat og Stenen var lagt ved som Mærketegn. Ole Skærbæk, der havde Mark ind til Stenen, gik, naar han manglede Penge, altid op til Stenen — og blev hjulpet.**)

10. Sten (Hammerum Herred, Sinding Sogn) ved Rosmose var »forfærdelig stor« og kastet mod Sinding Kirke af Sunds Præstegaardsnisse. I Stenen var Mærker af Fingre.***). Varianter: »Rosmosgrosten« lidt Sydfor Romdruphøj, er kastet af en Troid i Linnebjerg imod Sinding Kirketaarn; Stenen fløj tilbage i Heden; eller kastet af Nissen i Sunds Præstegaard efter Sinding Kirketaarn i Misundelse over Taarnet; Fingeraftryk. Stenen kløvedes af lille Ole i Nyby og anbragtes ca. 1878 under Laden i Schjæfferigaard.†) — Ved Kløvning af en Sten mellem Sindinggaard og Schjæfferigaarden kom en tyk Skruptudse ud af Stenen. Ingen turde gaa hen og hilse paa Stenhuggeren, han gik altid selv hjem før Solnedgang, han var bange for, at Heksen skulde komme og forlange at komme i sin Seng i Stenen.††)

11. Sten (Hammerum Herred, Gjellerup Sogn)

*) DFs. 1906/31 b, opt. 1919.

**) DFs. 1906/31 b: 2485, 2488.

***) E. T. Kristensen: Jydske Folkem. III, Nr. 79 c.

†) Konrad Understrup: Sinding Sogn, 64.

††) DFs. 1906/31 b, opt. 1919.

i Gjellerup Kirkegaardsdige, er kastet efter Gjellerup Kirketaarn efter Ikast-Kæmpen, der var misundelig over, at Kirketaarnet i Gjellerup var langt det højeste. I Stenen »ses fem Huller paa én Led og fem paa en anden; det er Mærker af en Kæmpes ti Fingre.«*)

12. S t e n (G j e l l e r u p [?] Sogn) i Bidse Mose, er kastet efter Ikast Kirke af en Kæmpe, fordi Ikast Kirkes Bygning gik raskere fremad end Gjellerups. Derover blev Gjellerup-Mændene altsaa misundelige. I Stenen, der ikke nær naaede sit Maal, er Huller af Kæmpens Fingre.**)

13. K æ m p e s t e n e n (Hammerum Herred, B o r d i n g Sogn) Sydøst for Bording Kirke, en »vældig stor granitblok«, er kastet efter Bording Kirketaarn af Fanden paa Befaling af Præsten i Ikast, der var vred paa Præsten i Bording. Stenen faldt en halv Fjerdingsvej Sydøst for Kirken, og der er Mærker i Stenen af Fandens fem Fingre. Den næste Sten, Fanden kastede, slog Taarnet ned og forvandlede derefter til to vingede Trolde, som forsvandt.***)

14. S t e n (Hammerum Herred, R i n d Sogn) i Stendammen i Kølkhjør, er kastet efter Ikast Kirketaarn af en Kæmpe ved Brande Kirke. I Stenen kan endnu ses Mærker af Kæmpens Fingre.†)

15. S t o r e S t e n (R i n d Sogn) i Kølkhjør »ved Vejen fra Fjederholt til Kølkhjør i æ Skidendamme«, er kastede efter Gjellerup Kirke af en Kæmpe ovre i Brande Bjærg.††)

*) Jydske Flkm. III, Nr. 79 g.

***) Smsts. Nr. 79 d.

****) Skattegraveren VI, 173. 765.

†) Jydske Flkm. III, Nr. 79 f.

††) Smsts. 79 e.

16. **Sten** (Ulfborg Herred, Ulfborg Sogn) ved den vestre Ende af den nordre Ladebygning paa Nr. Vosborg; laa forhen umiddelbart Nord for Vindebroen. Der kunde ikke vokse Græs om Stenen; thi en Person var manet ned her og gik igen som en sort Hund med Lænke.*)

- 17. **Sten i Ringkjøbing Fjord**, synlig, naar der er Nordvestvind, er kastet af en Kæmpe fra Rindum Kirke efter Kæmpen, der byggede Gammelsogns Kirke paa Holmsland. I Stenen er der Fingermærker. Kæmpen paa Holmsland kastede til Gengæld sin Luffe fyldt med Jord efter Rindum Kirke; undervejs gik en Finger af Luffen, hvorved det i Fingrene værende Jord dannede en Høj Nordvest for Ringkjøbing. Resten af Luffen faldt tæt Nord for Rindum Kirke, hvor der nu er en stor Høj inde paa Kirkegaarden.**)

18. **Sten** (Hind Herred, Hee Sogn) paa Nordsiden af Kirkegaardsdiget har Fingeraftryk af en Kæmpe, som stak sin Finger derind for at binde sin Hest derved.***)

Varianter: Paa den nordre Side af Hee Kirke er der to Huller i Muren paa det Sted, hvor Kæmpen bandt sin Hest, da han var inde i Kirken for at holde Bøn. Hullerne lavede han med Fingrene.†) Paa Hee Kirke-taarn findes der nemlig to Kæmpehoveder udhugget i Sten. Det fortælles, at det er Afbildninger af to Kæmper, som i gamle Dage byggede Kirken, og samme Højde, som Hovederne har i Muren, skal Kæmperne have haft.††) Det fortælles dog ogsaa, at det

*) DFs. 1906/31 b.

***) Skattegraveren XII, Nr. 337; jfr. Danske Sagn III, Nr. 177.

****) DFs. 1906/31 b.

†) DFs. 1906/31 b.

††) Danske Sagn III, Nr. 112.

ene Hovede i Stenene er Kæmpens Hustru. Hee, Rindum og Gammelsogns Kirker blev, ifølge Sagnene, byggede samtidig af tre Kæmper, og de havde væddet om, hvem der først kunde blive færdig med Arbejdet. Kæmpen i Hee blev sidst færdig, og derover blev han saa rasende, at han vilde ødelægge de andres Arbejde for dog at vinde Væddemaalet. »I den Hensigt fyldte han begge sine Handsker med Sand, og den ene Handske, som han vilde smide paa Gammelsogns Kirke, traf ikke Maalet, thi den faldt lidt Øst for Kirken, hvor der nu findes en Kæmpehøj. Den anden Handske, der skulde ødelægge Rindum Kirke, faldt paa Kirkegaarden lige Vesten for Taarnet, og saaledes mislykkedes hans grimme Hensigt«, meddeler P. Storgaard Pedersen, Haelby, til Evald Tang Kristensen.*) Anførte Sagn om Jordkastet er jo en ret nøje Parallel til Stenkastene; og Fingerhullerne i Hee Kirkes Nordside svarer til Kæmpefingre paa de kastede Sten.

19. *Lowersten* (Hind Herred, *Nørre Omme Sogn*) i Lowmosen i Hover Sande, »en øde Sandstrækstrækning, der fra Omme strækker sig ind i Hover Sogn«, er kastet af en Trolde i Bakkerne ved Torsted Kirke efter Kirken i Brejning, fordi denne Kirke havde faaet højere Taarn end Torsted Kirke. Stenen kom kun halvvejs; den er nu brugt til Landevejsbroer. Den var 3 Alen over Jorden og 12 Alen i Omkreds**).

20. *Sten* (Hind Herred, *Vedersø Sogn*) paa Vedersø Kirkegaard i det nordvestre Hjørne nogle Skridt fra Diget. Et Trin Sydvest for Stenen er der et trekantet Hul, næsten overgroet med Græs, og

*) Danske Sagn III, Nr. 178.

***) P. Storgaard Pedersen: Bidrag til Hing Herreds Historie og Beskrivelse 1896, 163.

»det kan godt have været Stenens oprindelige Plads.« Stenen er trekantet af Form og har en tragtformet Fordybning paa Midten, der foroven kan holde omtrent $1\frac{1}{2}$ Kvarter i Tværmaal, men spidser meget ned ad til. Hullet er paa 4, 5 Tommers Dybde. I dette Hul staar altid Vand, der var god mod Sygdomme, især dog mod Vorter. Vandet mistede sin Helbredskraft, da Mølleren i Vedersø (eller Herremanden paa Aabjærg) førte Stenen hjem for at bruge den som Hundetrug. Men da der blev Spøgeri paa Gaarden, maatte Stenen skyndsomst tilbage paa sin Plads igen. Da Stenen blev ført tilbage, blev den vist sat paa forkert Plads, fordi Vandet i Hullet nu fryser om Vinteren, medens der altid er fugtigt om Sommeren i Hullet.

Det stadige Vand i Hullet fremkom som Jertegn paa, at Præstens to pludselig døde Døtre dog var salige, eller at den dødsdømte Jomfru paa Aabjerg var uskyldig.*)

Rettelser og udfyldende Oplysninger til ovenstaaende Stenliste bedes godhedsfuldt indsendt til *Dansk Folkemindesamling, København K.* Stedkendte Folk vil jo temmelig sikkert kunne meddele nye Træk om flere af Stenene, Træk som endnu ikke er optegnede. Det er da paa høje Tid, at man faar reddet fra Forglemmelse, hvad der endnu kan reddes af gammel Tro og Sagn om vore Forfædres Naturdyrkelse.

---

*) Danske Sagn III, Nr. 636—639; DFs. 1906/31 b: 2542.

NOGLE HØJNAVNE I HARDSYSSEL.

Af *Peter Skautrup*.

III.

VIII. LÅDDENHØJ OG LYNKHØJ.

Man kunde måske tro, at alle lyngklædte høje var »lådne«, men således forholder det sig ikke. Lyngen gør ikke en høj lådden. Lådne er agre, hvor der navnlig vokser stridt og tørt græs (katteskæg, harekamper og lignende), som oftest vrages af kreaturerne. Og lådden er den mand, der ikke for nylig har barberet sig. *L å d d e n h ø j* må tolkes som høj-en, hvor der vokser stridt, tottet græs, som rager frem over lyngen. Låddenhøj (Loddenhøj) er et ret hyppigt forekommende højnavn. Her i syslet har jeg dog kun fundet det i Gudum, også nævnt 1638 og 1503: Løyenhøye, hvad der nok så rigtigt gengiver udtalen: løjen. — For at afværge mulige indvendinger*) skal det tilføjes, at målebordsbladets Løgenhøj i N. Omme, som i Postadressebogen antydningssvis er tolket som Laaddenhøj, indeholder et helt andet ord. Det udtales löj'nsi og kunde til nød skrives Løjnshøj,

*) Til de to første afsnit af »Højnavnene« har jeg modtaget en del bemærkninger og oplysninger, som jeg er meget glad for, men som jeg gerne vil gemme til et tillæg til slut. Skulde nogle af årbogens læsere kunne give oplysende eller korrigerende bemærkninger til de følgende afsnit, vil jeg være meget taknemlig derfor.

men burde normaliseres Lodenshøj eller Lødenshøj. Vi kommer senere tilbage til navnet.

Lyng synes i det hele ikke ofte at indgå i naturnavne. Det kan være af flere grunde. Dels kan lyn-gen have været så almindeligt forekommende i naturen, at ordet har været et lidet karakteristisk navneled. Det almindelige og sædvanlige kommer nemlig sjældnere til syne i navnestoffet (her tales om sammensætninger). Dels har man vistnok — som endnu — ved lyng navnlig tænkt på produktet, som blev plukket, slået osv., og mindre på planten, bevoksningen (som kaldtes hede). En *L y n g h ø j* findes i Nes, sydøst for kirken. En høj og gård *Liung-hiøg* nævnes i præsteindberetningen 1638 i Trans sogn, syd for Bovbjærg, men i forrige århundrede tog havet både høj og gård.

S k u r v e h ø j i Vorgod er vel en mosgroet høj. Kan man for resten ikke også tale om »skurvede agre« — det vil sige agre, som kun pletvis er dækket af græs(totter)? I al fald er det ordet *s k u r v* eller *s k u r v e t*, der indgår som første led i dette navn såvel som i *S k a a r h ø j* (i Fovsing), der udtales: skorrehyw' med tryk på sidste led. *M o s h ø j* findes i N. Vium, *M o s h ø j e* i Faster.

Men ellers kan der jo vokse mange slags planter eller træer på eller ved en høj. *B ø l l e b æ r h ø j* (i Seding) har navn efter bøllebær (byl'ebær), *R e v l i n g h ø j* (i N. Omme) efter revlingplanten (sortebær). Til denne gruppe hører også snarest *B r a m h ø j* (i Staby) og de 1638 nævnte *B r a m e l h ø y e*, sydvest for Resen kirke (1683 nævnes de som liggende på Dalgaard mark). Bramhøj er i k k e en gravhøj (der skal kun have været én — nu forsvunden — gravhøj i Staby), og et personnavn *B r a m (m e)*,

som ellers nok kendes,*) kan første led derfor næppe være. Det vilde også passe dårligt i andre navne, som *B r a m k æ r* (Staby) og *B r a m s k o v* (Mejrup) samt marknavnet *B r a m s k o v* i Borbjerg (Brødbæk mark, 1683), hvor øjensynlig samme led indgår. Det eneste usammensatte ord *b r a m* (»brask og bram«), som vi ellers kender i vort sprog nu, har liden sandsynlighed for sig. Det kunde til nød gå an i højnavnet, men vil være ganske uforståeligt i de andre Bram-navne. Udgiverne af Samsøs Stednavne (1922 s. 76) har da også sat spørgsmålstegn ud for Bramhøj i Besser sogn og ikke forsøgt at tolke navnet. En forklaring må der jo dog være, og jeg vil derfor her — for ikke at beskyldes for karrighed — fremsætte to forslag til tolkning af navnet

1. *B r a m h ø j* = *b r o m b æ r h ø j*. Brombær hedder i ældre dansk som endnu i vestjysk og flere steder *b r a m b æ r*.*) Og denne betegnelse genfinder vi i nabolandene (mod syd, vest og nord). Men så stavelsen *-bær*, vil man spørge.

Brombær, hindbær og lignende synes jo at høre til de plantenavne, der på en gang er betegnelse for planten og frugten, og hvor vi ikke har et særligt, usammensat navn på planten. Man kunde nu her ganske vist antage, at sammensætningens andet led var udskudt eller tabt — paralleller kan findes — men det er unødvendigt, da det er så heldigt, at overleveringen hjælper os. I en gammel dansk lægebog fra c. 1350 anføres som middel mod sten, at man skal tage vejbredfrø og frø af en urt, som hedder *b r a m*, bløde dem i vin og støde dem i en morter. Samme

*) Jf. stednavne som Bramstrup, Bramdrup.

*) se Feilbergs Ordbog og Jenssen-Tusch, Nordiske Plante-navne. 207, 335.

ord (men med noget forskellig betydning, se også nedenfor) genfinder vi nu i nærstående germanske sprog, hvor der desuden her og der forekommer en længere sideform *bramal-*, der vel nok er bedst kendt i engelsk *bramble*. — Vi har altså givet haft et plantenavn *bram* — og kan også have haft den længere sideform *bramel-*, som vi da genfinder i *Bramelhøje* (1638, Resen). Tolkner vi nu *bram* som *brombær* (vestjysk *brambær*), har der vel vokset (vokser der endnu?) vilde *brombær* ved (foden af) *Bramhøj* og *Bramelhøje* samt ved *Bramkær* i *Staby* og *Bramskov* i *Mejrup*.

2. Det springende punkt i denne tolkning er betydningen af det gamle ord *bram*. Vi ved ikke bestemt, om det betød *brombærplante*. Således er det ganske vist anført i *Ordbog over det danske Sprog II*, bind under *Brombær*, men med hvilken begrundelse ser jeg ikke. Der kunde, forekommer det mig, endda ud fra selve stedet i den gamle lægebog være grund til at tvivle netop på denne betydning. Der er som anført tale om *frø* af en urt, der hedder *bram*, og i lægebogen synes der at være gjort samme brug som nu af ordene *frø* og *bær*. Vilde man da tale om *frø* af *brombær*? Vi kan vel intet vide med sikkerhed, men en anden tolkning var også mulig. — Af den iøjnefaldende plante *gyvel* hører en enkelt art (*Sarothamnus scoparius*) hjemme her i landet, og har også i *Vestjylland* givet navn til *Gejlhøj* i *Rind*, *Vørgod* og *Tvis*. Ordet *gejl* har vi lånt fra nedertysk og navnene kan således ikke være ret gamle. Det er nu højst mærkeligt, at vi (ø: i *Vestjylland*) ikke skulde have haft et hjemligt ord for denne plante.*) Og som det andet forslag til tolkning af

*) Jf. *Skautrup*, *Et Hardsysselmål*. 154,²⁸ ff.

Bramhøj vilde jeg da sætte Bramhøj = Gejlhøj. Fra nuværende dansk område kendes ganske vist ikke *bram* = gyvel, men lægebogens frø vilde styrke denne tolkning, og fra nabolandene kender vi godt ordet (eller beslægtede ord) med netop denne betydning, således i Skåne: *bräm*,*) i Ditmarsken, Stapelholm og flere nordtyske områder dels usammensat *br a a m*, *braamp*, *bramm*, dels også i stednavne**), i engelsk: *br o o m****). Skal det danske ord *br a m* være identisk med det nordtyske og engelske, må det lange *a* være forkortet i sammensætning. Der skulde da have vokset (vokser der endnu?) gyvel ved Bramhøj, Bramkær og Bramskov. Som det vil ses, er der mangler ved begge tolkninger, men jeg skulde tro, at en af dem måtte være den rigtige.

Busket bevoksning har givet navn til en del høje: 1638 nævnes ved Rødning i Vilbjærg: *B u s k h y e*. I Bregning findes *K r a t h ø j*. Mange *R i s h ø j e* findes: *Rishøj* i Borris (også nævnt 1638), Bregning, Gudum (også 1638; 1503 *Riishiøf*), Finderup *Rishøj* i Hanning (også 1638); *Rishøj* i Sunds, vistnok ikke en gravhøj; *Rishøj* i Tvis, Vind; Store og Lille *Rishøj* i N.-Vium; *Rishøje* i Assing og Romme. 1638 nævnes endvidere *Rishøj* i Haderup (ved Høstrup) og Timring (ved Trøstrup). I *R i s i h ø y*, der nævnes 1638 som liggende vest for Gunderup i Sevel, er første led vel en (nu ukendt) udvidet form til *ris*: *r i s i*, der må betyde et risbevokset sted. En sådan »kollektiv«
dannelselse kender vi i vestjysk bedst ved ordet *s i v*, der

*) Jenssen-Tusch, Nordiske Planternavne. 217.

**) Mensing, Schleswig-Holsteinisches Wörterbuch. I disse egne hedder brombærplanten Brommelber, Brummelber.

***) Jf. også Hoops, Waldbäume und Kulturpflanzen im germanischen Altertum. 256.

hedder s i v i, egentlig samling af siv (jævnfør at man flere steder ikke kender en entalsform af ordet, men kun kender det i flertal: siver, syver og lignende), men nu brugt som ental, hvortil så en ny flertalsdannelse: s i v i e r. Den kollektive form finder vi også anvendt i højnavnet S i v e h ø j e i Borris sogn.

Andre plantenavne som første led: H a m p h ø j (Ølstrup) er vistnok ikke nogen gravhøj. Det må vel være ordet hamp, vi her træffer. Hvordan navnet er opstået, kan det næppe nytte at gisne over. Hamp har vist aldrig nogensinde været dyrket i Hardsyssel. Af trænavne finder vi birk i B i r c k h ø y e, nævnt 1638 i præsteindberetningen fra Borris, Elm i E l l e m h ø y, nævnt 1638 i indberetningen fra Ejsing (Raast). Æsk (ask) i Æ s k e h ø j e (Assing), æsp (asp) i E s p h ø y, nævnt 1638, i Sevel nord for Trandum. Af R ø n h ø j e er der flere (jævnfør også træets store rolle i overtroen): Rønhøj nordvest for Trandum i Sevel (også nævnt 1638, i N.-Vium samt i Staby (her navn på et hus). 1638 nævnes endvidere Rønhøj i Trans (»øster fra Trans kirche«) og Ølstrup samt i Sevel sydvest for Sebstrup. T o r n h ø j (en naturlig høj) findes i Tørring; 1638 nævnes Tornhøy ved Faarbæk i Haderup. T o r n e b u s k h ø j (en naturlig høj) i Gellerup. R o s e n h ø j, der vist findes flere steder som nyere navn på huse (statshusmandsbrug, således i Avlum), er mærkeligt nok også navn på en gravhøj i Tørring. 1638 nævnes en T r æ h ø y syd for Gørding kirke. Løvhøje i Vind kan derimod ikke indeholde ordet løv, men må tolkes på anden måde, hvorom senere.

IX. RÆVEHØJ OG RAVNHØJ.

Går vi fra planteriget til dyreriget for at se, hvil-

ke dyrenavne vi træffer i højnavnene, møder der os straks en vanskelighed. Hensigten med vor vandring gennem navnestoffet er for det første så vidt muligt at komme til en forståelse af navnegivningen i al almindelighed, men dernæst specielt at udfinde, hvilke personnavne vi træffer i vore højnavne. Men som bekendt var en del af vore personnavne og især persontilnavne hentet fra dyrenavne, som Bjørn, Ulv, Ravn og flere. Har vi nu midler til at afgøre, om det er dyrenavnet eller personnavnet, vi træffer i et højnavn, som indeholder et sådant ord, der oprindeligt kun var fællesnavn, men senere også har kunnet fungere som egennavn? Det eneste tænkelige kriterium må søges i selve formen, navnedannelsen. Hvis vi i nutiden skulde give en høj navn ud fra den iagttagelse, at ræven havde sin grav der, vilde vi kalde den Rævehøj-(en), æ rōw.hyw'. Men det er egentlig ikke noget egennavn. Vi har blot valgt at karakterisere den ud fra en af de omstændigheder, som kan iagttages, ganske som vi kalder en anden høj for den sorte høj eller den store høj osv. Ved sådanne navne der på navnegivningens tid kun indeholder et rent beskrivende forled anvendes altså grundformen eller grundform + e. — Men havde højen en særlig tilknytning til en mand ved navn Mikkell, så vilde vi kalde den Mikkellshøj, idet vi ved en sådan navnegivning udtrykker et vist samhørs- eller tilhørsforhold mellem de to led Mikkell og høj. Der er ingen grund til at tro, at denne forskel ved ordsammensætning er noget helt nyt — og forholdet bekræftes da også fra andre områder af ordforrådet i dialekten, som ikke vedkommer os her. Hvis vi altså træffer en sammensætning, hvor første led forekommer i genitivsformen, kan vi med nogen sandsynlighed slutte, at

der ved sammensætningen er udtrykt et vist sammenhørsforhold mellem højen og en person. Det kan være et ejendomsforhold; Mikkeshøj kan være den høj, som Mikkel ejer, som ligger på hans mark osv. Det kan være det forhold, at manden (hvis han har et hedensk navn) ligger begravet der, eller er dræbt der osv. Men at skelne mellem alle disse tænkelige forhold er umuligt for os, med mindre historien eller overleveringen giver os besked.

Heller ikke engang genitivsformen er altid synlig nu. Hvis navnedannelsen går tilbage til en tid, da vi endnu havde de gamle kasusformer bevaret i deres fulde udstrækning, er det kun de maskuline a-stammer og enkelte andre, vi nu vil kunne kende. Alle de andre ords genitivform vil vi ikke kunne skelne fra den almindelige stammeform + e (den senere bindeledsvokal). Har en høj navn efter en mand Bjørn, skulde højen nu hedde Bjørnehøj — ganske som højen vilde hedde Bjørn(e)høj, hvis ordet indeholdt dyrenavnet bjørn. Her tog nu sproget tidligt en for os i dette tilfælde heldig udvikling. Genitivmærket s bredte sig tidligt til ord, hvor det oprindeligt ikke hørte hjemme og blev snart det eneste genitivmærke. Der er næppe tvivl om, at dette -s endog i hedensk tid har gjort store erobringer. Hvis man nemlig ikke vil gå ind på dette, tvinges man til at antage, at første led i mange sammensatte hedenske navne i kristen tid har skiftet genitivmærke, hvad der synes utænkeligt. Navne er nu engang noget for sig, står uden for det almindelige ordforråd og viser sig yderst konservative med hensyn til morfologiske ændringer, idet de jo netop har tabt betydningsindhold — og kun er navne (man kunde tilføje: og derfor omvendt også ofte er genstand for bevidst om-

dannelse, men dette forhold kommer næppe i betragtning her overfor en indre bøjningsendelse). — Og således går det da til, at vi også træffer Bjørnshøj, hvor vi sikkert har gammel sammensætning med personnavn. Vi skal nu — med det ovenfor anførte i erindring — se på de enkelte navne.

1638 nævnes Dyrhøj, Egebjerg mark, Ejsing, og Dyrhøy, syd for Kallesø, Tørring. Navnene kendes vist ikke nu.

Store og Lille Rævehøj i Assing. Rævehøj i Romme, Vedersø og Hygum, sidstnævnte også 1638. I indberetningen fra Bure 1638 nævnes Reffgrafhøye. 1638 nævnes Refhøy på Gade mark, Hover sogn. — Derimod må de 1638 nævnte, men nu ukendte høje, Reffshøy, øst for Skovby, og Reffshøy, vest for Gunderup, begge i Sevel sogn, indeholde personnavnet Ræv.

Brokken (grævlingen) har givet navn til Brochhøy, nævnt 1638, i Vejrum. 1638 nævnes også Kongsbrocks høy, i Nysogn, Holmsland. Et sagn har vel knyttet sig til højen, som jeg dog ikke finder omtalt i Evald Tang Kristensens bog om Holmsland.

Ulvehøj, N. Vium; Ulvhøj, Ikast, udtales u.lhyw'; 1638 nævnes Ulffhøy i Hygum og Trans (»nør for Rechby«) samt Wiffuehøy ved Fiskbæk, Gudum. — Ulhøj og Uglhøj er sikkert også ulve-høje. Ulhøj findes i Haderup (også nævnt 1638 og 1683) og Estvad (også nævnt 1638 og 1683; udtales u.lhyw'). Uglhøj findes i Borris. 1683 nævnes Ulhøj på Bjærg mark, Humlum. Navnene med Ul- kan dog være tvivlsomme, kun udtalen kan hjælpe til afgørelse. — Uls høj, nævnt 1683, på Hovmade mark, Hove sogn, formoder jeg altså indeholder personnavnet Ulv.

Personnavnet Bjørn finder vi i Bjørnshøj,

Engbjærg (som Oluf Nielsen i sin bog om Skodb.-Vandfuld Herreder s. 412 ganske vist kalder Bjørnhøj), også nævnt 1638, samt i *Biansberghøje*, nævnt 1638 i indberetningen fra Hygum.

Hjort og hare: *Hjorthøj*, S. Felding; *Hjorthøj* (et hus, vel nyt navn) i Ramme. *Harehøj* i Gellerup og Sevel samt 1638 i Avlum og Gudum (på Gudumklosters mark).

Husdyrs navne: *Hesthøj* ved Bovbjærg, Ferring. *Hestehøje* i Hover og N. Omme (også nævnt 1638). 1638 nævnes en *Hestehøj* ved Ravnholt, Ejsing, og 1766 en *Hestehøj* vest for Godballe, Bøvling. — *Kalvhøj*, Dejbjærg; *Kalvhøje*, Vinding. — *Ruvæderhøj*, N. Vium. — *Bukhøje*, Faster; 1638 nævnes *Bukhøj* på S. Byskov mark, N.-Nissum.

1638 nævnes *Hundhøje* (en høj) sydvest for Lundhede, Estvad, og 1683 nævnes på samme gårds mark *Kathøj*; 1638 nævnes *Kathøje* (to høje) syd for Nederby, Trans. Navnet *Kattenhøj*, gård i Mørborg, kan jeg ikke forklare. Det udtales med hovedtryk på sidste stavelse og indeholder i al fald ikke den bestemte form af ordet kat, da det 1635 skrives *Kattinghøj*. —

En *Fuglehøj* findes i Bregning. Af fuglenavne er der mange. *And(e)høj* findes i Sevel. — *Duehøje* i Snejbjærg. — *Gieshøje* nævnes 1638 ved Skodborg i Gudum. — Mærkelig er *Gøghøje*, Snejbjærg, og *Giøghøje*, nævnt 1638, ved Skodborg, Gudum, hvis ikke navnene ligefrem er oversættelser — thi ordet *gøg* er ukendt, fuglen hedder kuk(ke)-mand i vestjysk. — *Høghøj* i Hanning og Trans; derimod er det vel personnavnet *Høg*, som indgår i *Høgshøj*, der nævnes 1638 i Haderup (*Høstrup*).

— H ø n e h ø j, i N. Nisum; K o k h ø j, 1683, i Estvad. — K r a g e h ø j (også kaldet Kløfthøj) i Tvis (i skellet mellem Stokvad og Grønbæk marker) samt i N.-Vium. 1503 nævnes en Kraghøff i Møborg. — L æ r k e h ø j, Vind. R a v n e (e) h ø j findes flere steder: i Assing, Ikast, Sevel (også 1638; galt anbragt på målebordsbladet; se Aarbogen 1927. 134, hvor der urigtigt står Ravnshøj) og Vinding. 1638 nævnes Raffnhøg i Trans (øst for Nederby) og Raunhøj i Idum (syd for kirken). 1683 nævnes Ravnshøj ved Estvadgaard. Enkelte af disse har måske været galgehøje og ligget i nærheden af tingstedet, således vel den i Sevel. Derimod personnavnet Ravn i R a v n s h ø j i Borbjerg og N.-Omme samt i de 1638 nævnte Raffnshøj ved Egebjerg i Ejsing, på Vesterhede i Nøvling samt i Hover sogn. — S t o r c k h ø j 1638, på Hvirvelsbjærg i Tørring sogn. — S v a n e h ø j, Ulborg. — T r a n e h ø j, Borris; 1638 nævnes Traneshøj, Ejsing hede, og Tranhøj, Tørring sogn (hvilket sidste navn dog også kan tolkes på anden måde). — Ø r n h ø j i N.-Omme, Torsted og Vinding.

Myre h ø j i Assing. — 1638 nævnes V o r m e h ø j i Avlum og 3 Vormhøje øst for Bærsholm i Estvad. — T o r s k h ø j, Dybe sogn, nævnes i Resens Atlas. — 1638 nævnes S k a l l e h ø j e på Sale mark; har vel ligget ved Skallesø. — S n o g h ø j, gård i Ikast. — 1638 nævnes H o m m e l l h ø j på Sale mark, indeholder vel ordet humle(bi).

X. SAND- OG STENHØJE.

Gruppen, der skulde omfatte højnavne, hvis første led angav jordbundens eller højmassens beskaffenhed, er ikke særlig stor. Det var heller ikke at vente — oftest er det vel de samme bestanddele, vi træffer:

sand, sten, grus og lignende, og særlige karaktistika til brug ved navnedannelsen kunde man ikke hente herfra. Kun hvor kendetegn fattes, griber man da — og gennemgående i sen tid — til en navnegivning ud fra denne gruppe.

S a n d h ø j findes i Møborg sogn. Nør- og Sønder Sandhøj nævnes 1638 i præsteindberetningen fra Sevel (sydvest for Sebstrup).

Af S t e n h ø j e er der dog ikke så få; af disse høje kan enkelte jo også have været mærket med (en eller flere) sten. Således: S t e n h ø j i Assing, Bøvling (et hus), Estvad (også nævnt 1638), N.-Felding og Møborg. 1638 nævnes endvidere Steenhøj i Avlum, Rønbjerg (øst for byen) og Sevel (nord for Trandum). S t e n h ø j e i Borris og N.-Vium. Derimod vil jeg antage — i lighed med sammensætningerne i forrige gruppe — at vi har personnavnet Sten i de 1638 nævnte S t i e n s h ø y e i Hover sogn og S t e i n s h ø y e i Ølstrup sogn. S t e n s h ø j i Tørring synes ikke at være en gravhøj; mon s'et hører hjemme i dette navn? — I indberetningen 1638 fra Gudum nævnes »H u i s t e n h ø y e, saa kaldet aff en sande der hos liggendis«. Højen nævnes allerede 1503: Hvisten høw, og må vel tolkes i lighed med Hvistendal i samme sogn (1444 Huidsteen dall) som indeholdende leddet Hvid(e)-sten-.

En gammel sammensætning er G r y d h ø j, der betyder omtrent det samme som stenhøj, grushøj (jævnfør dialektordet grud = grus). G r y d h ø j i Asp og Ulborg (1683 nævnes her Grydhøys agrefald). 1638 nævnes G r y d e h ø y i Bure (vest for kirken), og 1638 Gryde høy i Hover (Gade mark). Måske hører herhen også G r y d e r h ø y, et marknavn 1638, i N.-Hvam i Borbjerg.

A l h ø j i Ramme må vist indeholde ordet al (der også kendes i andre stednavne fra det øvrige Norden).

J o r d h ø j i N.-Omme. Til en anden gruppe regner jeg derimod den også i andre egne vistnok ret almindelige sammensætning Gammeljordhøj, hvor der ikke er tale om en opkaldelse efter høj materialet, men en benævnelse efter beliggenheden (på »gammeljord«, hvorom senere).

Af sjældnere navne: L e e r h ø y, nævnt 1638, ved Krog i Gudum. — K r i d t h ø j i Navr. — K u l h ø j e i Borris; 1638 nævnes Kuolhøgh i Møborg (ved Kvol-snære). — 1638 nævnes M a r h ø y, Ejsing mark, som Oluf Nielsen i 1895 (Hjerm-Ginding Hrd. 318) kalder M a a r h ø j; jeg har ikke optegnet navnet, så jeg kender ikke udtalen. Det kunde være ordet m o r, der indgår i navnet, men det er måske tvivlsomt. — T ø r v e h ø j findes i Borris og Tørring.

Guldhøjene hører ikke herhen, men til samme begrebsgruppe som Pengehøj, Glarhøj og lignende, hvorom senere.

NAVNEFORTEGNELSE

A.
Abildholt, 72 ff.
Asp, 167.
Assing, 161, 164.
Avlum, 167.

B.
Beldenak, J. A., Biskop i Oden-
se, 96.
Bjerregaard, 61.
Borbjerg Sogn, 1 ff.
Borbjerg, C. M., Degn, 16—17.
Borbjerggaard, 84.
Borbjerg Mølle, 89.
Borbjerg Skole, 4.
Borchardsen, Johan, Biskop i
Ribe, 109.
Bording, 152.
Borris, 161, 167, 168.
Brandtbjerg, 81.
Brejning, 165.
Bøvling Len, 101.
Baarstrøm, C., Andenlærer i
Borbjerg, 35.

C.
Christensen, C. M., Degn i Bor-
bjerg 18—25.
Christensen, Chr., Andenlærer i
Borbjerg, 35.
Christiansen, Chr., Andenlærer,
35.

D.
Damgaard, J. P., Ejer af Ler-
grav, 91.
Dejbjerg, 165.
Dørscheus J., Degn i Borbjerg,
18.

E.
Ejsing, 164, 168.
Estvad, 165.

F.
Fabjerg, 149.
Faster, 119, 120.
Ferring, 149.
Follergaard, 82 ff.
Fovsing, 157.

G.
Genforeningsmindesmærker,
113 ff.
Gjellerup, 151.
Gjølby, Præst i Borbjerg, 32.
Gyldenstjerne, Knud, til Nr.
Vosborg, 96 ff.
Gyldenstjerne, Prebjørn, 101.
Gyldenstjerne, Knud, til Skovs-
bo, 112.
Gudum, 156, 165, 168.

H.
Haderup, 122, 165.
Hanning, 123, 165.
Hardenberg, Mette, 103 ff, 110.
Have, 86.
Hegelund, Hans, Skolemester i
Holstebro, 16.
Helgesen, Poul, 98.
Herborg, 124.
Heselaa, 63 ff.
Hogager, 6, 8, 12, 37.
Hoven, 125.
Hvam Skole, 39 ff.
Hvid, Christen, Rentemester, 44.
Hvid, Christen Jepsen, til Tra-
bjerg, 45.

Hvid, Mads, til Estvadgaard, 46.
Hvid, Mads Ibsen, Præst i Hol-
stebro, 47.

Hvid, A. J., 48.

Hvingel, 128.

Højmark, 128.

I.

Indbyrdes Undervisning, 8 ff.
Isaksen, I., Andenlærer i Bor-
bjerg, 35.

J.

Juel, Christense, fra Aabjerg,
112.

Juel, Jens, til Nr. Vosborg, 112.

Juel, Kjeld, til Stubergaard, 112.

K.

Kragsøhus Genforeningsminde,
130.

Krevel Johannes, 12.

Kæmpekast med Sten, 148 ff.

L.

Lassen, Chr., Degn i Borbjerg,
18.

Lem Genforeningsminde, 131.

Lemvig Genforeningsminde, 132.

Libergren i Borbjerg, 92.

M.

Mejrup, 150, 159.

Meldgaard, 55 ff.

Mikkelsen, Hans, Biskop i
Odense, 107.

Møborg, 165, 168.

Møller, C., Degn i Borbjerg, ?.

Møller, C. M., Andenlærer i
Borbjerg, 35.

N.

Naltoft, 89.

Navr, 168.

Nielsen, Knud, Præst i Ulfborg,
109.

Nørre Nissum, 149, 166.

Nørre Omme, 154, 156, 168.

Nørre Vium, 165, 166.

Naegaard i Borbjerg, 79 ff.

O.

Over Kjeldsmark i Borbjerg,
74—75.

P.

Pajbjerg, 89.

Podebusk, Jytte, 98.

Podebusk, Prebjørn, 98.

Poulsen, Knud, Præst i Bor-
bjerg, 17.

Q.

Qvieslægten, 46—49.

R.

Resen 159.

Rind, 152—159.

Ringkjøbing Fjord, 153.

Ramme, 150.

Rom, 149, 160.

Rosensparre, Birgitte, 103, 110.

Rudolphsen, Chr., Degn i Bor-
bjerg, 15.

S.

Sadolin, Jørgen, 97.

Sagn og Tro om Sten i Ring-
kjøbing Amt, 146 ff.

Saustrup Skole, 38 ff.

Schmidt, M. N., Præst i Bor-
bjerg, 1.

Schmidt, H. N., Lærer i Bor-
bjerg, 14, 21.

Schmidt, Axel, Ejer af Han-
bjerg Hovgaard, 2.

Schütte, A., Degn i Borbjerg,
18.

Sehestedslægten til Rydhave,
50 ff.

Sevel, 160, 161, 165.

Sinding, 151.

Skave, 6—8.

Skram, Peder, 97.

Skjern, 133.

Skærum Kapel, 99.

Sdr. Felding, 165.

Snebjerg, 165.

Staby, 157, 159.

Steding Vilken, 97.

Store Hesel, 69 ff.

Sunds, 160.

- Sædding 157.
- Sørensen, Mogens, Præst i Ulftand, Gregers Holgersen, Borbjerg, 16.
- T.**
- Tarm Realskoles Genforenings-
minde 136.
- Tavsen, Hans, 97.
- Thorning, Møller i Borbjerg,
7.
- Theilade, Andenlærer i Bor-
bjerg, 36.
- Timring, 168.
- Trabjerggaard, 43, 49.
- Trabjerg Skole, 36 ff.
- Trolle, Gustav, 98.
- Tuxen, H. P., Degn i Borbjerg,
18.
- Tviskloster, 98.
- Tørring, 168.
- U.**
- Ulfstand, 98.
- V.**
- Vedersø, 154.
- Vejrum, 139.
- Vem, 140.
- Vestergaard, Ole, Degn, 18, 19.
- Vilbjerg, 141, 160.
- Vind, 143, 160.
- Vorgod, 157, 159.
- Vosborg, 98.
- Ø.**
- Ølstrup, 167.
- Ørre, 150.
- Aa.**
- Aabjerg, 155.
-

OVERSIGT

over

INDHOLDET AF HARDSYSSELS AARBØGER I—XXII

A.

Abildtrup, J.: Fæstebonden Mads Videbæks Strid. XVII, S. 1.
Aldal, J.: Struer Byes Historie til o. 1870. XVIII, S. 65.

— Hardsyssel under det 17. Aarhundredes Krige. XXII,
S. 103.

Andersen, A. N.: Frederik IV's Besøg i Lemvig og Omegn 21.
Juni 1826. VI, S. 137.

Andersen, A. N.: Muldvarpens Fremtrængen i Skodborg-Vand-
fuld Hrdr. XIX, S. 150.

B.

Bloch, Jørgen Victor: Erindringer fra mit Liv. XIII, S. 100.

Brødsgaard, J. J.: Christen Nielsen, IV, S. 40.

C.

Christensen, Chr.: Tilstanden i Hardsyssel paa Chr. VI's Tid.
XIII, S. 101.

C., Chr.: Den russiske Orlogsfregat Alexander Newskys Stran-
ding. XV, S. 150.

Christensen, Villads: Stubber Klosters Historie. V, S. 37.

— Gudum Klosters Historie. VII, S. 87.

— Jørgen Lauridsen Friis. XVII, S. 19.

D.

Dinesen, J. Chr.: Slægtsoptegnelser og Minder. XIX, S. 54.

E.

Egeberg, E.: Biskop H. A. Brorsons Visitatser. IX, S. 93.

Eisenreich: Konsul Anthon Andersen. III, S. 157.

Erlang, F. K.: En gammel vestjydsk Folkebogsamling. II, S. 87.

F.

- Falbe Hansen: Erindringer fra Vestjylland for 50 Aar siden. III, S. 112.
- Falbe Hansen: Erindringer fra Vestjylland for 50 Aar siden. IV, S. 157.
- Falbe Hansen: Necrolog. IV, S. 211.
- Faurschou, J.: Barndoms minder fra Lemvig, XVI, S. 1.
- Gamle Laurids Korsholm i Dejbjerg, X, S. 69.
  - Barndoms minder fra Ringkjøbingegnen, XIII, S. 1 ff.
- Fløe, Palle: Om Fortids Lægevæsen. II, S. 188.
- Et Kongebrev om Manufacturer. II, S. 192.
  - Landsdommer Jens Lassen IV, S. 22.
  - En Rømningssag fra Stavnsbaandets Tid. IV, S. 28.
  - To Ejendomsprocesser. V, S. 149.
  - Hoveri og Landgildelister for Fæstegods under Rydhave. VI, S. 91.
  - Skelbreve og Skeltrætter. IX, S. 79.
  - En Bro i Arnborg. XIII, S. 81.
  - Indvinding af ved den sydl. Ende af Ringkjøbing Fjord. XIII, S. 84.

H.

- Haahr, J. P.: Enkedronning Caroline Amalies Forhold til Sir Skole og Lærer H. J. Hansen Sir. XVIII, S. 1.
- Hansen, A. R. Lidt om Stenaldergravene i Vestjylland. III, S. 145.
- Hansen, H. P.: Pæ Egebjerg. XVI, S. 22.
- Fisketiende. XVII, S. 146.
- Hansen, Karl S.: Noget om Bornholmerne. XVII, S. 37.
- Heilskov, Chr. Historisk topografisk Tidsskrift Index. XIII, S. 1.

I.

- Idum Hansen, A. R.: Ringkjøbing Lægen Chr. Hansen Le-gardt. XIII, S. 87.

J.

- Jensen, Chr.: Præsten Jakob Schive. XVIII, S. 38.
- Jeppesen, Alfr.: Bure Kirke, XIII, S. 96.
- J.: Jordbunds Sænkning ved Nisum Fjord. IV, S. 35.

K.

- Klagesang over Lemvigs Ildebrand 1684. VII, S. 55.
- Klitgaard, C.: Bertel Agerholms Syner. I. S. 10.

- Et Brev fra Aaret 1521. V, S. 158.
  - Ringkjøbing Amts Annaler. VII, S. 51.
  - En Bryllupsvis. XV, S. 159.
- Kristensen, K.: Ilderhede Kirke og dens Omegn, IV, S. 1.
- Kristensen, P.: Lidt om Haderup og Sevel Præsteembeder, I, S. 150.
- Kristensen, E. Tang: Niels Møller i Vedersø. II, S. 130.
- Af Bording Kirkebog. V, S. 145.
  - Et gammelt Kirkesyn. XI, S. 115.
  - Lidt om Præster og Degne paa Holmsland samt om Søgaard og Rybjerg. VI, S. 106.
- Krog, A.: Omrids af Lægevæsenet i Ringkjøbing Amt, IX, S. 49.

L.

- Lind og Aldal: Minder om Holstebro. X, S. 93. XI, S. 45.
- Lund, K.: Sagn ved Bovbjergkysten om Kongens Søn af Engelland. VII, S. 61.

M.

- Madsen, J. P. Haahr: Uddrag af en Forhandlingsprotokol fra Skolelærerkonventer. XI, S. 132.
- Møller, C.: Borbjerg Sogns Historie. XXII, S. 1.
- Møller, Th.: En gammel Mordsag fra Vejbjerggaard. VI, S. 41.

N.

- Nygaard, S.: Godsslagtning i Bøvling Amt. XI, S. 49.
- Nørskov Lauridsen, P.: En Barnemordssag i Hjerm 1767. XX, S. 140.

O.

- Okholm, H.: Ringkjøbing Amts landøkonomiske Selskab. X, S. 1 ff. XI, S. 1. XII, S. 1 ff.
- Olesen, V.: Bankdirektør Chr. Møller Schou. IV, S. 163.

P.

- Pedersen, A., og Chr. Jensen: Om Linde By i Asp Sogn. VI, S. 1 ff.
- Pedersen, P. Storgaard: Om Fortids Lægevæsen. I, S. 22.
- Fra Løbedegnenes Tid. I, S. 40.
  - Degnenes økonomiske Tilstand i Hammerum Herred for omtr. 200 Aar siden. I, S. 52.
  - Meddelelser om Ulves Forekomst i Jylland, særlig Ringkjøbing Amt. I, S. 109.
  - Christen Sørensen Longberg. I, S. 127.

- Et Brev fra Aaret 1807. I, S. 147.
  - Staby højere Bondeskole. II, S. 11.
  - Fra Skjernegnen i Pietismens Tid, II, S. 68.
  - Borris Seminariums Historie. III, S. 71.
  - Udtog af en gammel Edsbog. III, S. 106.
  - Fastsættelse af Hoveriet til Herregaarden Aabjerg. IV, S. 95.
  - Brødremenighedens Virksomhed i Hardsyssel. IV, S. 102.
  - De store engelske Krigsskibes Stranding 1811. V, S. 1 ff.
  - En Lærebogsstrid i Hammerum Herred. V, S. 25.
  - Om Landsbydegnenes Kaar 1741. VI, S. 48.
  - Hee Kirke. VI, S. 62.
  - En gl. Forpagtningskontrakt fra Herregaarden Volbjerg. VIII, S. 78.
  - Meddelelser om Slægten Harpøth. VII, S. 1—51.
  - Tvis Kloster. VI, S. 1.
  - Af Ringkjøbing Kirkes Historie. VII, S. 148.
  - Latinskolerne i Hardsyssel. X, S. 24.
  - Slægten Tang. XV, S. 1.
  - Lidt om Holstebro Markeder i ældre Tid. XVII, S. 45.
  - Om Byskatterne 1655 af Købstæderne i Hardsyssel. XVII, S. 142.
  - En Præsteindberetning fra Brejninggaard. XVIII, S. 155.
  - Oddum Sogns Historie. XIX, S. 1.
  - En gammel Landsbylov fra No og Ølstrup. XIX, S. 156.
  - Smaatræk om Familien Krags Medlemmer i Hardsyssel. XXI, S. 73.
  - Fra Holmsland: Træk af Øens og Klittens Historie. XXI, S. 136.
  - Meddelelser om en gl. Bondeslægt i Sdr. Esp. XXI, S. 159.
- P. Storgaard Pedersen og P. Severinsen: J. A. Trøstrup. IX, S. 166.

S.

- Sandvad, S.: Henrik Stampe Vilstrup. II, S. 182.
- Sandvad, H. En Præsteindberetning fra Lemvig 1766. IX, S. 133.
- Schütte, Gudm.: Haruderne eller Hardsysselboerne. XXII, S. 153.

Severinsen, P.: Hardsyssel. I, S. 3.

- Fra Landsbyskolens Barndomstid. I, S. 79.
- Fra Vesterhavskysten 1548. I, S. 144.
- Klagebrev til Chr. II over Knud Gyldenstjerne fra Tim. I, S. 147.
- Stadil Præster i Reformationsaarhundredet. II, S. 167.
- Degnen fra Havet. II, S. 174.
- Hardsyssels Kirker. IV, S. 1 ff.
- Tim-Madum Præstehistorie. IV, S. 53.
- Nørre Horne Herreds Kirker. IV, S. 226.
- Klage over Søndagshandel og Uskik ved Gudstjenesten i Holstebro. V, S. 142.
- Stolestaderegister i Gudum Kirke. VI, S. 167.

Schmidt, Aug. T.: Hellige Kilder i Ringkjøbing Amt. XX, S. 155.

Scheded, Thyra: Jens Scheded. XV, S. 148. Niels Scheded. XVIII, S. 63.

Skautrup, Peter: Nogle Højnavne i Hardsyssel. XXI, S. 120. XXII, S. 168.

Sønderris, M. S. J.: Venø før og nu. XIX, S. 115.

T.

Trøstrup, Jacobsen, J., Andersen, O., Olesen, L.: Gamle Minder fra Hammerum Herred. IX.

Thøgersen, K.: Præsten som kommunal Mand. I, S. 62.

V.

Wammen, J. P.: Gravør Ole E. Veed-Fald sen. VII, S. 66.

Vesten, L.: Den ældste Kirke i Husby. XVI, S. 142.

Vestergaard, Kr. Larsen: Folke- og Fortidsminder fra Ulfborg Sogn, IV, S. 41.

Stenalderhavets Udbredelse og efterladte Spor i Hardsyssel. V, S. 129.

- En forsvunden Kirke i Hardsyssel. VI, S. 159.
- Ulfborg Sogns ældste Kirkebog, XII, S. 136.
- Kavvel Kirke. XX, S. 169.

Vorgod, N. Madsen-: Fra Nørre Vium Kommune 1804—70. XVI, S. 67.

Fra Aulum Sogn 1772. XVI, S. 151.

- Fra Aulum Sogn 1772. XVI, S. 151.
- Fra Vorgod og Nørre Vium Sogne XX, S. 107.

Regnskab for Ringkøbing Amts historiske Samfund for Aaret 1928—29.

Indtægt:	Kr.	Ø.	Udgift:	Kr.	Ø.
Beholdning fra forrige Regnskabsaar	2260	87	Søren Alkærsig for et Foredrag ved Aarsmø-		
Statstilskud	280	00	det i Staby 18. Septbr. 1928	60	00
Solgte Aarbøger hos Forlæggeren	47	21	P. Storgaard Pedersen do.	30	00
Ældre Aarbøger solgt til Medlemmer	34	80	Kundgørelse i Ringkøbing Amts Dagblad .	6	63
Kontingent af 691 Medlem. indenfor Amtet } do. af 97 Medlem. udenfor Amtet } do. af 48 halvt betalende Medlem. }	2409	00	do. i Ringkøbing Amts Avis	8	46
			For Bilkørsel til Staby Efterskole og Kirken	8	00
			Forfatterhonorar til C. Møller for første Del		
Indvundne Renter	94	77	af Borbjerg Sogns Historie	200	00
			Forfatterhonorar til J. Aldal: Hardsyssel un-		
			der det 17. Aarh. Krige	156	00
			Forfatterhonorar til Docent Peter Skautrup:		
			Stednavne (Højnavne)	24	00
			Trykning af Aarbogen. 22. Bind	1860	00
			Særtryk	48	00
			Trykning af Konvolutter og Postopkrævning-		
			er	64	00
			Brandforsikring	2	70
			Kassereren til Porto, Papir og Telefon	57	63
			Sekretærens Løn	600	00
			Medlemsbidrag til „Dansk historisk Fællesf.	66	90
			Indsat i Ringkøbing Landbobank	1929	58
			Kassebeholdning	4	75
	5126	65		5126	65

Ovenstaaende Regnskab er revideret af undertegnede og intet fundet af bemærke.

Uifborg, den 10. September 1929.

P. Bojsen.

P. Meldgaard.